T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI

YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

İSTANBUL'DA GÖRÜLEN HAYVAN HASTALIKLARI (19. YÜZYIL SONLARI İLE 20. YÜZYIL BAŞLARI)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SELMAN ŞEN

İSTANBUL 2022

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI

YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

İSTANBUL'DA GÖRÜLEN HAYVAN HASTALIKLARI (19. YÜZYIL SONLARI İLE 20. YÜZYIL BAŞLARI)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SELMAN ŞEN

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. UFUK GÜLSOY

İSTANBUL 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **I**

ÖNSÖZ ..... **III**

ÖZET ..... **IV**

ABSTRACT ..... **V**

KISALTMALAR ..... **VI**

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL'DA HAYVAN HASTALIKLARI

1.1. ŞARBON (DALAK HASTALIĞI) 5

1.1.1. İstanbul'da Şarbon Hastalığı Vakaları 6

1.2. ŞAP (HUMMA-YI KULÂİ HASTALIĞI) 8

1.2.1. İstanbul'da Şap Hastalığı Vakaları 9

1.3. SIĞIR VEBASI (VEBA-İ BAKARÎ) 12

1.3.1. İstanbul'da Sığır Vebası Hastalığı Vakaları 14

İKİNCİ BÖLÜM

HAYVAN HASTALIKLARINA KARŞI ALINAN TEDBİRLER

2.1. ŞARBON HASTALIĞINA KARŞI ALINAN TEDBİRLER 19

2.2. ŞAP HASTALIĞINA KARŞI ALINAN TEDBİRLER 21

2.3. SIĞIR VEBASI HASTALIĞINA KARŞI ALINAN TEDBİRLER 22

2.4. BAYTARLIĞIN YAYGINLAŞTIRILMASI 37

2.4.1. Askerî Baytarlık 37

2.4.2. Sivil Baytarlık 41

2.4.3. Tatbikat-ı Baytariye Mektebi 45
2.4.4. Baytarların Mezbahalarda Görev Alması 46
SONUÇ 48
BİBLİYOGRAFYA 49
EKLER

ÖNSÖZ

Tarihin belirli dönemlerinde insanlarda ve hayvanlarda görülen bulaşıcı hastalıklar, meydana getirdikleri ekonomik ve sosyal sorunların ötesinde, özellikle, çok sayıda insan ve hayvan ölümlerine neden olmuştur. Biz, bu çalışmamızda, İstanbul örneği üzerinden, hayvan kaynaklı bazı bulaşıcı hastalıkları belgeler ışığında anlatmaya çalıştık.

Tezimizin ana kaynağını, arşiv belgeleri ile veteriner fakülteleri dergilerinde yer alan makaleler oluşturmaktadır. Bununla birlikte, "Tuhfetü'l-Baytariye", "Sığır Vebası Ve Hakkında İttihazı Lazım Gelen Tedabir" ve "Mikrop: Emraz-ı Sariye Ve Şarboniyenin Vesail-i Sirayeti Ve Usul-i Telkihiyyesi" gibi bu alanın önemli eserlerini kullandık. Ayrıca, "Düstur"da yayınlanan talimatnameler ile *İkdam, Takvim-i Vekayi* ve *Tanin* gazetelerinden de yararlanmaya çalıştık.

Bu tezin amacı, 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında İstanbul'da hayvanlarda yaygın olarak görülen şarbon, şap ve sığır vebası hastalıkları hakkında bilgi vermek, etkilerini incelemek; ayrıca, bu hastalıklara karşı o dönem devlet eliyle verilen amansız mücadelenin boyutlarını ortaya koymaktır.

Tezimiz, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, genel olarak hayvan hastalıklarını tanıttık. Birinci bölümde; şarbon, şap ve sığır vebası hastalıklarını ayrıntılı olarak ele aldık. İkinci bölümde ise bu hastalıklara karşı alınan tedbirler ile baytarlığı geniş bir şekilde inceledik.

Tez konusunun belirlenmesinde ve yazma sürecinde bana kıymetli fikirleriyle yol gösteren tez danışmanım Prof. Dr. Ufuk Gülsoy hocama şükranlarımı sunarım. Tezin ikmali konusunda önemli ve yapıcı tavsiyeleri için Prof. Dr. Gülden Sarıyıldız ve Dr. Ali Karaca hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca tez süresince yardımlarını esirgemeyen Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi çalışanları, dayım Aziz Sümbül ve abim Selçuk Şen başta olmak üzere, eğitim hayatım boyunca maddî ve manevî desteklerini hiç eksik etmeyen ailemin tüm fertlerine de teşekkür ederim.

Selman Şen

Maltepe 2022

ÖZET

Hayvan hastalıkları, tarih boyunca, hayvanlar kadar, insanları da doğrudan etkilemiştir. Bu çalışmada, 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında, İstanbul'da, hayvanlarda yaygın olarak görülen şarbon, şap ve sığır vebası ve etkileri ile bunlara karşı devlet öncülüğünde alınan tedbirler ve yapılan uygulamalar anlatılmaktadır.

Bahsedilen hastalıklara karşı alınan tedbirler kapsamında; karantina, aşı, talimatnameler ve baytarlık hizmetleri en önemli araçlar olmuştur. Bu araçlarda meydana gelen eksiklik ve aksaklıklar, zaman zaman hayvan hastalıklarına karşı verilen mücadeleyi zorlaştırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şarbon, şap, sığır vebası, baytar, İstanbul.

ABSTRACT

Animal diseases have directly affected humans as well as animals throughout history. In this study; anthrax, alum and rinderpest, which are common in animals in Istanbul at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, and their effects, as well as the measures and practices taken against them under the leadership of the state are explained.

Within the scope of the measures taken against the mentioned diseases; quarantine, vaccination, instructions and veterinary services have been the most important tools. The deficiencies and glitch in these tools made the fight against animal diseases difficult from time to time.

Keywords: Anthrax, alum, rinderpest, veterinary, Istanbul.

KISALTMALAR

BCA.	Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
BEO.	Babıali Evrak Odası
BOA.	Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
DH.İD.	Dâhiliye Nezareti İdare Evrakı
DH.İ.UM.	Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı
DH.MKT.	Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi
Ed.	Editör
HH.İ.	Hazine-i Hassa İradeler
HR.TH.	Hariciye Nezareti Tahrirat
İ.OM.	İrade Orman ve Maadin
MF.MKT.	Maarif Nezareti Mektubi Kalemi
MV.	Meclis-i Vükela Mazbataları
S.	Sayı
s.	Sayfa
ŞD.	Şura-yı Devlet
vb.	Ve Benzeri
vd.	Ve Diğerleri
vs.	Ve Saire
Y.MTV.	Yıldız Mütenevvi Maruzat
Y.PRK.ŞH.	Yıldız Şehremaneti Maruzatı
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Neolitik Çağ'da, yerleşik hayata geçilmesi ve hayvanların evcilleştirilmesi, hayvanların insanlarla daha yakın yaşamasına yol açmıştır. Daha sonra, insanların hayvanlardan faydalanmak istemesiyle de hayvan kaynaklı hastalıklar ortaya çıkmıştır.

Tezimizde ayrıntılı olarak anlattığımız şarbon, şap ve sığır vebasının haricinde, hayvanlarda; bıcılgan, sıraca, uyuz, temriye, yanıkara, ruam (sakağı), hunnak, kelebek, çiçek ve kuduz hastalıkları da görülmüştür:[1]

Bıcılgan; daha çok beygirlerin bileklerinin arkasında yaralar şeklinde görülen bir hastalıktır. Belli bir süre sonra bu yaralar kabuk bağlasa da hareket halindeyken o kabuklar çatlamaktadır. Hastalığın tedavisi için de belirli miktarlarda; bal, sirke, tutya tozu (çinko oksit), göztaşı (bakır sülfat), zac-ı Kıbrıs (demir 2 sülfat) kullanılmaktadır.

Sıraca; beygir, katır, at, karasığır, manda hayvanlarında etkili olan bir hastalık olup insanlara da bulaşabilmektedir. Çıban şeklinde olan bu hastalık için; farklı miktarlarda domuz yağı, cıva, terementi ve terementi ruhu karıştırılıp merhem yapılarak çıbanların üzerine sürülür. Eğer çıbanların içinde irin varsa çıbanlar kızgın demirle dağlanmaktadır.

Uyuz; cildin bazı kısımlarında, kaşıntılı sivilceye benzer kabarcıklar şeklinde görülmekte olup, "akarus" adı verilen bir çeşit böceğin cilde girmesiyle gerçekleşmektedir. Tedavisinde; ardıç katranı, beyaz sabun, kükürt, ebegümeci yaprağı ve keten tohumu kullanılmaktadır.

Temriye; bütün hayvanlarda görülse de genellikle; at, köpek ve keçi cinsinden hayvanlara bulaşmaktadır. Dirsekte, gözlerin etrafında ve yüzde görülmekte olup küçük veya büyük yaralar yapmaktadır. Hastalığın tedavisinde; hatmi çiçekleri, kurşun sirkesi, güherçile ruhu karıştırılıp yaralar geçinceye kadar her gün sürülmektedir.

Yanıkara; cümle hayvanlar ile insanlara bulaşabilen öldürücü bir hastalıktır. 12 saatten 24 saate kadar hayvanların çoğunu öldürmektedir. Tedavisinde ise kâfuri tozu, ispirto, rakı, sirke, neft yağı ve ardıç katranı kullanılmaktadır.[2]

---

[1] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ahmed, *Tuhfetü'l Baytariye,* Kastamonu 1889.
[2] *Takvim-i Vekayi,* "Yanıkara Yani Cemre-i Habise Hastalığı", (27 Rebiülahir 1309/30 Kasım 1891), Numara: 142, s. 2.

Ruam; *sakağı* ve *mankafa* olarak da bilinen bu hastalık, genellikle tek tırnaklı hayvanlarda (at, eşek, katır) görülen bulaşıcı ölümcül bir hastalıktır.[3] Hastalık etkeni olan *Pseudomonas mallei,* ilk olarak 1882 yılında Almanya'da Loeffler ve Schutz, Fransa'da ise Bouchard, Charrin ve Capitan tarafından tanımlanmıştır. Daha sonra Helman, Kalning ve Pearson'ın Pseudomonas mallei kültüründen yararlanarak geliştirdiği *mallein,* ruam hastalığının tedavisinde ilaç olarak kullanılmıştır.[4]

Türkiye'de ruam hastalığı hakkındaki ilk bilgilere, Prusyalı Veteriner Hekim Godlewsky tarafından yazılan mektuplarda rastlanmıştır. Godlewsky, ruamlı hayvanların çalışabildikleri müddetçe kullanıldığına ve çalışamayacak hale geldiklerinde ise bir yere terk edilerek hastalığın yayılmasına sebep olunduğunu belirtmiştir.[5]

19. yüzyıl sonlarında İstanbul'da yaygın olarak görülen bu hastalık, özellikle Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı dönemlerinde hızlı bir şekilde yayılmış ve epidemik (salgın) bir seyir göstermiştir. Bu salgın neticesinde, hasta olan hayvanların, muayeneleri yapılmadan orduda kullanıldığı anlaşılmıştır.[6]

1912 yılında, *"Orduda Emraz-ı Sariye-i Hayvaniyeye Ait Zabıta-i Sıhhiye Talimatnamesi"* ile ruam hastalığına karşı mücadelede tatbik edilecek esaslar belirlenmiştir. 1914 yılında ise *"Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Talimatnamesi"* yürürlüğe girmiş ve bu talimatnamenin sekizinci bölümünde, "Hayvanat-ı Feresiye, Merkeplerde ve Esterlerde Ruam ve Urre" başlığı altında, alınan tedbirlerden bahsedilmiştir.[7]

Hunnak; boğazda gırtlağı örten zarın iltihaplanmasıyla *hunnak* hastalığı oluşmaktadır. Hastalık daha çok beygir, katır, sığır, manda ve koyunlarda görülmektedir. "Boğaz ağrısı" ve "boğaz hırıltısı" olarak da bilinen bu hastalıkta yutmak ve teneffüs çok zorlaşırken, bazen de hayvan nefes alamayıp boğularak telef olmaktadır. Hastalığın tedavisinde ise zeytinyağı, Arabî tozu, bal, ebegümeci, keten tohumu kullanılmaktadır.

---

[3] *Hayvan Yetiştiriciliği Ve Sağlığı Alanı Zoonoz Salgın Hastalıklar,* Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 2016, s. 36.
[4] "Ruam Değerlendirme Raporu", Hasan Irmak, Ayşegül Taylan Özkan (Ed.), *Türk Hijyen Ve Deneysel Biyoloji Dergisi,* C. 77, S. 1 (2020), s. 3-4.
[5] Şule Osmanağaoğlu, Berfin Melikoğlu, "Türkiye'de Ruam Hastalığı Eradikasyon Çalışmalarına Tarihsel Bir Bakış Açısı", *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi,* C. 15, S. 3 (2009), s. 332.
[6] "Ruam Değerlendirme Raporu", s. 4.
[7] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Şule Osmanağaoğlu, Berfin Melikoğlu, "Türkiye'de Ruam Hastalığı Eradikasyon Çalışmalarına Tarihsel Bir Bakış Açısı", s. 333-334-335.

Kelebek; genellikle koyunlarda görülen bu hastalık, bulaşıcı olmasa da yaygın bir hastalık olup koyunların kanlarının bozulmasıyla ortaya çıkmaktadır. Hastalığa yakalanan hayvan; iştahsız olur, çok su içer ve kollarının aşağılarında şişkinlik oluşur. Her bir hasta hayvana da karaağaç, meşe, çam, fıstık ve servi ağaçlarının yapraklarından yedirilip demir parçaları bekletilmiş sular içirilmektedir.

Çiçek; *poxviridae* ailesinden bir virüsün neden olduğu, koyunlara özgü bulaşıcı bir hastalıktır. Hastalıkta yüksek ateş, burun akıntısı, göz kapaklarında ödem ve iştahsızlık belirtileri görülmektedir. Doğal kuluçka süresi 6-8 gün olan hastalığın, klinik seyri de 3-4 hafta devam etmektedir.[8]

Hastalıktan korumak için koyunlara ilkbahar ile sonbaharda aşı yapılmaktadır. Aşı, hayvanların kuyruk altına, koltuklarının iç yüzüne, karnı altına yapılabilir ise de en iyisi kulaklar ile kuyruk altıdır. Aşılanan çiçekli hayvanlarda ölümlerin %1 olduğu da deney ile tespit edilmiştir.[9]

Kuduz; hayvan ısırığı ile ortaya çıkan, genelde hem ısıran hayvanın hem de ısırılanın ölümüyle sonuçlanan bulaşıcı bir hastalıktır[10] ve M.Ö. 2300 yılından beri de bilinmektedir.[11] Ayrıca, hastalık üç evrede kendini göstermektedir: Sakin dönem, saldırgan dönem ve felç dönemidir.[12]

1885 yılında Louis Pasteur ile arkadaşları Roux ve Tullier, kuduz virüsünün merkezî sinir sistemine yerleşerek orada çoğaldığını ortaya koymuş ve aynı yıl, Pasteur tarafından kuduz aşısı da bulunmuştur.[13] 3 Haziran 1887 tarihinde ise Osmanlı'da ilk kuduz aşısı uygulanmıştır.[14]

---

[8] Gürbüz Gökçe, vd. "Koyun Çiçeğinde İmmunomodülatörlerin Sağaltıcı ve Koruyucu Etkileri Üzerinde Klinik Gözlemler", *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi,* C. 3, S. 2 (1997), s. 217.
[9] Ahmed, *Tuhfetü'l Baytariye,* Kastamonu 1889.
[10] Neşe Coşkun, "Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Bulaşıcı Hayvan Hastalıkları", *Türk Kültürü Ve Medeniyeti Araştırmaları Dergisi,* C. 1, S. 2 (2020), s. 32.
[11] Ayrıntılı bilgi için bakınız: İrfan Elmacı, "Bilimsel Ve Teknolojik Açıdan Osmanlı İmparatorluğu'nda XVIII. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla Çiçek Aşısı Ve Kuduz Aşısı", *Belleten,* C. 79, S. 285 (2015), s. 618.
[12] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Hüseyin Muşmal, Esra Semiz, "Osmanlı Devleti'nde Kuduz Hastalığı Ve Tedavi Süreci: Konya Örneği", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* S. 20 (2018), s. 228-229.
[13] Hüseyin Muşmal, Esra Semiz, "Osmanlı Devleti'nde Kuduz Hastalığı Ve Tedavi Süreci: Konya Örneği", s. 230.
[14] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Cihan Özgün, "Osmanlı Devleti'nin Son Zamanlarında Bir İlletle Yüzleşmek: Devletin Resmi Tutumu Bağlamında Dâü'l-Kelb (Kuduz Hastalığı)", *Tarih İncelemeleri Dergisi,* C. 32, S. 2 (2017), s. 502.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL'DA HAYVAN HASTALIKLARI

Osmanlı İmparatorluğu topraklarında tarım en önemli ekonomik faaliyetlerden birisidir ve tarımla uğraşan halkın en büyük destekçisi de hayvanlarıdır. Hayvanların önemi ise 17 Aralık 1905 tarihli *İkdam* gazetesinde şöyle ifade edilmektedir: *"Çift hayvanları da dâhil olduğu halde bütün cins sığır, koyun, kuzu, keçi vesaire evcil hayvanlar, bir mahalde ve bahusus Osmanlı memleketleri gibi ahalisi ziraat ve hırasetle (çiftçilik) meşgul ve ziraî kabiliyeti herkes tarafından kabul edilmiş, tarım sanatına kabiliyetli bir memlekette başlıca bir servet teşkil eder. Koyunların, keçilerin vesaire hayvanların etleri, işimizin en önemlisi olduğu gibi bunların yapağısından, tiftiğinden, derisinden de sanatın ehli ziyadesiyle yararlanır. Memlekette birtakım sanat şubeleri için hususi işler bu şekilde hazır edilir. Ticaret konusunda da ihracat malının önemli bir kalemini oluşturur. Yeni tarım aletlerinin yaygınlaşmadığı ve kullanımına alışılamadığı yerlerde çift hayvanları, köy halklarının, ziraat ehlinin yardımcısıdır, arka çıkan kuvvetidir. Bir köylünün bir çift öküzü yaşama aracıdır…"*[15]

Yıl	Hayvan Sayısı
1909	39.750
1913	39.520
1914	34.743

Tablo 1.1. **Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerindeki Hayvan Sayıları.**[16]

1.1. ŞARBON (DALAK HASTALIĞI)

Şarbon, *bacillus anthracis*[17] isimli bakterinin neden olduğu bulaşıcı bir hastalıktır.[18] 1850 yılında Mösyö Daven tarafından hastalığın etkeni bulunsa da daha

[15] *İkdam Gazetesi,* "Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye", (17 Aralık 1905), s. 2.
[16] Sümeyra Bulan, *Türkiye'de Hayvancılık (1923-1950),* Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2019, s. 16.

sonra Pasteur, bu hastalığa "bacillus anthracis" ismi verilen bakterinin neden olduğunu kesin olarak kanıtlamıştır (1877).[19] Özellikle sığır, koyun, keçi ve deve gibi otçul hayvanlarda görülen ve insanlara da bulaşabilen şarbon, halk arasında hayvanlarda "Dalak", insanlarda "Karaçıban ve Kasap Çıbanı" olarak bilinmektedir.[20]

Açlık, yorgunluk, uzun yolculuk, kötü bakım, fazla sıcak ve soğuk hava, iyi beslenememe gibi olumsuz durumlar, hastalığın yayılmasında etkili olmaktadır. Titreme, sendeleme, solunum güçlüğü, doğal deliklerden kan gelmesi, boğaz altında ve vücudun diğer kısımlarında ödemler, deride irinli kabarcıklar vs. belirtileri olan şarbon, hayvanlara üç yolla bulaşmaktadır:[21]

Sindirim: Bulaşık ot, su, saman gibi şeylerin ağız yoluyla alınması sonucunda hayvanda hastalık görülür.

Solunum: Hayvanlarda az görülen bu bulaşma şekli, sporlu toz ve kılların solunması ile gerçekleşir.

Deri: Deride meydana gelen çeşitli yaralardan bakterinin vücuda girmesiyle hastalık vuku bulur. Koyun ve keçilerde 2-4 gün içinde ölümle son bulur.

Şarbon hastalığı, insanlarda üç şekilde zuhur eder: deri, bağırsak ve akciğer şarbonu. İnsanlarda çoğunlukla deri şarbonu (karakabarcık) görülmektedir.[22] Bulaşma kaynaklarına göre de hastalık üçe ayrılır: Tarımsal, endüstriyel ve laboratuvar kaynaklı şarbon. Ülkemizde tarımsal kaynaklı şarbon sık görülürken, laboratuvar kaynaklı şarbon nadir görülmektedir.[23]

1.1.1. İstanbul'da Şarbon Hastalığı Vakaları

Şarbon hastalığı 1886 yılından sonra yaygın olarak İstanbul'da görülmeye başlamış ve hayvanlar açısından büyük bir tehdit oluşturmuştur.

1887 yılında Kasımpaşa'da Zincirlikuyu tarafında oturan Manav İsmail Ağa'nın hayvanlarından biri şarbon hastalığından ölünce, hastalığın daha fazla

---

[17] "Etkenin adı, oluşturduğu cilt lezyonlarının siyah, kömüre benzer rengi nedeni ile eski Yunanca'da kömür anlamına gelen "anthrakis" sözcüğünden doğmuştur." Dr. Özlem İnan Elçin, "Potansiyel Tehlike: Şarbon", *Hacettepe Üniversitesi Merkez Kampüs Sağlık Merkezi,* C. 10, S. 10 (2001), s. 367.
[18] *Hayvan Yetiştiriciliği Zoonoz Ve Bulaşıcı Hastalıklar,* Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 2013, s. 14.
[19] Hüseyin Remzi, Hüseyin Hüsnü, *Mikrop: Emraz-ı Sariye Ve Şarboniyenin Vesail-i Sirayeti Ve Usul-i Telkihiyyesi,* İstanbul 1886.
[20] Web.harran.edu.tr/veteriner/şarbon hastalığı hakkında.
[21] Web.harran.edu.tr./veteriner/şarbon hastalığı hakkında.
[22] Ayrıntılı bilgi için bakınız: *Hayvan Yetiştiriciliği Zoonoz Ve Bulaşıcı Hastalıklar,* Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 2013, s. 17.
[23] Dr. Özlem İnan Elçin, "Potansiyel Tehlike: Şarbon", s. 366.

yayılmaması için Baytar Binbaşı Neşet Bey tarafından gerekli müdahale yapılmış ve karantina tedbirleri alınmıştır.[24]

1888 senesinde hastalık Dersaadet, Beylerbeyi, İstavroz ve Çengelköy'de ortaya çıkmış, ardından da Karesi, Bandırma, Mihaliç ve İzmit'e sıçramıştır.[25] Aynı yılın sonunda, bu kez Çatalca'ya bağlı Haraççı Köyü'nde şarbon hastalığı görülmüş ve köye acilen baytar gönderilmesi istenmiştir. Dersaadet'te et kıtlığı olmaması için de hemen müdahale edilmiştir.[26]

1891 yılının başlarında Küçükçekmece Feris Çiftliği'nde yer alan hayvanlarda şarbon etkili olmuş ve bunun üzerine hastalığın tedavisine başlanmıştır.[27] Aynı zamanda Küçükçekmece Karlest Çiftliği'nde de vakalar görülmüştür.[28] Hastalığın yayılmasını önlemek için, Pastör tekniğiyle İstanbul ve civarındaki tüm çiftliklerde hayvanlara aşı yapılması emredilmiştir.[29]

1894 yılında uluslararası hayvan ticaretine kurallar getirilmiştir. Bulgaristan ile yapılan anlaşmaya göre; Bulgaristan ve Doğu Rumeli'den getirilen hayvanlara, Bulgar baytarları tarafından şehadetname verilse bile, Osmanlı baytarları yine bu hayvanları muayene edip rapor düzenleyecektir.[30]

1896 senesinde İstanbul'da şarbon vakaları görülmeye devam etmiştir. Kuleli, Nakkaş ve Halkalı Çiftlikleri'nde kuzular arasında şarbon hastalığı vuku bulmuştur. Hastalık, karantina tedbirleri sayesinde yayılmadan etkisini kaybetmiştir.[31]

İstanbul'a et ve canlı hayvan sevkiyatında bulunan Çatalca ve Malkoçlar'da 1898 yılında şarbon hastalığı görülmesi, baytar ve muayene memuru ihtiyacını ortaya çıkarmış ve bu ihtiyaç Mart ayında Dersaadet'e bildirilmiştir.[32] Ayın sonunda da gümrüklere gelen tüm hayvanlar için baytar raporu düzenlenmesi şartı getirilmiştir.[33]

[24] BOA., DH.MKT., 1394/92, (29 Rebiül-Ahir 1304/25 Ocak 1887).
[25] BOA., DH.MKT., 1540/63, (2 Muharrem 1306/8 Eylül 1888).
[26] BOA., DH.MKT., 1563/51, (7 Rebiül-Evvel 1306/11 Kasım 1888).
[27] BOA., DH.MKT., 1803/65, (16 Cemaziyel-Ahir 1308/27 Ocak 1891).
[28] BOA., DH.MKT., 1795/55, (13 Cemaziyel-Evvel 1308/25 Aralık 1890).
[29] BOA., MV., 62/34, (28 Cemaziyel-Ahir 1308/8 Şubat 1891).
[30] BOA., DH.MKT., 32/20, (10 Cemaziyel-Ahir 1312/9 Aralık 1894).
[31] BOA., HR.TH., 179/82, (1 Rebiül-Evvel 1314/10 Ağustos 1896).
[32] BOA., BEO., 960/71934, (4 Zilkade 1315/27 Mart 1898).
[33] BOA., BEO., 1099/82405, (6 Zilkade 1315/29 Mart 1898).

1898 yılında Çatalca, Büyükçekmece ve Halkalı Ziraat Mektebi Numune Çiftliği'nde, hayvanlar arasında salgın haline gelen hastalığı Mösyö Nicolle isimli baytar tedavi etmiştir.[34]

1899 yılının ilkbaharında İstanbul'da şarbon vakaları görülmüştür. Bunun üzerine Dersaadet'ten tüm yerel idarelere gönderilen yazıda, tüm büyükbaş ve küçükbaş hayvanların imkânlar dâhilinde aşılanmasına özen gösterilmesi emredilmiştir.[35]

Aynı senenin Ağustos ayında şarbon hastalığı Sarıyer ve yakınlarında görülmeye başlamıştır. Hastalığın yayılma olasılığına karşı gerekli tüm tedbirlerin alınarak sonucunun bildirilmesi konusunda Dâhiliye Nezareti Şehremaneti'ne emir vermiştir.[36]

1900 yılının ortalarında Küçükçekmece, Büyükçekmece, Silivri ve Çatalca'da yayılan şarbon hastalığı sonrasında, sağlıklı hayvanlara tedbir amacıyla aşı yapılmıştır. Aşılama sürecinde fazla mesai harcayarak hastalığın yayılma hızını düşüren herkese Nişan verilmesi için yerel idareciler tarafından Dersaadet'e talep yazısı gönderilmiştir.[37]

Şarbon aşısının yapılmasına engel olunmaması için, hayvan sahiplerinin birkaç günlük zararlarının karşılanacağı hükme bağlanmıştır. Çünkü çiftçiler ve besiciler, hayvanlarından aşı sonrasında iyi yararlanamadıkları düşüncesiyle aşılatmaya olumsuz bakmaktadırlar.[38]

1901 yılında şarbon hastalığı üretimi olumsuz etkileyince, yerli bir aşı geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Çok sayıda hayvanın ülke dışından gelen aşılarla aşılanması, hayvan üretimine yüksek maliyetler getirmiştir. Bu nedenle Bakteriyolojihane Müdürü Mösyö Nicolle'un yerli bir aşı geliştirmesi ve kendisine bunun için tüm malzemelerin acilen sağlanması emredilmiştir.[39]

1903 yılının Ağustos ayında etkili olan şarbon hastalığı, Dersaadet'teki idarecileri harekete geçirmiş ve hayvanların aşılanmaları için merkezi tahsisat ayrılması söz konusu olmuştur.[40] Ayrıca aşı tedarikinde dışarıya bağlılığın azaltılması amacıyla

[34] BOA., DH.MKT., 2095/1, (5 Rebiül-Ahir 1316/23 Ağustos 1898).
[35] BOA., İ.OM., 5/41, (1 Zilhicce 1316/12 Nisan 1899).
[36] BOA., DH.MKT., 2229/149, (28 Rebiül-Evvel 1317/6 Ağustos 1899).
[37] BOA., Y.MTV., 203/129, (21 Safer 1318/20 Haziran 1900).
[38] BOA., DH.MKT., 2375/34, (20 Rebiül-Evvel 1318/18 Temmuz 1900).
[39] BOA., BEO., 1635/122614, (29 Zilkade 1318/20 Mart 1901).
[40] BOA., ŞD., 530/17, (7 Cemaziyel-Evvel 1321/1 Ağustos 1903).

Mülkiye Baytar Mektebi'nde yerli aşı üretilmesi kararlaştırılmış ve bunun için gereken ödenek de ayrılmıştır.[41]

Aşı konusunda gösterilen hassasiyetin temelinde, üretimin sürekliliğini ve hayvan kaynaklarının zarar görmemesini sağlama düşüncesi vardır. Bunun yanında, hayvan hastalıkları üretimi tehlikeye atacak seviyeye gelmeden önlenmeli ve hastalıktan dolayı öldürülen hayvanların bedelleri devlet tarafından ödenmelidir. Aksi halde, ahalinin hayvan kayıpları sebebiyle yaşadığı ekonomik zorlukları aşmak için hasta hayvanları keserek pazara sürmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu durumda, hastalık taşıyan etler tüketilir ise daha çok sıkıntı ortaya çıkacak ve devletin bütçesine daha çok yük bineceğinden devletin hasta hayvanların itlafı için tazminat ödemesi çok daha uygun olacaktır.[42]

1905 yılında görülen lüzum üzerine Avrupa'dan Mülkiye Baytar Mektebi'ne gelen malzemeden gümrük vergisi alınmaması kararlaştırılmıştır.[43]

1907 yılına gelindiğinde, hastalık ciddi bir problem olmaya devam etmiştir. Bulgaristan'da şarbon hastalığı olduğu duyumu alındığından, İstanbul ve 2. Ordu-yu Hümayun'a et tedarik eden kişilerin, bahsi geçen ülkeden hayvan almaması emredilmiştir. Hastalığın yayılması ihtimaline karşı da her türlü tedbirin alınması istenmiştir.[44]

Hayvanlardan insanlara bulaşan şarbon hastalığında, 1925 yılında 18 kişi hasta olurken 1 kişi ölmüş; 1926 yılında ise 27 kişi hasta olmuş, 3 kişi hayatını kaybetmiştir. 1928 yılından itibaren de hastalık artmıştır.[45]

1.2. ŞAP (HUMMA-YI KULÂİ HASTALIĞI)

Şap hastalığı, bütün çift tırnaklı hayvanlarda (koyun, keçi, sığır, manda, deve…) görülen, bulaşıcılık oranı yüksek ve insanlara da bulaşma özelliği olan bir hastalıktır. "Tabak" veya "Aft Humması" olarak isimlendirilen hastalık, 1897 yılında Loeffler ve Frosch tarafından tanımlanmıştır.[46]

---

[41] BOA., İ.OM., 9/29, (29 Cemaziyel-Evvel 1321/23 Ağustos 1903).
[42] BOA., ŞD., 818/35, (20 Şaban 1321/11 Kasım 1903).
[43] BOA., ŞD., 535/6, (20 Şaban 1323/20 Ekim 1905).
[44] BOA., BEO., 3160/236985, (25 Şaban 1325/3 Ekim 1907).
[45] Ayrıntılı bilgi için bakınız: İnci Hot, *Sıhhiye Mecmuası'na Göre Ülkemizde Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele,* İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2001, s. 227.
[46] Ümmügülsüm Candeğer, "İkinci Dünya Savaşı Döneminde Türkiye'de Hummayı Kulâi (Şap Hastalığı) (1938-1942)", *BELLEK Uluslararası Tarih Ve Kültür Araştırmaları Dergisi,* C. 3, s. 51-52.

Sağlam hayvanların hasta hayvanlarla teması, gübre, süt, idrar, salya ve hastalıklı etlerden yapılan salam, sosis gibi ürünler ile bulaşan hastalık; yüksek ateş, süt veriminde ani azalma, titreme, salya akıntısı, iştahsızlık, durgunluk, ağız mukozasında, tırnak aralarında, meme başlarında ve burunda yaralar (su dolu kabarcıklar) şeklinde belirtiler göstermektedir.[47]

1.2.1. İstanbul'da Şap Hastalığı Vakaları

Farklı yıllarda İstanbul'da etkili olan şap hastalığı, hem hayvanlar hem de hayvancılıkla uğraşan insanlar için büyük bir sorun teşkil etmiştir.

1887 yılında Adapazarı ile İzmit kazalarındaki hayvanlarda şap hastalığı görülmüştür. Bunun üzerine Müfettiş Haydar Bey, hasta hayvanların olduğu yerlere gönderilmiş ve onun idaresinde gerekli tedbirler alınmıştır. Hastalığın Kartal ve Gebze kazalarındaki hayvanlara da bulaşmaması için dikkatli olunması istenmiştir.[48]

Rusya'dan Dersaadet'e getirilen karasığır hayvanlarının çoğunda şap hastalığı bulunmasından dolayı, bunların ihracı sırasında Rusya memurları tarafından verilen şehadet-namelerde hayvanların hastalığı belirtilmiş olduğu halde bu durum konsoloslar tarafından işaret edilmemiştir. Üstelik hayvanların Kavak Karantina-hanesinde yapılan muayenelerinde sadece sığır vebası hastalığı olup olmadığına bakılmış, şap hastalığı dikkate alınmayarak hayvanların girişlerine izin verilmiştir.[49]

Rusya'dan Dersaadet'e getirilen hayvanların, bundan böyle bütün hastalıklar göz önüne alınarak muayenelerinin yapılması ve boğazda bir karantina mahalli tesis edilene kadar muayenenin İstanbul'da Şehremaneti müfettişi tarafından icra edilmesi kararlaştırılmıştır.[50]

İstanbul'daki hayvanlara Manyas'taki panayırdan getirilen hayvanlardan şap hastalığı bulaştığı söylenmiştir. Daha sonra da Manyas'taki baytarların, hayvanları muayene ettiği ve bu muayene sonucunda hasta olan hayvanların İstanbul'a geçişine izin vermediği anlaşılmıştır.[51]

Manyas panayırında satılan hayvanların çoğunda şap hastalığı vardır. Buna rağmen hayvan sahiplerine gerçeğe aykırı raporlar verilerek hayvanların geçişine izin

[47] Ahmed, *Tuhfetü'l-Baytariye*, Kastamonu 1889 ve *Takvim-i Vekayi*, "Humma-yı Kulai Yahut Şap Veyahut Tabak İlleti", (27 Rebiülahir 1309/30 Kasım 1891), Numara: 142, s. 3.
[48] BOA., DH.MKT., 1469/60, (28 Rebiül-Evvel 1305/14 Aralık 1887).
[49] BOA., DH.MKT., 1631/58, (26 Şevval 1306/25 Haziran 1889).
[50] BOA., DH.MKT., 1647/50, (15 Zilhicce 1306/12 Ağustos 1889).
[51] BOA., DH.MKT., 257/58, (5 Muharrem 1312/9 Temmuz 1894).

verilmiştir. Ardından şaplı hayvanların, hayvan sahipleri tarafından Bulgurlu, Dudullu, Samandıra, Tuzla, Soğanlı ve Aydınlı köyleri ile Gebze kazasına götürülmeleri sonucunda hastalık buralarda yayılmaya başlamıştır.[52]

1894 yılında Çorlu ve Kırklareli'nden gelen hayvanlar, İstanbul'da şap hastalığının ortaya çıkmasına neden olmuştur. 18 Ocak'ta Büyük Halkalı'da, 6 Kasım'da Bulgurlu'da, 9 Kasım'da ise Kâğıthane'de şap hastalığı etkili olmuştur.[53]

1905 yılında Halkalı Ziraat Mektebi Numune Çiftliği ile Maltepe köyündeki karasığırlarda şap hastalığı zuhur etmiştir. Hastalığın İzmit civarından Maltepe'ye getirilen kasaplık karasığır hayvanlarından bulaştığı belirtilmiştir. Bunun üzerine çiftlikte görevliler, köyde ise baytar heyeti gerekli tedbirleri almıştır.[54]

1905 yılında Sinop'tan seyyar vapur ile İstanbul'a gelen yüz elli karasığırda şap hastalığı olmadığına dair şehadetnamenin incelenmesiyle, yüz yirmi beş öküz ve yirmi beş ineğin Sinop'un Ayancık kazasından geldiği anlaşılmıştır. Ayancık kazasında ise şap hastalığı vuku bulduğu için, yapılan muayenelerde yüz hayvanın hastalığı tamamen geçirdiği, elli hayvanda ise hastalık alametleri görüldüğü belirtilmiştir. Ardından yüz hayvanın sahibine iade edileceği, elli hayvanın da iyileşene kadar kontrol altında tutulacağı gerekli mercilere bildirilmiştir. Taşradan hala hasta hayvanların sevkiyatı devam ederse Dersaadet ve civarındaki hayvanların sağlık durumları tehlikeye girecektir.[55]

Kemerburgaz nahiyesinin Kemerler mahallindeki su kemerleri onarımında kullanılan dört çift manda ile bir çift sığırda şap hastalığı ortaya çıkmıştır. Bu hayvanların, bulundukları yerlerde başka hayvanlarla teması yasaklanarak kontrol altına alınması gerekmektedir. Fakat hasta hayvanlar, zabıtaların idaresinde Su Yolu köyü ile şap hastalığının görülmeye devam ettiği Petnehor Çiftlik-i Hümayun merasına sokulmuştur. Çiftlik korucusu engel olmaya çalışmışsa da Su Yolu Nahiyesi Müdürü'nün verdiği emirden dolayı zabıta kuvvetlerince hayvanların orada bırakıldığı anlaşılmıştır. Hastalığın diğer hayvanlara da bulaşmasına neden olacak bu emir kesinlikle uygun görülmemiştir.[56]

[52] BOA., DH.MKT., 257/58, (5 Muharrem 1312/9 Temmuz 1894).
[53] BOA., DH.MKT., 257/58, (5 Muharrem 1312/9 Temmuz 1894).
[54] BOA., DH.MKT., 929/22, (26 Zilkade 1322/1 Şubat 1905).
[55] BOA., DH.MKT., 1026/75, (30 Ramazan 1323/28 Kasım 1905).
[56] BOA., DH.MKT., 1207/65, (19 Ramazan 1325/26 Ekim 1907).

Bulgaristan'da hayvan hastalıkları biraz hafiflemişse de tamamen ortadan kalkmadığı için buradan gelecek hayvanlar için birtakım tedbirler alınmıştır. Dersaadet'e gelecek kasaplık hayvanların, muayene edildikten sonra Cisr-i Mustafa Paşa'dan trenle getirilerek doğruca mezbahaya nakledilip kestirilmesi ve ardından vagonların dezenfeksiyon işleminden geçirilmesi gerekmektedir.[57]

Bulaşık yerlerden gelecek olan damızlıkların, Cisr-i Mustafa Paşa ve Çallıdere muayene mevkilerinin hangisinden geçirilecek ise orada on bir gün karantina altında bulundurulması koşuluyla alınması kararlaştırılmıştır. Denizden gelecek kasaplık ve kurbanlık hayvanların ise vapur içerisinde muayeneleri yapıldıktan sonra hastalık çıkmaması durumunda gerekli yerlere nakline izin verilmesi uygun görülmüştür. Ayrıca hayvanlar muayene edilirken baytarların suiistimallerine meydan verilmemesi ve doğrulukla hareket etmeyenler olduğu takdirde haklarında gerekli işlemin hemen uygulanması icap etmektedir.[58]

Bulgaristan ve Doğu Rumeli hayvanlarında şap hastalığı olmasından dolayı; oralardan gelecek hayvanlar ile evcil kuşların ve hastalığın bulaşmasına vasıta olacak ot, saman, deri gibi maddelerin Osmanlı Devleti'ne girişi yasaklanmıştır. Bu durumla ilgili olarak sınırdan geçiş izni veren baytarların görevleri; muayene sonucunda hastalık görülmezse hayvanların geçişlerine izin vermek, hayvanlarda hastalık olduğundan şüphelenilirse derhal bilgi vermek ve alacakları emre uymaktan ibarettir. Bunun dışında kendi başlarına engel olma ve karantina kurarak hayvan geçişine izin vermeme yetkileri yoktur.[59]

Dersaadet'in et ihtiyacını karşılamak için sınıra getirilmiş olan çok sayıda koyun, şap hastalığı olmasa da tüyleriyle hastalığı taşıyarak hayvanlara bulaştırma ihtimalinden dolayı içeriye alınmamıştır. Önceden satın alınan ve şimdiki sınıra getirilen koyunlar dahi detaylı muayene edilmiş ve hastalık bulunmamıştır. Buna rağmen koyunlar içeri alınmazsa et fiyatları yükselecek ve çeşitli zorluklar ortaya çıkacaktır. Et tedarikçisi de 13.000'e yakın koyun tedarikine sözleşme gereği mecburdur. Muayenede ise bir sorun çıkmadığına göre bu hayvanların içeri alınmasına bu seferlik izin verilmelidir. Ayrıca bu meseleyle ilgili hususi komisyon kurularak gerekenin yapılması Babıali'ye bildirilmiştir.[60]

[57] BOA., DH.MKT., 1219/28, (16 Zilkade 1325/21 Aralık 1907).
[58] BOA., DH.MKT., 1219/28, (16 Zilkade 1325/21 Aralık 1907).
[59] BOA., DH.MKT., 1219/28, (16 Zilkade 1325/21 Aralık 1907).
[60] BOA., HH.İ., 195/41, (18 Zilkade 1325/23 Aralık 1907).

Şap hastalığı ile ilgili ilk istatistikî bilgilere 1914 yılında yayınlanan Ziraat İstatistik Dergisinde rastlanmaktadır.[61] Osmanlı döneminde özellikle Trakya bölgesinde olmak üzere birçok salgın görülürken, 1914 yılında Osmanlı topraklarında 9455 şap vakası tespit edilmiş, 4327 hayvan da ölmüştür.[62]

1.3. SIĞIR VEBASI (VEBA-İ BAKARÎ)

Hayvancılığın önemli bir ekonomik faaliyet olduğu Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıldan itibaren salgınlar şeklinde, belirli aralıklarla görülen hayvan hastalıklarından birisi de sığır vebasıdır. Halk arasında *sığır öleti, malkıran, mal ağrısı* veya *çor* olarak adlandırılmakta olan hastalık,[63] sığırlarda, mandalarda ve develerde zuhur etmektedir.[64]

Kuru yerlerde birkaç gün, ıslak ve nemli ortamlarda ise bir aya kadar canlı kalan sığır vebası virüsü, hayvanların kanında ve bağırsaklarında çoğalarak 3-9 gün arasında ilk belirtilerini göstermeye başlamaktadır:[65]

1. Vücut ısısı 42°C dereceye kadar yükselir.

2. İştahsızlık, susuzluk, tüylerde ürperme, geviş getirmeme, diş gıcırdatma, titreme, hızlı nefes alıp verme, sık sık öksürük, burun akıntısı, ağızda köpüklü salya, inleme, gözlerde kızarma, dudakların iç tarafında ve diş etlerinde morarma ve yara oluşumu, kanlı ve sulu ishal görülür.

3. Hayvan hızlı bir şekilde zayıflayıp güçten düşer ve gözleri göz çukurlarına batar hale gelir.

4. Hasta olan hayvan inek ise sütü azalır, bir süre sonra da tamamen kesilir. Gebe olan inekler de yavrularını dışarı atar.

5. Kalp atışı hızlı ve zayıf olup hayvanın küçük nabzı seri ve düzensiz bir şekilde atar ve 60'tan 120'ye kadar yükselir.[66]

---

[61] "Hastalıkla ilgili daha geniş bilgiler ve kayıtlar 1957 yılından sonraya rastlamaktadır." Ümmügülsüm Candeğer, "İkinci Dünya Savaşı Döneminde Türkiye'de Hummayı Kulâi (Şap Hastalığı) (1938-1942)", s. 52.

[62] "Şap hastalığına karşı ilk aşılama 1942 yılında yapılmıştır. R.I. Enginer tarafından üretilen aşı Karacabey ve M. Kemalpaşa'da uygulanmıştır." enderyarsan.net/Şap Hastalığı.

[63] Mehmet Ak, "Osmanlı Devleti'nde Veba-i Bakarî", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 39 (2016), s. 216.

* Sığır vebası hastalığı ilk çağlardan beri bilinmekte ve eski tarihçiler sık sık bu hastalıktan bahsetmektedir. Hayvan hekimliğine ait en eski yazılmış papirüs olan "Kahun Papirüsü'nde" (M.Ö. 1900) rastlanan bir hastalığın sığır vebası olduğunu veteriner tarihçisi Smith iddia etmektedir. Leclainche de "Tarihte ilk defa M.S. 376-386 yıllarındaki Avrupa'da bütün sığırları kırıp geçiren hastalığın, zamanın şair ve diğer yazarları tarafından yapılan tariflerine göre sığır vebası olduğu tam bir kesinlikle söylenebilir" demektedir. Nihal Erk, "Tarihte Önemli Sığır Vebası Salgınları Ve 1920'ye Kadar Memleketimizdeki Durumu", *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi,* C. 10, S. 3-4 (1963), s. 222.

[64] *"Sığır Vebası Ve Hakkında İttihazı Lazım Gelen Tedabir",* Ahmed İhsan Ve Şürekası Matbaacılık, İstanbul 1915.

[65] Mehmet Ak, "Osmanlı Devleti'nde Veba-i Bakarî", s. 216-217.

[66] BOA., DH.MKT., 200/33, (20 Receb 1311/27 Ocak 1894).

Hasta hayvanlara temas eden her türlü araç ile ot, saman, gübre ve su aracılığıyla hastalık bulaşabilmektedir. Ayrıca hasta veya yeni iyileşen hayvanlar, hasta hayvanlara bakan insanların kıyafetleri, kullanılan koşum takımları, ip, yular, mikroplu gübre üzerinde dolaşan güvercinler, tavuklar ve leşleri karıştıran köpekler de hastalığın bulaşmasında etkili bir rol oynamaktadır.[67]

Hastalığın gelişme devri, bazı durumlarda 18 saat, bazı durumlarda 36 saat uzayabildiği gibi; bazen 11-12 gün, bazen birkaç hafta veya daha fazla sürdüğü görülmüştür.[68] Hastalığı ağır geçirmeyen hayvanlar beş günden sonra iyileşmeye başlar, yemlerini yer, geviş getirir. Hastalığı ağır geçiren hayvanlar ise beş, altı gün içinde ishal olmasının ardından telef olmaktadır.[69]

Hassas olan sığır cinsleri, hastalıktan daha hızlı etkilenmekte ve daha çok ölüm vuku bulmaktadır. Mesela; Kırım, Halep, Mısır ve Kars sığırları ile bunların melezleri hastalığa daha çabuk yakalanmaktadır. Buna karşın dirençli olan sığır ırkları da vardır: Rumeli sığırları ve özellikle Anadolu sığırları, hastalığa karşı çok daha dirençli ve ölüm oranları daha düşüktür.[70] Ölüm oranı Kırım ineklerinde %80'i geçerken Rumeli sığırlarında %60, Anadolu sığırlarında ise %40 civarındadır.[71]

Sığır vebası hastalığı, özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'da görülmüş ve 1709-1717 yılları arasındaki ilk büyük salgında da çok sayıda hayvan ölmüştür. Sonraki yıllarda ise başta Rusya olmak üzere pek çok ülkede hastalık etkili olmaya devam etmiştir.[72]

Hastalığın 16. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'nde görüldüğüyle ilgili kayıtlar mevcuttur. 1592 yılında İran tarafından gelen sığır vebası salgını Diyarbakır'dan Amasya'ya kadar olan bölgelerde etkili olmuştur. Bazı köylerde hayvan sayısı azalırken, insanlar da kara sabana koşulmuştur.[73]

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi, hastalığın kırılma noktası olmuştur.[74] Hakikaten bu savaşın ardından sığır vebası Osmanlı Devleti'nin bütün topraklarına

[67] Mehmet Ak, "Osmanlı Devleti'nde Veba-i Bakarî", s. 217.

[68] BOA., DH.MKT., 200/33, (20 Receb 1311/27 Ocak 1894).
[69] *"Sığır Vebası Ve Hakkında İttihazı Lazım Gelen Tedabir",* Ahmed İhsan Ve Şürekası Matbaacılık, İstanbul 1915.
[70] *"Sığır Vebası Ve Hakkında İttihazı Lazım Gelen Tedabir",* Ahmed İhsan Ve Şürekası Matbaacılık, İstanbul 1915.
[71] Mehmet Ak, "Osmanlı Devleti'nde Veba-i Bakarî", s. 223.
[72] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Mehmet Ak, "Osmanlı Devleti'nde Veba-i Bakarî", s. 217-218.
[73] Nihal Erk, "Tarihte Önemli Sığır Vebası Salgınları Ve 1920'ye Kadar Memleketimizdeki Durumu", s. 223.
[74] "1847 ve 1877'den itibaren 1881, 1888, 1889, 1893, 1894, 1898, 1899, 1905, 1906 ve 1909 yıllarında sığır vebası salgınları görülmüştür." Mustafa Turan, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Veba-yı Bakari Salgını ve Düşündürdükleri",

yayılmıştır. Hastalığın bu derece geniş yayılmasında da pek çok faktör ön plana çıkmıştır:[75]

1. Zabıta-i sıhhiye usullerine uyulmaması,

2. Gerekli tedbirlerin alınmaması,

3. Ahalinin lakayt davranışları ve fenni tedbirlerin uygulanmasından imtina etmesi,

4. Halkın hastalığı gizlemesi,

5. Mahalli görevlilerin, bulunduğu yerlerin ücra köşelerinden haber alma konusundaki eksiklikleri ve bu yüzden hastalıktan ancak yayıldıktan sonra haberdar olunması,

6. Kordonların, jandarmanın yetersizliği nedeniyle korunamaması ve bundan dolayı hayvanların, hayvan ürünlerinin dışarı çıkarılması,

7. Tedbirlerin uygulanmasından sorumlu mülki memurların, işlerinde ciddiyet göstermemesi ve ihmallerin yaşanması.

13 Ocak 1906 tarihli İkdam gazetesinde, hastalığın yayılma sebepleri hakkında şunlar yazıyordu: *"Sığır vebasının yayılmasından bir sınıf halk zarar görürken, diğer sınıflar hastalığa karşı lakayt davranmaktadır. Gazetelerde sığır vebası ile ilgili ara sıra çıkan haberleri, okurların bazıları okumadan geçer veya can sıkıntısıyla şöyle bir göz gezdirirler. Hastalıktan dolayı doğrudan doğruya zararı olan köy halkı ise bilgisiz olduğu için tedbirleri eksik uygular, sonunu hesap etmez, hastalığın yayıldığı yerlerin genişlemesine neden olur. Bir köy halkı, bütün bir kazaya, bir livaya, bir vilayete hastalığı bulaştırır, hatta hastalık bütün ülkeyi dolaşır…"*[76]

1.3.1. İstanbul'da Sığır Vebası Hastalığı Vakaları

Sığır vebası, Rusya'dan gelen hayvanlar aracılığıyla İstanbul'a ulaşmış ve 1887 yılında Kâğıthane'deki hayvanlarda görülmüştür. Bunun üzerine Karadeniz'den İstanbul'a gelecek hayvanları muayene etmek için Karadeniz Tahaffuzhanesinde bir baytar bulundurulması kararlaştırılmıştır.[77]

1890 yılında İzmit'te bazı mahallerde sığır vebası hastalığı görüldüğünden dolayı oralardan tavuk ve hindi gibi evcil kuşların İstanbul'a geçişine izin verilmemiş,

---

Prof. Dr. Remzi Kılıç (Ed.), *Prof. Dr. Mustafa Keskin Armağanı Türk Tarih ve Kültürü Araştırmaları,* İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 979-980.

[75] Mustafa Turan, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Veba-yı Bakari Salgını ve Düşündürdükleri" s. 983.

[76] *İkdam Gazetesi,* "Ziraat Ve Veba-yı Bakarî", (13 Ocak 1906), s. 1.

[77] Mehmet Ak, "Osmanlı Devleti'nde Veba-i Bakarî", s. 219-220.

bu yüzden tavukçu esnafı hayvanların geçişi için Sıhhiye Nezareti'nden ruhsat talebinde bulunmuştur. Tavukçu esnafının bu talebi nezaret tarafından uygun görülmemiş, yasağın devam etmesine karar verilmiştir.[78]

Silivri'de ortaya çıkan sığır vebasından dolayı bir haftadan beri yalnız iki hayvan hasta olmuş ve hastanedeki hayvanların da çoğu iyileşmiştir. Hastalık, ortadan kalkmaya yüz tutmuş gibi görünmüşse de son iki gün içerisinde 4-5 hanede 16 öküzün hastalığa yakalandığı haberi alınmıştır. Bunun üzerine; sağlam hayvanlar hasta hayvanlardan ayırılmış, ahırlar temizlenmiş ve kordonlar oluşturulmuştur.[79]

1897 senesinde Gebze'de bir kasabada kordona alınan 21 ahırda bulunan 581 sığırdan 28'i sığır vebasından dolayı telef olmuştur. Kasaba halkı, tarımın aksamaması için kordonun genişletilmesini talep etmiş ve bu talebin kabul edilmesi üzerine kordonun muhafazası için gerekli korucu ataması gerçekleştirilmiştir.[80]

1906 yılında İstanbul'un Kâğıthane, İstinye, Küçük Çiftlik ve Ihlamur mevkileri ile Bursa'ya bağlı Bandırma ve Mihaliç kazalarında hayvanlar salgından etkilenmiş ve üç dört yıl içerisinde 180.000 baş hayvan ölmüştür.[81]

Çatalca sancağına bağlı Boğluca, Boğaz ve Mirahur köylerinde 28 Aralık 1906 tarihinde sığır vebası vuku bulmuş, ardından köylere baytarlar sevk edilmiştir. Ayrıca Terkos köyünde hasta hayvanlar satılmış, bundan dolayı da hastalık Edirne'ye kadar yayılmıştır. Eğer tedbir alınmazsa hastalığın Rumeli'ye geçmesi söz konusudur.[82]

Sirkeci civarında bulunan Demirkapı ve Kartal kasabalarında 1906 yılında sığır vebası ortaya çıkmıştır. Hastalığın, bulaşık bulunan Anadolu'nun bazı iskelelerinden getirilip kasabalara gönderilen koşu hayvanlarından bulaştığı anlaşılmış, bunun üzerine Bandırma ve İnebolu iskelelerinden karasığır hayvanlarının ihracatı geçici olarak yasaklanmıştır. Bunun üzerine Orman ve Maden ve Ziraat Nezareti'nden gelen 29 Eylül 1906 tarihli tezkerede; İnebolu kasabasında sığır vebası zuhur etmesinden dolayı, hastalığın tamamen ortadan kalkmasına kadar İnebolu iskelesinden hayvanlar ve hayvansal ürünlerin satışı zaten yasaklanmış olduğu; Bandırma kazasının merkezinde ise hastalık bulunmadığından ve hastalık olan yerler de kordona alındığından, bulaşık olmayan yerlerden toplanılıp, bulaşık olmayan Bandırma

[78] BOA., DH.MKT., 1692/21, (1 Cemaziyelahir 1307/23 Ocak 1890).
[79] *Takvim-i Vekayi*, "Tedabir-i Sıhhiye", (6 Cemaziyelevvel 1309/8 Aralık 1891), Numara: 150, s. 1.
[80] BOA., BEO., 1049/78672, (12 Receb 1315/7 Aralık 1897).
[81] BOA., BEO., 2946/220931, (5 Şevval 1324/22 Kasım 1906), BEO., 2941/220508, (20 Ramazan 1324/7 Kasım 1906).
[82] BOA., DH.MKT., 1083/17/11, (30 Rebiülevvel 1324/24 Mayıs 1906).

iskelesinden nakledilecek olan hayvanlar ve hayvanî ürünlerin geçişinin yasaklanmasının ticarete zarar vereceği ifade edilmiştir. Bundan dolayı da yasağın uygun görülmediği bildirilmiştir.[83]

Çatalca kazasına bağlı Hadımköy ve Dedeler mahallerinde 1908 yılında sığır vebası vakası görülmüştür. Bunun üzerine, mahaller derhal kordona alınmış ve kordonların güvenliği için jandarmalar yerleştirilmiştir. Koyunların ve sığırların kordonun içerisinden dışarıya çıkarılması yasak olmasına rağmen Hadımköy polis komiseri tarafından hayvanlar kordondan çıkarılmıştır. Bunun üzerine polis komiseri hakkında gerekli cezanın verilmesi için Çatalca Mutasarrıflığına başvurulmuş ve yürütülen soruşturma sonucunda, polis komiserinin bulaşık mahalden hayvanları çıkarmadığı, hayvanların kordondan çıkarılmasına dair bir bilgisi olmadığı, aksine kordonun korunması için uğraş verdiği bildirilmiştir.[84]

1910 yılında sığır vebası İstanbul'a yakın Hüdavendigar, Biga, İzmit ve Karesi sancaklarında etkili olmuştur. Ayrıca Meclisi Mebusan'da yaşanan bir tartışmada, 1910 yılında ülke genelinde Halep mebusu Ali Cenani Bey'e göre 90.000, Ziraat Nazırı Vekili ve Umur-ı Baytar Müdürü Mehmet Ali Bey'e göre de 5.900 hayvan hastalıktan ölmüştür.[85]

Yıl	Telef Olan Hayvan Sayısı
1912	12.394
1913	10.094
1914	60.103

Tablo 1.2. **Osmanlı Devleti'ne ait topraklarda telef olan hayvan sayıları.**[86]

1913 senesinde İstanbul ve çevresinde sığır vebası görülmesinin ardından Tophane mezbahalarıyla yakındaki ahırlara hastalıklı hayvan gelme ihtimali yüksek olduğundan dolayı, kesilmek için getirilmiş hayvanlardan hiçbirinin oralardan başka yerlere nakline kesinlikle müsaade edilmeyeceğine dair tebliğ gönderilmiştir. Bu tebliğe karşılık Tophane mezbahaları hayvanlar muayene memurluğundan verilen cevapta ise, Tophane mezbahasının ve ahırların farklı caddelerde kapıları olduğu için; hayvan girişi

[83] BOA., DH.MKT., 1083/17/29, (30 Rebiülevvel 1324/24 Mayıs 1906).
[84] BOA., DH.MKT., 1083/17/35, DH.MKT., 1083/17/37, (30 Rebiülevvel 1324/24 Mayıs 1906).
[85] Mehmet Ak, "Osmanlı Devleti'nde Veba-i Bakarî", s. 221.
[86] *"Sığır Vebası Ve Hakkında İttihazı Lazım Gelen Tedabir"*, Ahmed İhsan Ve Şürekası Matbaacılık, İstanbul 1915.

ve çıkışını durdurmaya muayene memurunun idaresindeki bir nefer gardiyanın gücünün yetmeyeceği bildirilmiştir. Bunun üzerine muayene memurunun idaresine yeterli sayıda gardiyan verilmiştir.[87]

Yine aynı sene İstanbul'a bağlı İkitelli köyünde sığır vebasından dolayı 428 hayvandan 198'i hasta, 34'ü ağır hasta, 111'i ise telef olmuşken 53 hayvan da iyileşmiştir. Alınan tedbirler ile serumlar sayesinde hayvan ölümlerinin artması önlenmiş, hastalık da hafiflemiştir. Ayrıca jandarma bölgesinde yer alan köylerde sık sık inceleme yapılmış, hastalık vuku bulduğunda bilgi verilmiştir.[88]

Anadolu'dan Rumeli'ye geçirilen hayvanlar, 1916 yılında sığır vebasının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hayvanlar gerektiği kadar karantinada tutulmayıp Osmanlı memleketlerine dağıtıldığından dolayı hastalık o memleketlerde yaşayan halkların hayvanlarına da bulaşmıştır. Buna karşın Hükümet, ilgili kurumlardan, hasta hayvanlar için İstanbul civarında hemen karantina evleri oluşturulmasını ve hayvanların bu evlerde en az 20 gün bekletilip tedavi edilmesini istemiştir. Tedavileri yapılıp karantina sürelerini dolduran hayvanların da istenilen yerlere geçişlerine izin verilecektir.[89]

Yıl	Hasta Hayvan Sayısı	Telef Olan Hayvan Sayısı
1914	50.000	4.300
1915	218.000	33.000
1916	147.000	18.000

Tablo 1.3. **1914-1916 yılları arasında hasta ve telef olan hayvan sayıları.**[90]

1915 yılından itibaren hastalığın artmasının çeşitli sebepleri bulunmaktadır:[91]

1. Harp araç-gereçleri ve yiyecek nakliyatı hayvanlar vasıtasıyla yapıldığı için hastalık yayılma olanağı bulmuştur.

[87] BOA., DH.İD., 102/23/1, (10 Cemaziyelevvel 1331/17 Nisan 1913).
[88] BOA., DH.İD., 106/11/71, (8 Cemaziyelahir 1331/15 Mayıs 1913).
[89] BOA., DH.İ.UM., 56/36/1, (27 Recep 1334/30 Mayıs 1916).
[90] Mehmet Ak, "Osmanlı Devleti'nde Veba-i Bakarî", s. 222.
[91] Mehmet Ak, "Osmanlı Devleti'nde Veba-i Bakarî", s. 222-223.

2. Asker alma merkezlerinde hayvanlar toplanıp muayene edilirken başka bir yerden hasta hayvan gelmişse mikrop diğer hayvanlara da bulaşmıştır.

3. Seferberlik sebebiyle mülkiye baytarları silahaltına alındığından, taşrada hastalıklara anında müdahale edecek baytar kalmamıştır.

4. Kordon güvenliği için gerekli olan zabıta ve jandarma seferberlikten dolayı istihdam edilememiştir.

Farklı yıllarda etkili olan sığır vebası, aynı zamanda birçok zarar da vermiştir:[92]

1. Hayvan kırımına neden olduğundan dolayı toprağı işleyecek hayvan kalmamış, bu yüzden ziraat zarar görmüş ve ahali gelir kaybına uğramıştır.

2. Hayvan sayısı azalınca üretim düşmüş, hayvanların ve hayvan ürünlerinin fiyatları da yükselmiştir.

3. Uzun süreli ölümler hayvan cinslerini bozmuştur.

4. Hayvanı ölen köylüler, iskelelere taşımakla yükümlü oldukları zahirenin yarısının affını talep etmişlerdir.

[92] Mehmet Ak, "Osmanlı Devleti'nde Veba-i Bakarî", s. 225.

İKİNCİ BÖLÜM

HAYVAN HASTALIKLARINA KARŞI ALINAN TEDBİRLER

2.1. ŞARBON HASTALIĞINA KARŞI ALINAN TEDBİRLER

Pasteur, birçok kültürle birleştirilmiş ve kuvveti azaltılmış olan sıvı ile hayvanları aşılamıştır. Böylece hayvanlar ölmemiş, hasta olsa da hastalığı hafif şekilde atlatmıştır.[93]

Osmanlı Devleti'nde şarbon hastalığıyla mücadele konusu, Pasteur'ün kuduz aşılama yöntemini öğrenmesi için Paris'e gönderilen Zoeros Paşa tarafından ilk kez gündeme getirilmiştir.[94] 1886 yılında Paris'ten dönen Zoeros Paşa kuduz ve şarbon aşılarıyla ilgili laboratuvar tesis edilmesini önermiş ve bu öneri de Sadaret'in talebi üzerine Marko Paşa başkanlığında oluşturulan komisyonda incelenmiştir.[95] 1887 yılında ise *Daülkelp Ameliyathanesi ve Bakteriyoloji Laboratuvarı* kurulmuştur. Ancak bu laboratuvarda şarbon aşısı üretildiğine dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Devlet çiftliklerinden birisinin Pasteur usulü şarbon aşısının uygulanması için kullanılması kararlaştırılmıştır. Önce Ayamama veya Kurbağalıdere Çiftlikleri düşünülmüşse de hastalığın insanlara da bulaşmasından dolayı şehirden uzak, Ticaret ve Nafia Nezareti'ne bağlı Halkalı Çiftliği tercih edilmiş, çiftlikte münasip bir yerin laboratuvar haline getirilmesi için irade çıkmıştır.[96]

Orman ve Maden ve Ziraat Nezareti, laboratuvar kuruluncaya kadar şarbon aşısının Avrupa'dan tedarik edilmesini istemiştir. Fransa'dan getirtilen aşılarla yapılan deneylerden olumlu sonuçlar elde edilince 1899 yılında Küçükçekmece ve Çatalca'da şarbon aşısı kullanılmıştır. Daha sonra Dr. Nicolle'den aşı maddesini hazırlaması istenmiş ve bir miktar aşı maddesinin de ithal edilmesi uygun görülmüştür. Hemen getirtilen 12.000 doz aşıdan faydalı neticeler alınması üzerine 12 Nisan 1899 tarihinde

---

[93] Hüseyin Remzi, Hüseyin Hüsnü, *Mikrop: Emraz-ı Sariye Ve Şarboniyenin Vesail-i Sirayeti Ve Usul-i Telkihiyyesi,* İstanbul 1886.

[94] "Zoeros Paşa ile Dr. Hüseyin Remzi Bey ve Baytar Hüsnü Bey'den oluşan Osmanlı heyeti Paris'te altı ay kadar kalmıştır." Nuran Yıldırım, "Bakteriyoloji-i Şahane'de Veteriner Bakteriyoloji", Doç. Dr. Abdullah Özen (Ed.), *1. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi Ve Mesleki Etik Sempozyumu Bildirileri,* Elazığ 2006, s. 178.

[95] BOA., DH.MKT., 1398/10, (13 Cemaziyel-Evvel 1304/7 Şubat 1887).

[96] Nuran Yıldırım, "Bakteriyoloji-i Şahane'de Veteriner Bakteriyoloji", s. 180.

şarbon aşısının Pasteur usulü ile yapılması için irade çıkmıştır.[97] Bunun üzerine Paris'ten 60.000 doz aşının ilk kısmı getirtilmiş ve İstanbul'un ilçelerinde toplam 31.938 baş hayvan aşılanmıştır.[98] Baytar Müfettişliği ise 49 gün süren aşılama sırasında gayretli şekilde çalışanların "Gümüş İftihar Madalyası" ile ödüllendirilmesini önermiştir.[99]

Hayvanlarda ortaya çıkarak insanlara dahi bulaşabilen şarbon hastalığının tedavisi için Paris'ten aşı maddesi getirtilmiştir. Aşının ne kadar fayda sağladığının araştırılmasına dair de 2. Abdülhamid tarafından emir verilmiştir. Bu emir üzerine, Numune Çiftliği ve Üçüncü, Dördüncü, Sekizinci, Daireler içerisindeki otçul hayvanlar ile Küçükçekmece, Büyükçekmece, Suyolu Nahiyesi, Silivri ve Çatalca koyunlarındaki denemelerde güzel neticeler alınmıştır. Ancak, aşı süt verimini geçici süre etkilediğinden aşının mahsul zamanında yapılmaması talep edilmiştir. Şu kadar ki şarbon hastalığıyla ilgili vakalar, en çok Haziran, Temmuz, Ağustos aylarında görülmektedir. İnsana dahi bulaştığından, aşı için en uygun zaman Mayıs ayının başlarıdır...[100]

1914 yılında çıkarılan *"Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Talimatnamesi"*nde, şarbon hastalığı ile ilgili aşağıdaki şu tedbirler yer almıştır:[101]

1. Ticarete konu olan tüm büyükbaş ve küçükbaş hayvanların baytarlar tarafından muayene edilmesi ve baytar müfettişinin raporu sonucunda alışverişin tamamlanabileceği hüküm altına alınmıştır.[102]

2. Hastalıklı hayvanların teşhis sürecinin hızlandırılması ve baytarların eğitimine katkı sunmak amacıyla, Paris'te hayvan hastalıkları konusunda basılan iki adet mecmuaya abone olunarak, komisyonun uygun gördüğü yazıların çevirisi yapıldıktan sonra baytarlara dağıtılması kararlaştırılmıştır.[103]

3. Hasta ve şüpheli hayvanların kesilmesi ve etlerinin tüketilmesi yasaktır.

4. Hastalıktan ölen hayvanlar, mümkünse yakılmalı ya da en az 2 metre derinliğindeki çukurlara derileriyle birlikte gömülmelidir.

---

[97] Nuran Yıldırım, "Bakteriyoloji-i Şahane'de Veteriner Bakteriyoloji", s. 180.
[98] BOA., Y.PRK.ŞH., 11/24, (22 Zilhicce 1317/23 Nisan 1900).
[99] BOA., Y.MTV., 203/129, (21 Safer 1318/20 Haziran 1900).
[100] *İkdam Gazetesi,* "Madde-i Mülkaha", (18 Temmuz 1900), s. 2.
[101] "Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Talimatnamesi", İstanbul 1914.
[102] Neşe Coşkun, "Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Bulaşıcı Hayvan Hastalıkları", *Türk Kültürü Ve Medeniyeti Araştırmaları Dergisi,* C. 1, S. 2 (2020), s. 26.
[103] Neşe Coşkun, "Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Bulaşıcı Hayvan Hastalıkları", s. 26.

5. Hastalığın görüldüğü bölgenin giriş ve çıkış yerlerine "Şarbon Hastalığı Vardır" yazılı levhalar dikilmelidir.

6. Hastalık devam ettiği müddetçe, kordon altına alınan meralara inek, koyun, keçi vs. hayvanların girmesi yasaktır.

7. Bulaşık yerlerde hasta hayvanlarla teması olmamış ve muayene sonucunda sağlıklı olan hayvanlar, tedbir olarak üç gün boyunca kordonda tutulur; bu süre boyunca hastalık görülmezse bulaşık yerlerde otlatmamak şartıyla serbest bırakılır.

8. Hastalık bulaşan sürülere, Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin izniyle aşılar yapılır. Aşılanan hayvanlar, aşının uygulandığı tarihten itibaren on beş gün boyunca karantinada bekletilir.

9. Hayvanlara etkisi azaltılmış bakteri veya sporlardan hazırlanan Pasteur ve Stearn aşıları uygulanır.[104]

2.2. ŞAP HASTALIĞINA KARŞI ALINAN TEDBİRLER

Şap hastalığının kontrolünü sağlamada; hasta ve taşıyıcı hayvanları kesmek ve şap virüsüne duyarlı olan hayvanları düzenli aşılamak çok önemlidir. 1920 yılında da Vellée ve arkadaşları, yapay mikrop bulaştırılmış sığırların dillerinden topladığı virüsle şap hastalığına karşı başarılı bir aşı çalışması gerçekleştirmiştir.[105]

Şap hastalığında, geleneksel tedavi yöntemleri de kullanılmaktadır. Hayvanlara arpa unuyla karıştırılmış sular içirilir, yulaf ve arpa gibi yumuşak yiyecekler verilir. Ağrıyı dindirmek için, ebegümeci yaprakları veya hatmi çiçeği kaynatılarak hayvanın kabarcıklarına uygulanır. Ayrıca keten tohumu, ebegümeci lapaları, baldıran lapası, haşhaş başı, meşe kabuğu tozu, dövülmüş adaçayı ve zaç yağından yararlanılır.[106] Bu tedavilerin yanı sıra hastalığın yayılmasına karşı tedbirler de alınmıştır:[107]

1. Komşu ülkelerden herhangi birisinde şap hastalığı zuhur eder ise, hastalığın ortaya çıktığı yer ile onun 30 km yakınındaki yerlerden hayvan, hayvansal ürünler ve ot, saman gibi hastalığı bulaştırabilecek şeylerin ithali yasaklanır.

---

[104] "1922 yılında Baumann, *"Argokrom"* maddesini şarbon tedavisinde kullanmıştır." İnci Hot, *Sıhhiye Mecmuası'na Göre Ülkemizde Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele,* İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2001, s. 227.

[105] Macit Oral, "Şap Hastalığında Muafiyet Verme Şekilleri Ve Aşıları", *Etlik Veteriner Mikrobiyoloji Dergisi,* C. 1, S. 3 (1961), s. 201.

[106] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ahmed, *Tuhfetü'l-Baytariye,* Kastamonu 1889 ve *Takvim-i Vekayi,* "Şap İlleti İçin İlaçlar", (27 Rebiülahir 1309/30 Kasım 1891), Numara: 142, s. 3.

[107] "Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Talimatnamesi", İstanbul 1914.

2. Karadan sınıra gelen hayvanlarda muayene sonucunda şap hastalığı görülürse gerek hasta olan hayvanlar, gerek de bu hayvanların arasına karışmış olan hayvanlar sınırdan içeri alınmaz. Kaçak şekilde sınırdan geçen hayvanlarda şap hastalığına rastlanılırsa, hasta hayvanlar tazminatsız olarak sıhhiye komisyonu aracılığıyla öldürülür ve etleri sahibine verilir, derileri de temizlenerek debbağ-haneye sevk edilir. Diğer hayvanlar ise masrafı sahibine ait olmak üzere kordonda tutulur.

3. Trenle veya gemiyle gelen hayvanlarda şap hastalığı görülürse, hasta hayvanlar en yakın mezbahaya sevk edilerek baytar gözetiminde kesilir. Diğer hayvanlar da kordona alınır. Hayvan sahipleri bu kurallara uymadığı takdirde hayvanların karaya çıkışı yasaklanır.

4. Hastalığın ortaya çıktığı mahallerde hayvan pazarı ve panayırları kapatılır.

5. İskele ve istasyonlardan hayvan, ot, saman ve boynuz ihracı yasaklanır. Deri ve kemiklerin ise temizlik işlemi yapıldıktan sonra dışarıya çıkarılmasına izin verilir.

6. Hastalığın görüldüğü yerlerin ana yollarından hayvan geçişlerine izin verilmez. Hastalığın etkilemediği hayvanlar ise ancak kapalı vagon ve arabalarla geçirilebilir.

7. Hasta hayvanların, baytarın tarifine göre sahipleri tarafından tedavisi zorunludur ve gerekli olan ilaçlar da ücretsiz olarak verilir.

8. Hasta hayvanların sütleri kaynatılmadan kullanılamaz veya satılamaz.

9. Son iyileşmeden veya ölümden 15 gün sonra pislikler de temizlenerek kordon kaldırılır.

2.3. SIĞIR VEBASI HASTALIĞINA KARŞI ALINAN TEDBİRLER

1889 yılında İzmit'te etkili olan salgın sırasında, Dersaadet Daülkelp ve Bakteriyoloji Ameliyathanesi Müdürü Zoeros Paşa başkanlığındaki bir heyet tarafından sığır vebasıyla ilgili ilk bakteriyolojik araştırma yapılmıştır.[108] Daha sonra İstanbul Şehremaneti Umur-ı Sıhhiye-i Baytariye Müfettişi Haydar Bey başkanlığında toplanan dört kişilik bir komisyon tarafından 5 Ocak 1893 tarihinde *"Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Talimatnamesi"*[109] hazırlanmıştır. Talimatnamenin bazı maddeleri de şunlardır:

[108] Nuran Yıldırım, "Bakteriyoloji-i Şahane'de Veteriner Bakteriyoloji", s. 175.
[109] Düstur, Tertip 1, C. 6, s. 1306-1310.

1. Hastalık ortaya çıkan bölgenin, sağlık işlerini yönetmekle sorumlu olan baytar müfettişinin yapacağı uygulamalara hiç kimse tarafından müdahale edilemeyecektir.

2. Hastalıktan kurtulan bölgede, illetin tekrar görülmeyeceğine kanaat getirilip de baytar müfettişi, karantina tedbirlerinin ve sınır muhafazasının ortadan kaldırılmasını yazılı bir şekilde teklif etmedikçe o bölgeden hayvanların ve hayvansal ürünlerin ihracına kesinlikle izin verilmeyecektir.

3. Vilayetin sınırının dışında hayvan hastalığı etkili olup da vilayete bulaşmasından korkulacak olursa, valiliğin haber vermesiyle bulaşmaya neden olacak hayvanlar ile boynuz, deri gibi vesaire maddelerin ithali yasaklanacaktır.

4. Hastalık olmayan zamanlarda vilayete dâhil olabilecek hayvanlar için özel iskeleler ve karada giriş bölgeleri oluşturulacaktır. Ardından tahaffuzhaneler inşa edilecek ve bu bölgelere baytar tayin edilecektir. Vilayete girişi istenilen hayvanların baytar memuru tarafından muayenesinde bir sorun çıkmazsa, damgalandıktan sonra girişlerine izin verilecektir. Fakat hayvanlarda hastalık belirtisi görülür veya şüphe duyulursa baytar müfettişi lazım gelen tedbirleri uygulayacaktır.

5. Bu talimattan fayda sağlanabilmesi için vilayette bulunan hayvan pazarları, mezbahalar, kasap dükkânları ve panayırların düzenlenmesi amacıyla farklı nizamnameler uygulanacaktır.

6. Bu talimatın hakkıyla uygulanmasını sağlamak için, valinin başkanlığında olmak üzere gerekli memurlardan oluşan bir bulaşıcı hayvan hastalıkları komisyonu teşkil edilecektir…

Genel bir nizamname yürürlüğe konulana kadar geçici olarak uygulanması kararlaştırılan bu 18 maddelik talimatname, ilk olarak Hüdâvendigâr (Bursa) ilinde denenmiş, burada edinilen tecrübeden sonra da umumi uygulamasına geçilmiştir.[110]

1897 senesinin Kasım ayında Çatalca'da etkili bir sığır vebası salgını çıktığı haber alınınca, oraya gönderilen Bakteriyolojihane Müdürü Dr. Nicolle, ölen hayvanların kanları üzerinde incelemeler yaparak sığır vebası mikrobunu keşfetmiş[111] ve ardından mikrobu taşıyan hayvanlardaki virüslü kan ile hastalığı geçirip iyileşen hayvanların kanından yararlanarak Bakteriyolojihane-i Şahane'de[112] bir serum

[110] Mustafa Turan, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Veba-yı Bakari Salgını ve Düşündürdükleri", s. 982.
[111] Nuran Yıldırım, "Bakteriyoloji-i Şahane'de Veteriner Bakteriyoloji", s. 175.
[112] *İnsanlarda ve hayvanlarda görülen bulaşıcı hastalıklara karşı serum ve aşı üretmek amacıyla 27 Nisan 1894 tarihinde Nişantaşı'nda Bakteriyolojihane-i Şâhâne kurulmuştur.

hazırlamıştır.[113] Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Nezareti ise bu keşfin gazetelerle duyurulmasını istemiş ve Dr. Nicolle'ün, araştırmalarını daha ileriye taşıyabilmesi için ihtiyacı olan paranın verilmesini önermiştir. Bunun üzerine aşılama denemeleri için lazım olan 300 liranın ödenmesi ve ayrıca Bakteriyolojihane'de sığır vebasına mahsus bir daire yapımı için irade çıkmıştır.[114]

Dr. Nicolle, hazırlamış olduğu serumu önce Bakteriyolojihane'de denemiştir. Halep cinsi iki buzağı satın almış, birisini serum ile aşıladıktan sonra her ikisine de sığır vebası virüsü enjekte etmiştir. Serum verilen buzağı virüsten etkilenmemiş, diğeri ise ölmüştür. Ardından Kırım cinsi iki danada yapılan işlemde de aynı netice alınmıştır. 1898 yılında Ziraat Heyet-i Fenniye Riyaseti, Dr. Nicolle'e Halkalı Ziraat Mektebi Numune Çiftliği'nde sığır vebası görüldüğünü haber edince, hemen okula giden Dr. Nicolle, yardımcılarından birini orada bırakarak hazırladığı serumdan göndermiştir. Halep cinsi üç hayvan ile hastalıktan dolayı ölmek üzere olan Rumeli cinsinden dört sığırın serum verildikten sonra iyileşmesiyle serumun faydası kesin olarak anlaşılmıştır. Bu esnada toplanan Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Komisyonu'nda ise konu ayrıntılarıyla tartışılmış ve serumun ülke genelinde uygulanmasına karar verilmiştir.[115]

Orman ve Maden ve Ziraat Nezareti, Dr. Nicolle'ün Veteriner Adil Bey ile birlikte geliştirip ürettiği sığır vebası serumunun, bir komisyon tarafından uygulanmasını istemiştir. Bu talep üzerine, Askeri Baytar Mektebi Muallimlerinden Miralay Galip Bey, Ziraat 5. Şube Müfettişi Abdullah ve Mülkiye Baytar Mektebi Muallimlerinden Nikolaki Efendiler ile Bakteriyolojihane'den Dr. Nicolle'ün yardımcısı Kolağası Refik Bey'in yer aldıkları bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyon, 1898 yılının Kasım ayında hastalığın etkili bir şekilde görüldüğü Yozgat'a gitmiş ve binden fazla hayvanı aşılamıştır. Daha sonra Baytar Adil Bey tarafından İstanbul Küçükçiftlik'teki hayvanlarda kullanılan serum, 1899 yılının Ocak ayında da Vize ve Çorlu'da Baytar Yüzbaşı Refik Bey tarafından Kırım ineklerine uygulanmıştır. Yapılan aşılardan olumlu sonuçlar alınınca serumun seri üretimine karar verilmiştir.[116]

Serum üretiminin daha elverişli bir yerde olması için, veteriner bakteriyoloji Bakteriyolojihane-i Şahane'den ayrılarak Sultanahmet'e nakledilen Mülkiye Baytar

[113] Mehmet Ak, "Osmanlı Devleti'nde Veba-i Bakarî", s. 229.
[114] Nuran Yıldırım, "Bakteriyoloji-i Şahane'de Veteriner Bakteriyoloji", s. 176.
[115] Nuran Yıldırım, "Bakteriyoloji-i Şahane'de Veteriner Bakteriyoloji", s. 176.
[116] Nuran Yıldırım, "Bakteriyoloji-i Şahane'de Veteriner Bakteriyoloji", s. 177.

Mektebi'ne bağlanmış ve bu binanın üst katında Bakteriyolojihane-i Baytari olarak 23 Ekim 1901 tarihinde hizmet vermeye başlamıştır. Kurumun başına ise 1901 yılında vekâleten, 1902 yılında da asaleten Baytar Mustafa Adil Bey atanmıştır.[117]

İstanbul'daki Bakteriyolojihane'nin kapasitesi sınırlı olduğundan yıllık 1.000 litre civarında serum üretilmektedir. Oysaki yıllık 10.000 litre seruma ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacın karşılanması amacıyla 1912 yılında Erzincan'da, 1915 yılında ise Eskişehir'de bakteriyolojihaneler açılmıştır.[118]

Yıl	Serum Miktarı
1912	1.735 litre
1913	2.110 litre
1914	3.849 litre
1915	2.143 litre

Tablo 2.1. **İstanbul Bakteriyolojihanesi'nde üretilen serum miktarları.**[119]

Yıl	Aşılanan Hayvan Sayısı
1912	58.460
1913	77.840
1914	111.260
1915	152.540

Tablo 2.2. **1912-1915 yılları arasında aşılanan hayvan sayıları.**[120]

Nicolle'ün keşfettiği aşılama metoduyla uygulanan serum, faydası anlaşılınca Paris Pasteur Enstitüsü tarafından onaylanmıştır. Bu onayın ardından Avrupa ülkeleri serum sayesinde hastalığı büyük ölçüde etkisiz hale getirmiştir. Mesela İngiltere,

[117] Nuran Yıldırım, "Bakteriyoloji-i Şahane'de Veteriner Bakteriyoloji", s. 183.
[118] Mehmet Ak, "Osmanlı Devleti'nde Veba-i Bakarî", s. 231.
[119] *"Sığır Vebası Ve Hakkında İttihazı Lazım Gelen Tedabir"*, Ahmed İhsan Ve Şürekası Matbaacılık, İstanbul 1915.
[120] "Hayvan başına ortalama 50 gram serum verilmektedir." Mehmet Ak, "Osmanlı Devleti'nde Veba-i Bakarî", s. 231.

Osmanlı Devleti'nden serum tedarik edip Hindistan'a ve Mısır'a göndermiş, buralardaki uygulamalardan başarılı neticeler elde ederek bu metot ile aşılamayı devam ettirmiştir. Rusya da serum ile aşılama yöntemini Osmanlı Devleti'nden öğrenmiş ve aşıyı geliştirerek 1908 yılına gelindiğinde hastalığı büyük ölçüde etkisiz hale getirmiştir.[121]

Osmanlı Devleti'nde, önceki sığır vebası salgınlarında her 300 hayvandan 180'i ölürken, serum kullanıldıktan sonra bu oran binde 1-2'ye düşmüştür. Dr. Nicolle bu sonuca dayanarak, hazinenin yılda 300 bin lira civarında bir gelir kaybından kurtulduğuna dikkat çekmiş ve üstelik bu başarıya katkıda bulunan yardımcıları Yusuf Bey ile Baytar Adil Bey'in de birer rütbe terfi ettirilmelerini tavsiye etmiştir.[122]

Hastalıkla mücadelede; baytar sayısı, kordonların muhafazası ve maddi kaynaklar önemli etkenlerdir. Baytar sayısına bakıldığında ülkede yeterli sayıda baytar yoktur. 1910 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti'nde toplam mülkiye baytarı sayısı 180 civarındadır. Bu baytarların yarısı Rumeli ve İstanbul'da vazifeli oldukları için Anadolu'da birçok vilayette baytar bulunmamaktadır. Hal böyle olunca hastalığa vaktinde müdahale edilememekte ve hastalık kısa sürede, şiddetli bir şekilde yayılmaktadır. Ülke genelinde gereksinim duyulan toplam baytar sayısı, 1911 yılında 518 olarak tespit edilmiştir. Bundan dolayı baytar sayısını arttırmak amacıyla birtakım çalışmalar yapılmıştır. Baytar Mektebi'nden yılda 10 veya 12 baytar mezun olurken yapılacak ıslahatla yılda 24 ile 30 arasında baytarın mezun edilerek sıkıntı giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca kısa vadede faydalanmak için de 1910 yılında Baytar Tatbikat Mektebi açılmıştır. İki yıl eğitim verilecek okulda, senede 40 ile 50 arasında personel yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Bu okuldan mezun olanlar; baytarlara yardımcı olacak, sıhhi tedbirleri uygulayacak ve aşı yapmak üzere taşrada vazifelendirilecektir. Yapılan çalışmalar sayesinde, 1916 yılında Osmanlı Devleti'nde baytar sayısı 250'ye yükselmesine rağmen başka ülkelerle karşılaştırıldığında bu sayı yetersiz kalmıştır. Mesela aynı senede Almanya'da 6.000 baytar bulunmaktadır. Bu durumda ülkede bulunan 47 milyon baş sığır, beygir, katır, merkep, koyun ve keçiye 250 baytarla hizmet vermek çok zordur.[123]

Kordonların muhafazasını sağlamak amacıyla bekçiler istihdam edilmesi gündeme gelmiş ve vilayetler tarafından bekçilerin görevlendirilmesi için kaynak talep

[121] Mehmet Ak, "Osmanlı Devleti'nde Veba-i Bakarî", s. 231-232.
[122] Nuran Yıldırım, "Bakteriyoloji-i Şahane'de Veteriner Bakteriyoloji", s. 177.

[123] Mehmet Ak, "Osmanlı Devleti'nde Veba-i Bakarî", s. 229.

edilmiştir. Fakat bu iş için bütçenin yetersiz olmasından dolayı binlerce bekçi yerine asker istihdam edilmesi fikri ön plana çıkmıştır. Bunun üzerine hastalığın etkili olduğu vilayetlere, kordonların muhafazası için ne kadar asker gönderileceği sorulmuş ve bu konuda muhtelif Ordu Kumandanlıkları ve Harbiye Nezareti ile yazışmalar gerçekleştirilmiştir. Daha sonra çeşitli vilayetlerden asker talepleri bildirilmiştir. Bu kez de görevlendirilecek askerlerin maaşlarının nasıl ve hangi kurum tarafından ödeneceği sorunu belirmiştir. Maaşların vilayet kaynaklarından karşılanması imkânsız olduğu için Maliye Nezareti'ne başvurulmuş ancak bir netice alınamamıştır. Vilayetlerin askerlerin sevk edilmesi meselesindeki yoğun ısrarları üzerine, 1. Ordu Kumandanlığı tarafından bu bölgelere asker gönderilmesinin büyük masrafa neden olacağı ve bunun karşılanmaması halinde ise askerlerin güçlük çekeceği görüşünden hareketle buralara asker yerine baytar gönderilmesi ve hasta hayvanların öldürülmesinin daha uygun olacağı ifade edilmiştir. Ayrıca sivil baytar eksikliğini gidermek amacıyla askeriyeden baytarlar görevlendirilerek komisyonlar kurulması da tavsiye edilmiştir.[124]

Salgına karşı mücadele ederken maddi kaynak sıkıntısı ortaya çıkmış ve bu sorunu çözmek için belediye gelirlerinden ve mal sandıklarından yararlanılması talimatı verilmiştir. Hatta orman ve maden gelirleriyle bu sorunun üstesinden gelinmeye çalışılmış, fakat bütçeden yeterli ödenek ayrılamamıştır. Bu durumla ilgili olarak 1910 yılına ait *Tanin* gazetesindeki haberde, sığır vebası ile mücadele için Mısır'da 7 milyon lira, Rusya'da 17 milyon lira harcandığı, Osmanlı Devleti'nde ise sadece 150 bin kuruş ayırılabildiği ifade edilmiştir.[125]

1893 yılında çıkarılan talimatname yetersiz kalınca 5 Aralık 1913 tarihinde *"Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Kanun-ı Muvakkatı"* yürürlüğe konulmuştur. Tamamı 45 maddeden oluşan nizamnamenin bazı maddeleri şunlardır:[126]

1. Bu kanunun hükümlerine tâbi olan hayvan hastalıkları şunlardır: sığır vebası, humma-i kulaî (şap), sığırlarda akciğer iltihabı, keçilerde ciğer ağrısı, tüm hayvanlarda cemre-i bakteridî, yanıkara, şarbon, koyun ve keçilerde cederi (çiçek hastalığı), koyun ve keçilerde cerep (uyuz), tek tırnaklılarda ruam (mankafa), tek tırnaklılarda maraz-ı cima (beygir frengisi), sığırlarda tederrün (verem), domuzlarda sari zatürree (akciğer

[124] Mustafa Turan, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Veba-yı Bakari Salgını ve Düşündürdükleri", s. 984-985-986.
[125] Mehmet Ak, "Osmanlı Devleti'nde Veba-i Bakarî", s. 228.
[126] BCA, 30.10/20.116.9 ve "Milli Mücadele süresince uygulanmasına en fazla ihtiyaç duyulan mevzuat, 5 Aralık 1913 tarihli *Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Kanun-u Muvakkati* idi…" Mehmet Temel, "Atatürk Dönemi Hayvancılık Politikası", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S. 24 (2010), s. 4-5.

hastalığı), veba ve humret (kızıllık), kuduz, sığırlarla domuzlarda hunnak (boğaz iltihabı) ve barbon (boğaz hırlaması).

2. Rusûmât İdareleri kurulan ve hayvanlar ile hayvansal ürünler için belirlenen iskeleler dışında, başka mahallerden hayvanlar veya ürünler Memalik-i Osmaniye'ye ithal ve Memalik-i Ecnebiye'ye ihraç olunamaz. Ayrıca burada, hudut baytarlarının idaresinde bir tahaffuzhane ile gerekli aletler, ilaçlar ve yeterli sayıda gardiyan bulundurulup tarifeye göre de muayene vergisi alınacaktır.

3. Memlekete denizden ve karadan hangi araç ile olursa olsun ithal edilecek hayvanlar ile ürünlerin sahibinde, getirdikleri hayvanların veya ürünlerin sağlık durumlarına ve menşeilerinde hastalık olmadığına dair usulüne göre düzenlenmiş, Osmanlı konsolosluğu ya da konsolos bulunmayan mahallerde komşu devlet konsoloslarından biri tarafından onaylanmış bir sıhhiye şehadetnamesi olacaktır. Bu şehadetnamede; hayvanların şekilleri, adedi, cinsi, hayvansal ürünlerin miktarı ve türü, sahibinin ismi, geldiği yer ile çıkacağı yer yazılı olacaktır.

4. Hayvanların ve hayvansal ürünlerin ülkeye girişlerine, sınırlarda baytar memurları tarafından muayene edildikten ve şehadetnameleri onaylandıktan sonra izin verilecektir.

5. Hudutta belirlenmiş giriş yerlerinden başka bir yerden hayvan ithaline, şehadetnamesi olanlar için izin verilir. Şehadetnamesiz gelmiş bulunanlar var ise hayvanlar 15 gün boyunca ihtiyat karantinasına tâbi tutularak bulaşıcı hastalıktan korunmuş oldukları anlaşıldığı halde baytar memuru tarafından verilecek şehadetname ile geçirilir.

6. Komşu ülkelerden birinde bulaşıcı hastalık ortaya çıkarsa o ülkenin bulaşık yerlerinden hastalığı bulaştırabilecek hayvanlar ve hayvansal ürünlerin ithali tamamen yasaklanır. Bulaşık olmayan yerlerden getirilecek hayvanlar ve hayvansal ürünler de belirlenecek mahallerden, talimatında açıklanan özel tedbirler altında ithal olunabilir. Eğer o ülkede hastalık yayılmış bir halde ise bulaşmaya sebep olabilecek hayvanlar ve hayvansal ürünler, hastalığın ortadan kalktığı resmen bildirilinceye kadar hiçbir taraftan kesinlikle ithal olunamaz.

7. Bir mahalde tedbirler alınmasını gerektiren bulaşıcı hastalıklardan biri ortaya çıktığında, hayvan sahibi ve hayvanlara bakanlar, köyde köy muhtarına, çiftliklerde çiftlik kâhyasına, nahiyelerde müdüre, şehir ve kasabalarda belediye başkanlarıyla zabıtaya, deniz araçlarında rusûmât idarelerine, trenlerde istasyon memuru zabıtasına,

hudutlarda gümrük, zabıta ve baytar memurlarına resmen ihbar edilir ve onlar tarafından da yerel idarenin en büyük memuruna ve baytar müfettişine bilgiler verilir.

8. Bir mahalde birden fazla hayvan defalarca veya peş peşe hasta ya da öldüğü durumda olayların ihbarı zorunludur. Bulaşık yerlere yakın köyler ve kasabalarda yalnız bir hayvanın hastalanması veya telef olması dahi mutlaka ihbarı gerektirir.

9. Sınır komşusu olan ülkelerde bulaşıcı hastalıklardan biri görüldüğünde, orada ikamet eden Osmanlı konsolosları ve hudut boyunda bulunan baytar memurları, hastalığı haber alır almaz geciktirmeden Ziraat Nezareti'ne bilgiler vermeye mecburdur.

10. İhbar alındıktan sonra yerel hükümet tarafından, baytar memuru eşliğinde jandarma ve zabıta memuru acilen hastalığın görüldüğü yere gönderilecektir. Hastalığın mahiyeti belirlenip bulaşıcı hastalıklardan olduğu açıklandığı takdirde, gerekli tedbirleri uygulamak üzere baytarın idaresinde köyün zabıta memurları ve köy ihtiyar heyetinin yer aldığı bir komisyon oluşturulur. Ve bu komisyon, tedbirlerin uygulanmasından sorumlu tutulur.

11. Zabıta-i Sıhhiye Komisyonları, baytarlar tarafından düzenlenen ve hastalıklara karşı alınması gereken tedbirleri içeren talimatnameyi uygularlar. Bu talimatname; dört nüsha düzenlenip biri köy ihtiyar heyetine, diğeri baytar memurlarına, üçüncüsü yerel hükümete ve dördüncüsü de Ziraat Nezareti'ne gönderilir. Aynı zamanda tedbirlerle ilgili civar vilayetlere bilgiler verilir.

12. Zabıta-i Sıhhiye Komisyonlarının görevleri; hasta hayvanları ayırmak, kordon dâhilinde hastalığı bulaştıracak unsurları engellemek, telef olan hayvanların belirlenen mahallere fennî şartlar çerçevesinde nakli ve defni, pisliklerin ilaçlarla temizlenmesi, olayların ihbar edilmesi, öldürülecek hayvanların kıymetinin ve tazminat verilip verilmeyeceğinin kararlaştırılması, pazar, panayır, iskele, istasyon ve ana yolların Ziraat Nezareti'nde oluşturulmuş zabıta-i sıhhiye komisyonunun kararına kadar, hastalığı yayacak hayvanlar ve hayvansal ürünlere karşı kapatılmasından ibarettir.

13. Hastalıklar ortaya çıktığında her hastalığa karşı uygulanan özel tedbirler dışında, aşağıdaki genel tedbirler de uygulamaya konulur:

a) Hasta, bulaşık veya şüpheli hayvanlar diğerlerinden ayırılır, hastalığın önemine göre lüzumu kadar kordonlar konulur ve hastalığın yayılma tehlikesi olup da zabıtalar ile muhafazası mümkün olamayan kordonlar askerler ile muhafaza edilir.

b) Bulaşık veya şüpheli olan hayvanlar ile bunların maddelerinin ve bunlarla temasta bulunan eşyanın, kordon içerisinde bulunan bulaşık mıntıkalardan ihracı yasaktır. Ayrıca hastalığa yatkın olan hayvanların, kasaplık olmadığı takdirde bulaşık yerlere ithali yasaklanır.

c) Hasta bulunan hayvanlardan tedavi ve aşısı mümkün olanların tedavisi ile aşısı, yalnız memur olan baytarlar tarafından yapılır.

ç) Hasta ve hastalarla temasta bulunan bulaşık hayvanlar, kanunun tarif ettiği şekillerde öldürülür.

d) Bulaşıcı hastalıktan ölen hayvanların leşleri, kurallar çerçevesinde, masrafı hükümetten karşılanarak gömülür. Bulaşık ahır içerisinde bulunan ot, saman ve gübre gibi hastalığı bulaştıracak maddeler yakılır. Yakılması mümkün olmayan aletler ise temizlik işleminden geçirilir.

e) Hastalık zamanında, her köy ve kasabada bulunan hayvanların sayısına göre; hasta olup ayırılacak hayvanların konulması için özel olarak bir ahır ve ölen hayvanların defni için de bir mezar tahsis edilir.

14. Hastalık olan yerlerde bulaşık ve hasta hayvanların bulundukları mahaller, bunların temasında bulunan kişiler, hastalığı bulaştıracak maddeler ve eşyalar, baytar memurunun yönetiminde talimatnameye uygun olarak temizlik işlemine tâbi tutulur.

15. Bedeli karşılanacak hayvanların çeşit, cins ve kıymetleri ne olursa olsun ödenecek tazminat tutarı, hayvanın takdir edilecek kıymetinin üçte iki, yarım veya üçte bir derecesinde olup 3.000 kuruşu geçemeyecektir.

16. Hastalığı ihbar etmeyen veya saklayan kişilere, hayvanlarının öldürülmesi durumunda tazminat ödenmeyecektir. Öldürülen hayvanların etlerinin ve derilerinin kullanılması mümkün ise sahibine verilecek tazminattan kıymetleri çıkarılır.

17. İtlaf işlemi, sağlık zabıta komisyonlarının kararı ve yerel hükümet memurlarının emriyle yapılacaktır. Komisyonlarda, ilgili hayvan sahipleri tarafından iki vekil bulundurulacaktır. İtlaf edilen hayvanların cinslerinin, sayılarının, tazminat tutarının belirtildiği üçer nüsha olmak üzere iki mazbata düzenlenip; biri yerel hükümete, diğeri Ziraat Nezareti'ne ve öbürü de ilgilenen tarafa verilir.

18. Yukarıdaki maddede bahsedilen mazbatanın ilgililerine tebliği tarihinden itibaren üç ay içerisinde, ilgili kişiler yerel hükümete başvuruyla tazminat talep etmediği takdirde tazminat hakkı düşer.

19. Memleket dâhilinde her tür hayvanlar ve hayvansal ürünlerin nakliyatı, muayene ve menşe' şehadetnamesine tâbidir.

20. Bulaşıcı hastalıkların görüldüğü yerlerden geçirilecek hayvanlar, şehadetnameli olsa da bu hastalığa yatkın ise özel tedbirler çerçevesinde doğruca mezbahaya nakledilip kesilmek şartıyla geçirilir, aksi halde kordon altına alınır. Eğer hayvan, bulaşık yerlerdeki hastalığa yatkın değil ise hastalığı bulaştırabilme tehlikesi temizlik işlemi ile bertaraf edildikten sonra salıverilir ve bu durum baytar memuru tarafından rapora eklenir. Bulaşık yerlerden, dışarıyla kesinlikle temas etmemek şartıyla trenle getirilecek hayvanlar serbestçe geçirtilir.

21. Hayvanlar ve hayvansal ürünlerin naklinde kullanılan vagonlar, gemiler ve aletler; gidilecek yere varılmasıyla o yerin baytarının idaresinde derhal özel kurallara uygun olarak kumpanyanın masrafıyla temizlik işlemine tâbi tutulur. Buna riayet etmeyen vapur, tren kumpanyaları ve her türlü nakliye araçları sahipleri, hayvan ve hayvansal ürünler nakliyatından yasaklanır.

22. Menşe' şehadetnameleri, köy ve çiftliklerde muhtar ve çiftlik kâhyaları, şehir ve kasabalarda belediye daireleri tarafından ücretsiz ve hızlıca verilir; içerisine hayvanların vasıfları, şekilleri, sayısı, alan-satanın isimleri, giriş-çıkışları ve çıkışında bulaşıcı hayvan hastalığı olmadığı eklenir.

23. Belediye teşkilatı olan her şehir ve kasabada, hayvan alışverişine mahsus bir mahallî pazar bulunur. Pazar ve panayırlar, yerleşim yerlerinden uzak, ana yol ile demir yollarına ve mezbahalara yakın olmak üzere hükümet tarafından belirlenen mevkilere kurulur ve baytar memurlarının teftişi ile idaresi altında bulunur.

24. Her pazar ve panayır yerinde, bulaşık ve hasta hayvanların gözlem altına alınması için mahallî belediyeler tarafından bir tahaffuzhane bulundurulur.

25. Hanlar, canbaz, arabacı, kiracı ahırları ve menzil-haneler gibi toplu hayvanlar bulundurulan yerler, pazar ve panayırlar hakkında geçerli olan hükümlere tâbidir.

26. Pazar ve panayırların kapanmasından sonra baytar memurlarının idaresinde belediye tarafından temizlik işlemleri uygulanır.

27. Belediye teşkilatı olan her kasabada bir mezbaha bulunur ve hayvan kesimleri burada yapılır. Mezbahalar, hıfzı's-sıhha (sağlığın korunması) şartlarına tâbi tutulur.

28. Belediyesi ve özel mezbahası olmayan mahallerde hayvan kesimleri, sağlık memurlarının uygun görmesi üzerine hükümetin göstereceği bir yerde gerçekleştirilir. Et, deri ve diğer hayvansal ürünlerin bulunduğu imalathane ve depolar, baytar denetimleri ile zabıta-i sıhhiye-i hayvaniye tedbirlerine tâbidir.

29. Mezbahası ve baytarı olan her yerde, kesim öncesi ve sonrasında hayvanlar özel talimatlara uygun olarak muayene edilir.

Yukarıdaki kanuna ilave olarak 1914 yılında 92 maddelik *"Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Talimatnamesi"* çıkarılmıştır.[127] Ayrıca Osmanlı Devleti ile sınırı veya ticari ilişkisi olan ülkelerde sığır vebası yayılırsa, o ülkelerden gelecek her çeşit hayvan ve hayvansal ürünlerin ülkeye girişinde uygulanması gereken tedbirleri içeren 19 maddelik de bir talimatname hazırlanıp Ticaret ve Ziraat Nazırının imzasıyla 19 Mart 1914 tarihinde yürürlüğe konulmuştur. Çıkarılan bu talimatnamelere rağmen salgının önüne geçilememiş ve tedbirlerin yetersiz olduğu görülmüştür. Bunun üzerine Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Kanun-ı Muvakkati belirli aralıklarla gündeme gelmiş, madde sayısı değiştirilerek daha etkili ve tatbik edilebilir bir kanun çıkarılması arzu edilmiştir. Ardından 1914 yılında bu kanun layihası 45 madde olarak düzenlenip meclise arz edilmiştir. Fakat savaş şartlarından dolayı mecliste kanunlarla ilgili görüşme gerçekleşememiştir. Nihayet 1918 yılında, bütün yapılan değişiklikler de göz önünde bulundurularak 29 maddelik *"Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Kanun-ı Muvakkati"*[128] Meclis-i Mebusan'da görüşülüp oylanarak kabul edilmiştir.[129] Bu çıkarılan kanun ile 1913 yılında çıkarılan kanun birbirine benzer niteliktedir. Tazminat, itlaf, alınacak tedbirler, komisyonların görevleri vb. konular bu kanunda da yer almaktadır. Sadece madde sayısı açısından farklı olduğu görülmektedir.

Osmanlı Devleti tarafından, çıkarılan kanunlara da dayanılarak sığır vebası hastalığına karşı aşağıdaki şu tedbirler alınmıştır:[130]

1. Hasta hayvanlar sağlam hayvanlardan ayırılmalı ve bir ahır içine veya bahçeye kapatılmalıdır. Ardından durum hükümet yetkililerine haber edilmelidir.

[127] Nihal Erk, "Tarihte Önemli Sığır Vebası Salgınları Ve 1920'ye Kadar Memleketimizdeki Durumu", s. 231.
[128] MMZC., İ. 10/C. 1, (2 Teşrinisâni 1334/2 Kasım 1918).
[129] Mehmet Ak, "Osmanlı Devleti'nde Veba-i Bakarî", s. 236.
[130] BOA., DH.MKT., 200/33, (20 Recep 1311/27 Ocak 1894), Zeynel Özlü, "19. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Hazırlanan İki Risale: Vebâ-yı Bakarî Ve Zâtülcenb", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi,* C. 12, S. 23 (2014) ve *Takvim-i Vekayi,* "Talimat Sureti", (27 Rebiülahir 1309/30 Kasım 1891), Numara: 142, s. 2.

2. Sağlam hayvanların bulunduğu ahırlar temiz tutulmalı, hasta hayvanlara bakan kişiler sağlam hayvanların yanına girmemelidir.

3. Hasta hayvanların yem yedikleri yemlikler ile su içtikleri kaplardan sağlam hayvanlara yem ve su verilmemelidir.

4. Hastalıktan dolayı ölen hayvanlar, derisiyle ve gübresiyle birlikte derin bir çukura atılıp üzerine biraz sönmemiş kireç döküldükten sonra gömülmelidir.

5. Hastalığı bulaştırma ihtimaline karşılık tavuklar kümese kapatılmalı, köpekler ve kediler ise bağlanmalı ya da uzak yerlere götürülmelidir.

6. Hayvanların muayene edilmesi için uygun mahallerde iskele ve tahaffuzhaneler inşa edilecektir. Ayrıca buralara nitelikli baytar memurları yerleştirilecektir.

7. Sevkiyat noktalarında çok sayıda hayvanın birlikte bulundurulması sakıncalı olduğundan hayvan nakliyatı hızlı bir şekilde yapılacaktır.

8. Kaçak olarak sokulmuş olan hayvanlar yakalanıp hemen öldürülecek ve ardından defnedilecektir.

9. Yabancı ülkelerden birinde sığır vebası salgını olduğu takdirde ülkeye oradan hayvan satışı yasaklanacaktır. Eğer bu ülke Osmanlı Devleti topraklarına dâhil ise buradan gelen hayvanlar da en az 10 gün karantinada bekletilecektir.

10. Ülke içinden veya ülke dışından gelen hayvanların muayeneleri karantinahânelerde[131] itinalı bir şekilde yapılacak ve hayvanların hasta olduğuna dair bir şüphe duyulursa derhal alıkonacaktır.

11. Hayvanlar vapur ve mavnalarda muayene edilmeyecektir.

12. Sığır vebası vb. bulaşıcı hastalık görülen yerlerden temiz olan mahallere deri, kemik, boynuz, tırnak, kırpıntı, yapağı gibi hayvansal ürünlerin ithaline asla izin verilmeyecek, kaçak olarak ithal edilmiş olurlarsa da derhal el konulup yakılacaktır.

13. Hastalık bulunan mahallerden temiz olan yerlere tavuk vs. bütün evcil kuşların ithaline izin verilmeyecektir.

14. Hasta bir hayvanın tedavisi için getirtilen baytar, evvela hayvanda sığır vebası olup olmadığını tespit edecek, hastalığın varlığını gördükten sonra ise durumu mahalli

[131] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Gülden Sarıyıldız, "Karantina Meclisi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", *Belleten,* C. 58, S. 222 (1994), s. 329-376 ve Gülden Sarıyıldız, "Karantina", *İslam Ansiklopedisi,* C. 24, 2001, s. 463-465.

hükümete haber edecektir. Ayrıca Dâhiliye ve Ziraat Nezaretlerine konuyla alakalı malumat verdiğini de hazırladığı raporuna ilave edecektir.

15. Bir bölgede hastalık vuku bulduğunda kaza belediyesi ile köy muhtarı ve ihtiyar meclisi durumu vakit kaybetmeden hemen mahalli hükümete bildirecektir. Müdürler kazaya, kaymakamlar livaya, mutasarrıflar da 24 saat içinde vilayete haber edecek, ardından da Dâhiliye ve Tıbbiye Nezaretlerine bilgi verilecektir.

16. Hastalığı bir yerden başka bir yere taşıyabilecek bütün eşyalar yasaklanacaktır.

17. Hayvanların hepsi sayılarak kızgın demir ile damgalanacak ve bu sayım müsait olan ya bir köyde ya da birkaç köyde gerçekleştirilecektir.

18. Bir mahalde sığır vebası ortaya çıkarsa hayvan panayır ve pazarları kapatılacaktır.

19. Gerek meydanlarda ve ahırlarda gerekse çitli meralarda hayvanların bir arada olması yasaklanacaktır.

20. Baytarın muayene ve izni dâhilinde sağlıklı olan hayvanlardan sarf edilmesi ve yenmesi gerekenler, 24 saat içinde kesilmek şartıyla ithal edilebilecektir.

21. Hayvanları taşıyan vagon, vapur ve mavnalar her zaman dezenfeksiyon işlemine tâbi tutulacaktır.

22. Baytar memuru tarafından hastalıkla ilgili herhangi bir kuşku duyulursa mevzu hemen telgraf aracılığıyla Tıbbiye Nezareti'ne haber edilecek ve bölgeye bir teftiş heyeti gönderilmesi sağlanacaktır.

23. Hayvan tüccarlarının, ücreti kendileri tarafından ödenmek şartıyla sınırlarda tütsülenerek (temizlenerek) çıkmalarına izin verilecektir.

24. Sığır vebası ortaya çıkarsa yerel hükümet, hastalığın vuku bulduğunu köy veya şehir halkına ilan edip at, katır ve eşek dışında bütün hayvanların geçici bir süre alıkonulmasını temin edecektir.

25. Sığır vebasının ortaya çıkması sebebiyle hayvanların kordon içinde tutulup tutulmadığını bilmek, hastalığın bulunduğu bölgeye giden çeşitli yollar üzerinde hastalığın yayılmasını önlemek ve alınacak tedbirleri tatbik etmekle jandarma, polis ve belediye çavuşları sorumludur. Bunların yetersiz kaldığı durumda geçici olarak diğer memurlar yerleştirilecektir.

26. Hastalığın görüldüğü bölgenin yol başlarına “sığır vebası” ifadesi yazılı levhalar asılacaktır.

27. Kordon muhafızları, hastalığın bulunduğu yerden gelen kişilerin tütsülenmesine özen gösterecektir. Memurlar, tütsüleme işlemini gerçekleştirmek için bulundukları yerlerde özel kulübeler yapacaktır.

28. Hastalığın kaynağı olan yerin içinden geçen anayollar, geçici olarak değiştirileceği gibi mühim olmayan patika yollar da tamamen kapatılacaktır.

29. Baytar memurunun kesim öncesi ve sonrası sağlıklı olduğuna karar verdiği hayvanların etleri kullanılabilecektir. Hasta veya şüpheli olan hayvanların ise kesilmesi ve etlerinden sucuk, kavurma ve pastırma yapılması şiddetle yasaklanacaktır.

30. Sığır vebasına yakalanan veya kuşku duyulan hayvanlar hükümet tarafından öldürülecektir.

31. Gömülecek hayvanlar için açılan çukurların, öldürülecek hayvanlar götürülünceye kadar tekrardan hastalığa sebep olmayacak bir alanda olmasına dikkat edilecektir. Ayrıca hayvanlar, kazılan çukurların kenarlarında öldürülecektir.

32. Çukurlar azami 3 metre derinliğinde kazılacaktır. Buralarda hastalığı yayacak hayvan parçalarının bulunmamasına dikkat edilecek, eğer bulunursa öldürme işlemi sona erdikten sonra temizlenecek veya yakılacaktır.

33. Öldürülen hayvanlar kazılan çukurların içinde parçalanacaktır.

34. Öldürülen hayvanlardan çıkan kül ve pisliklerin, rüzgâr aracılığıyla yakındaki ahır ve ağıllara ulaşmamasına dikkat edilecektir. Öldürme işleri tamamen bittikten sonra en az 30 gün hayvanların gömüldüğü yerlere insanların gitmesi yasaklanacaktır.

35. Öldürmek için çukurlara getirilecek hayvanların maddeleri de toplanarak yakılacak ya da gömülecektir.

36. Hayvan leşleri yerlerde sürüklenmeyip kapalı ve içleri çinko ya da saç kaplı araçlarla taşınacaktır.

37. Öldürülen hayvanların gömüldüğü alanların kenarları rüzgârı kesecek biçimde duvar, çit ya da hasır gibi şeylerle çevrilecek, buralarda hayvanların yayılması ve otlatılması yasaklanacaktır.

38. Hayvanları öldürmek ve gömmek için kullanılan her çeşit alet, hastalığın etrafa yayılmaması amacıyla yapılan iş süresince dikkatli bir şekilde muhafaza edilecek, iş bittikten sonra da yakılacak ya da tütsülenecektir.

39. Hastalığın bulaşmasına neden olabilecek kuru ot, saman, gübre, koşum takımları, çul, yün, deri, boynuz, tırnak ve kemik gibi şeylerin hastalık olan yerden çıkarılması yasaklanacaktır.

40. Ahırın tavanında yer alan döşeme tahta ve direkler asitli su vasıtasıyla yıkanacaktır.

41. Döşeme tahta ve direklerin yüzeyi çıkıntılı ise yıkanmadan önce rendelenip kazıma işlemi uygulanacaktır.

42. Riskli bulunan ahırların zemin döşemeleri ve yemlikleri sökülerek yakılacaktır.

43. Kıymetli bakır aletler kırmızı kükürt veya klorla temizlendikten sonra 15 gün havalandırılacaktır.

44. Ahırın zemini toprak, kum ve çamurdan yapılmış ise bunlar tamamen kazınacak, daha sonra da kuru ot ve odun ile yakılacaktır.

45. Öldürme, gömme vs. hizmetlerin yerine getirilmesinde, hükümet tarafından uygun görülen bir ücretle hayvan sahibi olmayan kişiler görevlendirilecektir.

46. Belirtilen hizmetlerde görevlendirilen kişiler, çalıştıkları müddetçe özel bir kıyafet ve ayakkabı giyeceklerdir. İş sona erdikten sonra özel kıyafetlerini çıkarıp tütsülenecek, ardından kendi kıyafetlerini ve ayakkabılarını giyeceklerdir. Hastalığın ortadan kaldırılması esnasında giyilen kıyafetler yakılacaktır.

47. Hastalığın olduğu mahallere tekrardan hayvan ithali, ancak son kez meydana gelen hastalıktan ve hastalığın ortadan kaldırılması amacıyla yapılan faaliyetlerin uygulanmasından 45 gün sonra baytarın onayı ile mümkün olabilecektir.

48. Hastalığın ortadan kaldırılması için alınan tedbirleri baytarlar her gün rapor halinde yetkililere bildireceklerdir.

49. Öldürme, gömme, nakil, karantina gibi tedbirlerin masrafları, mahalli belediyelere ve hayvanları sevk edenlere ait olup belediye gelirlerinin yetersiz kaldığı durumlarda ise mal sandıklarından karşılanacaktır.

50. Ahırın duvarları ve hayvanların sürtündükleri yerler bol kireç ile badana edilmelidir.

Yukarıda yer alan tedbirlere uymayıp aykırı şekilde hareket edenler:[132]

1. Kordonun dışına hayvan, deri, et, gübre vs. çıkaranlar; bir haftadan bir aya kadar hapis cezasıyla ya da bir Osmanlı altınından beş Osmanlı altınına kadar para cezası ile cezalandırılacaktır.

2. Bildiği halde sığır vebası hastalığına yakalanmış bir hayvanı ülkemize getirenler; bir aydan üç aya kadar hapis veya beş Osmanlı altınından yirmi Osmanlı altınına kadar para cezası ile cezalandırılır.

Bu iki fiil dışında hastalığın yayılmasına neden olacak başka eylemlerde bulunanlar da üç aydan bir seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılacaktır.

2.4. BAYTARLIĞIN YAYGINLAŞTIRILMASI

Baytarlık; hayvan hastalıklarının teşhisi ve tedavisi ile hayvanların verimliliğinin arttırılması konularıyla ilgilenen bir ilim ve meslek dalıdır.[133]

2.4.1. Askerî Baytarlık

Osmanlı Devleti'nde baytarlık öğretimi, öncelikle ordunun baytar ihtiyacını karşılamak amacıyla 1842 yılında Prusyalı Askerî Baytar Godlewsky tarafından İstanbul'da açılan okulda başlamıştır. 1849 yılında ise Harbiye Mektebi içinde yer alan özel bir sınıfta eğitim-öğretim devam ederken, aynı yıl Fransa'dan Dubroca getirtilmiş ve öğrenim süresi 4 yıla çıkarılarak kapsamlı bir program uygulanmıştır.[134]

Harp Okulu bünyesindeki veteriner sınıfı, ilk mezununu 1853 yılında vermiş ve o yıl okulu bitiren Osman ve Ahmed Beyler, okulun öğretim kadrosunda görevlendirilmişlerdir. Mezun olan veteriner hekimler de binbaşı rütbesine kadar yükselebilmişlerdir.[135]

1867 yılına ait bir vesikada Osmanlı Devleti'nin hayvan hastalıklarıyla daha etkin bir şekilde mücadele edebilmek için Mekteb-i Harbiye-i Şâhânede baytar sınıfına

---

[132] *"Sığır Vebası Ve Hakkında İttihazı Lazım Gelen Tedabir",* Ahmed İhsan Ve Şürekası Matbaacılık, İstanbul 1915.

[133] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Kasım Kırbıyık, "Baytarlık", *İslam Ansiklopedisi,* C. V, s. 278-282 ve Atilla Özgür, "Veteriner Hekim Terimi Üzerine Tarihsel Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi,* C. 44, S. 1 (1997).

[134] "Harp Okulu Tarihçesi'ne göre 1834'te kurulan Harp Okulu, 1847'de Pangaltı'daki binasına taşınmış, Mart 1848'de Okulun 7. Komutanı olarak Ferik (Korgeneral) Ahmet Bey atanmış ve komutanlığı sırasında Okulda veteriner sınıfları da açılmıştır." Ferruh Dinçer, "Türkiye'de Askeri Veteriner Hekimlik Tarihi Üzerinde Araştırmalar - I. Bölüm", *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi,* C. 26, S. 3-4 (1979), s. 3-4.

[135] Zeynel Özlü, "19. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devleti'nde Veterinerlik Mesleği İle İlgili Bir Değerlendirme", *Belleten,* C. 76, S. 275 (2012), s. 242.

ek olarak yeni bir sınıf kurarak, 3 yıllık eğitimle "fen baytarı" yetiştirmeye karar verdiği belirtilmektedir.[136]

İleriki yıllarda, hayvan hastalıklarının görüldüğü çeşitli bölgelerde de askerî baytarlar görevlendirilmişlerdir. Buna rağmen, hayvancılıkla uğraşan sivil kesimin veterinerlik hizmetleri kısmen yerine getirilebilmiştir. Bu durum, hayvan hastalıklarına karşı alınan tedbirlerde aksaklıkların yaşanmasına ve hayvan ticaretinin olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler, yeni düzenlemeler yapılması gerektiğini ortaya koymuş ve buna istinaden 1870'li yıllarda Harp Okulu bünyesinde sivil baytarlık öğretimi başlamıştır. 1873 yılında ise askeri ve sivil veteriner sınıflarının Tıp Okuluna taşınmasına karar verilmiştir.[137]

1873 yılında *"Fenn-i Baytari Tahsili İçin Mekteb-i Tıbbiyeye Alınacak Askeri ve Mülkiye Baytar Şakirdanı Hakkında Nizamname"*[138] çıkarılmış, okula kabul şartları ile öğretim koşulları belirlenmiştir. Nizamnamenin bazı maddeleri de şunlardır:

1. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye askerî ve mülkî olmak üzere iki tür öğrenci alınacaktır. Öğrenciler, ilk önce beş sene Mekteb-i Tıbbiye İdadisi'nde, sonra dört sene Mekteb-i Tıbbiye'de eğitim görecektir. Okul bitince de sınav ile şehadetnameleri verilecektir. Askerî baytarlar ordulara, sivil baytarlar ise vilayetlere gönderilecektir.

2. Sivil baytarlık için alınacak öğrenciler, Müslüman ve Gayr-i Müslim tebaalardan kabul edilecektir. Fakat Gayr-i Müslim tebaadan alınacaklar için patrikhane veya hahambaşılıktan resmî belge getirilme şartı olacak ve dışarıdan yabancı öğrenci alımı asla mümkün olmayacaktır…

3. Sivil baytarlık öğrencilerinden sınavlarını başarılı şekilde verip şehadetnamelerini alanlar, bir sene *"Baytar Ameliyat Hastanesi"*nde staj yapacak ve bu süre boyunca kendilerine maaş verilecektir…

Nizamnamede; sivil baytar öğrencileriyle ilgili maddelere nazaran, askerî baytar öğrencileriyle ilgili maddeler daha çok ve ayrıntılı şekilde yer almaktadır.

[136] Zeynel Özlü, "19. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devleti'nde Veterinerlik Mesleği İle İlgili Bir Değerlendirme", s. 242.
[137] Berfin Melikoğlu Gölcü, Atilla Özgür, "Osmanlı Devleti'nde Sivil Veteriner Hekimliğine Yönelik İlk Mevzuat Düzenlemeleri", *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi,* C. 62, S. 1 (2015), s. 8.
[138] Düstur, Tertip 1, C. 3, s. 533-538.

Tıp Okulundan mezun olan sivil veteriner hekimlerin istihdam şartları ise 6 Ocak 1876 tarihinde çıkarılan ve 18 maddeden oluşan *"Memalik-i Şahanede İstihdam Olunacak Mülkiye Baytarları Hakkında Nizamname"*[139] ile düzenlenmiştir:

1. Memalik-i Şahane'de bulunan vilayet merkezlerinde, livalarda, kaymakamlıklarda ve gerektiğinde müdürlüklerde Harp Okulu, Tıp Okulu veya yabancı okullardan elinde diploması olan birer baytar bulundurulacaktır.

2. Mülkiye baytarları, "müfettiş" ve "memleket" baytarları olmak üzere iki sınıfa ayrılacaktır. Birinci sınıfta bulunan müfettiş baytarlar, merkez vilayet ve ona bağlı kazalardaki baytarların tümüne nezaret edecektir. Memleket baytarları ise birinci ve ikinci sınıf olmak üzere iki sınıfa ayrılacak olup birinci sınıf livalarda ve ikinci sınıf kazalarda bulundurulacaktır.

3. Dersaadet'te Zaptiye Nezareti ve Şehremaneti maiyetinde birer müfettiş baytar bulundurulacaktır.

4. Memalik-i Şahane'de bulunan müfettiş baytarlar tarafından gelecek raporları incelemek için Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye'de üyelik sıfatıyla bir baytar bulundurulacaktır.

5. Merkez vilayette bulundurulacak müfettiş baytarlara 1.800, memleket baytarlarının birinci sınıfına 1.200, ikinci sınıfına da 750 kuruş maaşlar verilecektir.

6. Mezun olan sivil veteriner hekimler, ikinci sınıf memleket baytarı olarak memuriyete başlayacak; birinci sınıfa yükseltilmeye hak kazanmaları için, beş senelik hizmetlerinin vali ve il müfettişleri tarafından onaylanması ve Askerî Tıp Okulu'na bildirilmesi şartı aranacaktır.

7. Yurt dışından diploma alan veteriner hekimlerin memuriyet dereceleri Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye tarafından gerçekleştirilen bir sınavla belirlenecektir.

8. Salgın hayvan hastalıkları ortaya çıkması halinde halkın elindeki tüm hayvanlar, veteriner hekimler tarafından, hükümetin verdiği ilaçlarla tedavi edilecek ve gerekli görülen önlemler alınacaktır. Salgın özelliği taşımayan hastalıklarda, hayvan sahiplerinin veteriner hekimleri çağırması durumunda hayvanlar muayene edilecek ve lazım olan ilaçların ücreti hayvan sahibinden karşılanmak üzere reçete tanzim edilecektir.

[139] Düstur, Tertip 1, C. 3, s. 539-541.

9. Veteriner hekimler, tedaviye ihtiyacı olan tüm hayvanları, istisnasız muayene ve tedavi edecektir. Lazım olan ilaçları, bulundukları mahaldeki eczanede hazırlattıracak; eczane bulunmayan mahallerde ise veteriner hekim tarafından düzenlenen ilaçlar, gerçek bedelinin yüzde otuz zammıyla satılacaktır.

10. Veteriner hekim ve müfettişlerin değişimi halinde, kendilerine verilen cerrahi aletler ve ilaçlar belediye meclisi huzurunda yerlerine tayin olunan veteriner hekim veya müfettişe defterle birlikte devir ve teslim edilecek, yerine tayin olunmaması ya da tayin olan memurun gelmemesi durumunda ise belediye meclisine teslim edilerek makbuz senedi alınacaktır…

1883 yılında Taksim'de Topçu Kışlası karşısında *Baytar Ameliyat Mektebi* kurulmuş, Hayvan Hastanesi de bulunan bu kuruma 1884'de Belçika'dan Veteriner Dezutter getirtilmiştir. Nizamname gereğince de öğrenciler 1 yıllık stajı burada yapmışlardır.[140]

1888'de veteriner sınıflarının ikinci kez Harp Okulu'na alınmasına karar verilmiştir. Bundan dolayı ders programları yeniden düzenlenmiş ve *Baytar Zabit Sınıfı* oluşturulmuştur. Okulu başarılı olarak bitiren subaylar da bir yıl "Zabit Sınıfı" ismiyle eğitim gördükten sonra yüzbaşı rütbesiyle orduya dâhil olmaya başlamışlardır.[141]

Askeri Veteriner Okulu öğrencileri arasında gerçekleştirilen sınavı kazanan Âdil Mustafa, Mehmet Nuri (Ural), Hayrettin Arif ve İsmail Hakkı (Çelebi) Beyler, 1890 yılında beş yıl boyunca eğitim görmeleri için Alfort Veteriner Okulu'na gönderilmiştir.[142] 1894 yılında ise Maarif Nezareti tarafından, yurt dışına gönderilen öğrencilerin uyacağı bir nizamname layihası hazırlanmıştır. Bu nizamnamenin bazı maddeleri de şunlardır:[143]

1. Avrupa'ya gönderilecek öğrencinin öğrenim geçmişi, bağlı olduğu kurum tarafından göz önüne alınacaktır. Bu nedenle, tıp bilimleri için Mülkiye Tıp Mektebi, diğer alanlar için de devlet tarafından uygun görülen okullardan mezun olan öğrenciler seçilecektir.

---

[140] Ferruh Dinçer, "Türkiye'de Askeri Veteriner Hekimlik Tarihi Üzerinde Araştırmalar – III. Bölüm", *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi,* C. 27, S. 1-2 (1980), s. 296.

[141] Ferruh Dinçer, "Türkiye'de Askeri Veteriner Hekimlik Tarihi Üzerinde Araştırmalar – III. Bölüm", s. 296.

[142] "1895 yılında yurda dönen bu veteriner hekimler Askeri Veteriner Okulunun öğretim kadrosuna alınmıştır. Mehmet Nuri Bey *"emraz-ı dâhiliye"* (iç hastalıklar) ve *"seririyat"* (klinik), Hayrettin Arif Bey *"emraz-ı hariciye"* (dış hastalıklar) ve *"ameliyat-ı cerrahiye"* (cerrahi ameliyatlar), İsmail Hakkı Bey *"hayvanat-ı tıbbiye"* (tıbbi zooloji) derslerini vermekle görevlendirilmiş, Âdil Mustafa Bey ise *"emraz-ı sariye"* (bulaşıcı hastalıklar) ve *"teftiş-i lühum"* (et muayenesi) derslerini vererek Bakteriyolojihane-i Şahane kadrosuna girmiştir." Berfin Melikoğlu Gölcü, "Osmanlı Devleti'nde Avrupa'ya Gönderilen Veteriner Hekimliği Öğrencileri", *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi,* C. 66, S. 2 (2019), s. 134.

[143] Ayrıntılı bilgi için bakınız: BOA., MF.MKT., 206/45, (6 Zilkade 1311/11 Mayıs 1894) ve ŞD., 213/17, (21 Muharrem 1312/25 Temmuz 1894) ve *Tanin,* "Avrupa'ya Talebe İ'zamı", (17 Ağustos 1909), s. 4.

2. Seçilecek öğrencilerin bilimsel yeterlilikleri ve müsabaka sınavları, Maarif Nezareti'nin görevlendirdiği komisyon tarafından uygulanacaktır.

3. Seçilen öğrencinin Osmanlı Devleti tebaasından olması, yaşının 20'den az 26'dan çok olmaması, öğrenim görmeye ve devlete hizmet etmeye engel bir kusurunun olmaması, cinayetten mahkûm ve kötü halinin olmaması, iyi derecede Türkçe, okuyup yazabilecek derecede Fransızca bilmesi şarttır.

4. Öğrenim süresi boyunca öğrenciye 250-300 Fransız Frangı maaş bağlanacaktır.

5. Öğrencinin okul içindeki çalışmaları ile okul dışındaki davranış ve hareketleri, Osmanlı elçilikleri tarafından denetlenecek, okul müdürü ve hocalarının altı ayda bir yazdığı raporlar, öğrencinin bağlı olduğu kuruma gönderilecektir.

1909 yılında Tıp Okulu "Fakülte" şeklinde dönüştürülünce, Askerî Veteriner Okuluna ilk defa ayrı bir kurum olma olanağı doğmuş ve 1910'da Selimiye'deki ana binalarına geçmiştir.[144]

2.4.2. Sivil Baytarlık

1880 yılında Baytar Mehmet Ali Bey ve arkadaşları tarafından çıkarılan, hayvancılık ve tarım konularının ele alındığı ilk süreli yayın olan *Vasıta-i Servet*[145] adlı dergide; köylünün elindeki hayvanlara her yıl hastalık bulaştığı ve bu hastalıkların hem önlenebilmesi hem de teşhis koyulabilmesi için sivil baytarlara ihtiyaç olduğundan bahsedilmiştir.[146] Bu ihtiyaç da göz önüne alınarak, sivil baytarlığın kurumsallaşmasını görüşmek için 1886 yılında Veteriner ve Tıp Okulları hocalarından oluşan bir komisyon toplanmıştır.[147] Komisyonda, baytar sınıflarının oluşturulması, eğitim süresi ve mektebe alınacak öğrenci sayısı istişare edilmiştir.

1889 yılında, İstanbul Ahırkapı'da bulunan Tıbbiye-i Mülkiye Mektebi'nde sivil baytarlar eğitim-öğretime başlamıştır. Fakat Avrupa'da olduğu gibi bu tür mektepler, içerisinde pek çok hayvanın bulunduğu çiftliklerde kurulmalıydı.[148] Çünkü yetişecek baytarlar, eğitimlerini daha verimli ve faydalı geçirmeliydi. Bunun için de baytar öğrencileri 1891 yılından itibaren dört yıllık eğitimin son iki yılını Halkalı Ziraat

[144] Ferruh Dinçer, "Türkiye'de Askeri Veteriner Hekimlik Tarihi Üzerinde Araştırmalar – III. Bölüm", s. 297.
[145] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ferruh Dinçer, vd., "Osmanlı Döneminde Veteriner Hekimliği Alanında Te'lif, Tercüme Ve Yayın Faaliyetleri", *Osmanlı Dünyasında Bilim Ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri (1999),* İstanbul 2001, s. 385.
[146] Hatice Polat, *Mülkiye Baytar Mektebi (1894-1922),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 10.
[147] BOA., MF.MKT., 102/93, (23 Safer 1306/29 Ekim 1888).
[148] BOA., MF.MKT., 102/93, (23 Safer 1306/29 Ekim 1888).

Mektebi'nde görmeye başlamıştır. Okulun da adı *"Halkalı Ziraat Ve Baytar Mektebi"* olarak değişmiştir. 1893 yılında ise okul ilk mezunlarını vermiştir.[149] Mehmet Akif Ersoy da o yıl okulu birincilikle bitiren öğrenci olmuştur.[150]

Sivil Tıp Okulu'ndan mezun olan Dr. Abdülbaki, Dr. Galib, Dr. Emin İzzet ve Dr. Ahmed Abdullah Beylerden oluşan ilk öğrenciler, dört yıl boyunca öğrenim görmeleri için Osmanlı Devleti tarafından 1889 yılında Fransa'daki *Alfort Veteriner Okuluna* gönderilmiştir. Bu öğrenciler arasında yer alan Abdülbaki ve Ahmed Abdullah Beyler, 1894 yılında mezun olup ülkeye döndükten sonra Sivil Veteriner Okulunun öğretim kadrosuna alınmışlardır.[151]

Sivil Veteriner Okulu mezunlarının istihdam koşullarını açıklığa kavuşturmak için 18 Eylül 1893 tarihinde 5 bölüm ve 22 maddeden oluşan *"Mülkiye Baytarları Nizamnamesi"*[152] yayımlanmıştır:

1. Memuriyete kabul edilecek sivil veteriner hekimlerin, askerî veya sivil veteriner okullarından mezuniyet belgesine sahip olmaları ve Osmanlı tebaasından bulunmaları şarttır. Osmanlı tebaasından olup da Avrupa okullarından diploma alanlar ise sınava tâbi tutulduktan sonra yeterlilikleri varsa memuriyette görevlendirileceklerdir.

2. Gerekli olduğu takdirde, Avrupa Okullarından mezun yabancı uyruklu veteriner hekimlerin, diplomaların kendilerine ait olduğu düzenlenecek bir sınavla ispatlandıktan sonra iyi hal durumları ve hizmetleri de dikkate alınarak sivil veteriner hekimliği kadrolarına yerleştirilmeleri uygun bulunmuştur. Ayrıca ihtiyaç halinde, askerî veteriner hekimlerin de sivil veteriner şubelerinde çalışmaları öngörülmüştür.

3. Baytar müfettişleri, ilk önce sahiller ve sınırda bulunan vilayetlere tayin edileceklerdir. Diğer vilayetlere tayini lazım geldikçe, iki vilayete mahsus olmak üzere bir müfettiş atanacak ve bu müfettişler on kişiyi geçmeyecektir.

4. Baytar müfettişi tayin edilmeyen vilayetlerde müfettişlerin görevlerini, ikinci sınıf baytarlar yerine getirecek ve bundan dolayı maaşlarına bir zam olmayacaktır.

---

[149] www.izu.edu.tr. / Tarihçe/Halkalı Ziraat Ve Baytar Mektebi.

[150] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ferruh Dinçer, "Mehmet Akif Ersoy'un Veteriner Hekim Olarak Meslekî Ve İlmî Kişiliği", *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy'u Anma Kitabı,* Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara 1987, s. 120.

[151] "Abdülbaki Bey *"fenn-i eşkal-i feres"* (at eşkali), Ahmed Abdullah Bey *"emraz-ı dâhiliye"* (iç hastalıklar) ve *"teftiş-i lühum"* (et muayenesi) derslerini vermekle görevlendirilmiştir." Berfin Melikoğlu Gölcü, "Osmanlı Devleti'nde Avrupa'ya Gönderilen Veteriner Hekimliği Öğrencileri", s. 133.

[152] Düstur, Tertip 1, C. 6, s. 1426-1429.

5. Her sınıfta bulunan baytarların harcırahları Memurini Mülkiye Harcırah Kararnamesine tâbi olacaktır.

6. Sivil Veteriner Okulu'ndan diploma alanlar, okul nizamnamesi gereğince askerlik hizmetinden muaf tutulacak olup bu muafiyete karşılık on sene sivil baytarlıklarda görev alacaklardır. Ayrıca Devlet tarafından uygun görülen bölgelere de gitmeye mecburdurlar. Zorunlu hizmet istemeyen veteriner hekimler, okulda bulundukları her öğretim yılı için 25'er lira ile diploma ve sınav harcı olan 10 lirayı okul idaresine, askerlik bedeli olan 50 Osmanlı altınını da askerlik dairesine vermeleri gerekecektir.

7. Sivil Veteriner Okulu'ndan mezun olanların dışında, askerî rütbeye sahip veteriner hekimler, sivil veteriner memuriyet kadrolarından istifa etmekte serbesttirler.

8. Sivil veteriner hekimliği ile ilgili işler Orman ve Maadin ve Ziraat Nezareti tarafından idare edilecektir.

9. Bulaşıcı hayvan hastalıklarıyla ilgili yapılacak düzenlemeler ile buna dair girişimler Ziraat İdaresi tarafından değerlendirilecek olup Orman ve Maadin ve Ziraat Nezareti'nin Babıali'den de izin almasıyla uygulanacaktır.

10. Memuriyet daireleri dışında geçici olarak seyyar ve olağanüstü memuriyetlere atanacak baytarlara, harcırahlarından hariç maaşlarının yarısı oranında fazla maaş verilecektir.

11. Memuriyete atanacak veteriner hekimlerin seçilmeleri, terfileri, azledilmeleri ve kazandıkları haklara göre ödüllendirilmeleri Ziraat Heyeti'nin uygun görmesi ve Ziraat Nezareti'nin de Babıali'den izin istemesiyle gerçekleşecektir.

12. Veteriner hekimlerin maaş ve rütbe terfileri, ancak yer aldıkları memuriyet sınıfında üç yıl hizmet verdikten ve üst sınıflarda boşluk olduktan sonra mümkün olacaktır.

13. En az dokuz yıllık hizmet süresini bitirmek şartıyla baytar müfettişliğine terfi olunacaktır.

14. Sivil baytarlar, kanunlar dairesinde emeklilik hakkından yararlanacaklardır.

15. Ziraat Nezareti bu nizamnamenin uygulanmasından sorumludur.

Okulda; ilm-i hikmet tabiiye (Fizik), ilm-i kimya (Kimya), ilmü'l arz ve'l maden (Jeoloji ve Madenler), ilm-i teşrih tatbiki (Uygulamalı Anatomi), ilm-i nebatat (Botanik), ispençiyari (Eczacılık), ilm-i hayvanat (Zooloji), hıfzı's-sıhha (Sağlık

Bilgisi), usul-i idare-i mevaşi (Hayvan Bakım Usulleri), eşkal-i mevaşi (Hayvanları Tanıma) ve ilm-i emraz ve seririyat (Hastalıklar ve Klinik) vs. dersler okutulmuştur.[153]

İlerleyen yıllarda, öğrencilerin dört yıllık eğitimin ikişer yıllarını Halkalı Mektebi'nde okuması bazı zorluklara neden olmuş ve ayrıca ziraat bölümünün de eğitim-öğretime başlamasıyla okulda yer sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Bu yüzden, dört yıllık baytarlık eğitiminin tamamının İstanbul'da açılacak bir okulda verilmesine karar verilmiştir. Ardından 1894 yılında, Kadırga'da Cündi meydanında yer alan Esad Bey konağı kiralanarak baytarlık öğrencileri buraya getirilmiş ve okulun ismi de "Mülkiye Baytar Mekteb-i Âlisi" olarak değiştirilmiştir. 1901 yılında binanın laboratuvar çalışmaları için kullanışlı olmadığı ifade edilmiş ve Sultanahmet'teki Tunuslu Mahmut Hayrettin Paşa konağı satın alınarak okul buraya nakledilmiştir...[154]

Türkiye'de ilk veteriner hekimliği derneği, *Osmanlı Cemiyet-i İlmiye-i Baytariyesi* ismiyle 26 Ağustos 1908 tarihinde İstanbul'da kurulmuştur.[155] Sivil veteriner hekimler tarafından oluşturulan derneğe askerî veteriner hekimler de katılmıştır. Derneğin başkanlığına Mülkiye Baytar Mektebi Müdürü Mehmet Ali Bey getirilirken, başkan yardımcılığına Mehmet Akif Ersoy, genel kâtipliğe Ali Rıza Uğur, özel kâtipliğe Fazlı Faik Yeğül ve saymanlığa Nikolaki Mavrioğlu Beyler atanmıştır.[156]

Derneğin 26 Ağustos 1908 tarihli ilk toplantısında Mehmet Ali Bey'in teklifiyle yayın organı çıkarılmasına karar verilmiş ve derginin adı da *Mecmua-i Fünûn-i Baytariye* olarak belirlenmiştir. Veteriner hekimliği alanında özelleşmiş bilimsel nitelikli ilk meslek dergisi unvanına sahip olan bu dergi, 14 Eylül 1908 – Nisan 1910 tarihleri arasında çıkarılmıştır. Yayım periyodları başlangıçta 15 gün olarak belirlenen dergi, 14 Mart 1909 tarihli 13. sayıdan itibaren aylık yayımlanmış ve son sayısına kadar bu düzeni muhafaza etmiştir.[157]

---

[153] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Hatice Polat, *Mülkiye Baytar Mektebi (1894-1922)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 39, 41.

[154] "1920 senesi Şubat ayında çıkan bir yangın sonucu okul binası kullanılamaz hale gelmiş ve öğrencileri geçici olarak "Sanayi Mektebi"ne nakledilmişlerdir. 28 Kasım 1928 tarihinde ise okul, Maarif Nezareti'ne bağlanmış ve ismi "Yüksek Baytar Mektebi" olarak değiştirilmiştir. 1933 yılında da okul, Yüksek Ziraat Enstitüsü"ne devredilerek Ankara'ya taşınmıştır." Volkan Çeşme, *Halkalı Ziraat Mektebi,* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011, s. 46-47.

[155] "Yine aynı yıl içerisinde sivil veterinerlerin oluşturduğu *Mülkiye Baytarları İttihad ve Teavün Cemiyeti* ile askeri veterinerleri bir araya getiren *Askeri Baytarları Terakki ve Teavün Cemiyet-i Umumisi* adını taşıyan dernekler oluşturulmuştur." Şeref Etker, "Askeri Baytarları Terakki Ve Teavün Cemiyet-i Umumisi Ve 1908 Nizamnamesi", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları,* C. 15, S. 1 (2013), s. 108.

[156] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Berfin Melikoğlu Gölcü, Şule Osmanağaoğlu Sanal, "Mecmua-i Fünûn-i Baytariye: İnceleme Ve Özetli Bibliyografya", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları,* C. 14, S. 1 (2012), s. 45-46.

[157] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Berfin Melikoğlu Gölcü, Şule Osmanağaoğlu Sanal, "Mecmua-i Fünûn-i Baytariye: İnceleme Ve Özetli Bibliyografya", s. 47-48.

Derneğin öncelikli faaliyetlerinden birisi; veteriner işlerinin bağlı bulunduğu Orman ve Maadin ve Ziraat Nezareti bünyesindeki "Islahat-ı Hayvaniye ve Umur-ı Baytariye Şubesi"ni, bağımsız bir yapıya döndürmek olmuştur. Böylece, "Islahat-ı Hayvaniye ve Umur-ı Baytariye Şubesi" 1909 yılında yeniden yapılandırılarak *Umur-ı Baytariye Müdüriyeti* adını almış ve müdürlüğe de Dernek Başkanı Mehmet Ali Bey getirilmiştir.[158]

Yaklaşık iki yıl boyunca faaliyet gösteren derneğin kapanışına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Dernek, veteriner hekimliği alanında, ilerleyen yıllarda gerçekleşen dernekleşme faaliyetlerine örnek olmuştur. Bu faaliyetlerden birisi olan ve 28 Şubat 1911 tarihinde kurulan *Mülkiye Baytar Mektebi Âlisi Mezunin Cemiyeti,* bahsi geçen derneğin devamı olarak kabul görmüştür.[159]

2.4.3. Tatbikat-ı Baytariye Mektebi

Tatbikat-ı Baytariye Mektebi, *"Orman ve Maadin ve Ziraat Nezareti"* tarafından, veteriner hekimlere yardımcı olmak, Devletin bulaşıcı hayvan hastalıklarına karşı mücadelesinde takviye kuvvet olması ve mücadeleyi hızlandırıp kolaylaştırması amaçlarıyla, 14 Ekim 1910 tarihinde İstanbul Ahırkapı'da açılmıştır. Okulun müdürlüğüne Ali Rıza (Erem) Efendi, müdür yardımcılığına ise Bohor Efendi getirilmiş olup öğrenim süresi de iki yıl olarak belirlenmiştir.[160]

Okuldan mezun olanların görev ve yetkileri, zorunlu hizmet süreleri, memuriyet dereceleri, harcırah ve emekliliklerine ilişkin konular 26 Nisan 1911 tarihinde yürürlüğe giren *"Tatbikat-ı Baytariye Memurları Nizamnamesi"* ile düzenlenmiştir. Nizamnamede tatbikat memurlarının görevleri ise günümüz ifadesiyle şöyle belirtilmiştir; *"veteriner hekimlerin idaresinde belediyelerin ya da mezbahaların hizmetlerini görmek, serum ve aşıların hazırlanıp uygulanmasını sağlamak ve kordonlar ile haralarda verilen görevleri yerine getirmektir."*[161]

---

[158] Berfin Melikoğlu Gölcü, Şule Osmanağaoğlu Sanal, "Mecmua-i Fünûn-i Baytariye: İnceleme Ve Özetli Bibliyografya", s. 47.
[159] Berfin Melikoğlu Gölcü, Şule Osmanağaoğlu Sanal, "Mecmua-i Fünûn-i Baytariye: İnceleme Ve Özetli Bibliyografya", s. 47.
[160] Berfin Melikoğlu Gölcü, Şule Osmanoğlu, "Veteriner Sağlık Teknisyenliği Eğitiminin Başlangıcı Ve Tarihsel Gelişimi", *Türk Veteriner Hekimleri Birliği Dergisi,* C. 9, S. 3-4 (2009), s. 80.
[161] Seda Tan, Savaş Volkan Genç, "Mülki Tatbikat-ı Baytariyye Mektebi (Muavin Baytar Mektebi): Kuruluşu Ve İşleyiş Esasları", *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi,* C. 24, S. 6 (2018), s. 809.

Balkan Savaşları'ndan 1. Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte askerî veterinerlerin yetersiz kalmasından dolayı Tatbikat-ı Baytariye Mektebi mezunları da orduda görev almış, 1924 yılında ise okul kapanmıştır.[162]

2.4.4. Baytarların Mezbahalarda Görev Alması

İstanbul'da ilk mezbahalar, fetihten sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından Yedikule surlarının dışındaki bölgeye yaptırılmıştır. Daha sonra 16. yüzyılın ortalarına doğru Haliç ve Marmara'da bulunan sur kapılarının dışında da yeni mezbahalar inşa edilmiştir.[163]

Baytarların mezbahalarda görevlendirilmesi ilk kez 1877 yılında resmiyete kavuşmuştur. 5 Ekim 1887 tarihli *"Dersaadet Belediye Kanunu"* ile de sokak aralarında gerçekleştirilen hayvan kesiminin belediyeler tarafından inşa edilen tesislerde yapılması lazım geldiği ve var olan mezbahaların ise asgari temizlik koşullarını sağlaması gerektiği ifade edilmiştir.[164]

Umumi mezbahaların bulunmaması nedeniyle birçok esnafın mezbahalar dışında kesim yaptığı ve bu durumun halkın sağlığını tehlikeye attığı belirtilmiştir.[165] Bunun üzerine mezbahaların yapısı, etlerin muayenesi ve muhafazası hakkında bir "Talimatname" çıkarılmasına karar verilmiştir. Bakteriyolog Dr. İbrahim Ali Paşa başkanlığında, dönemin önde gelen veteriner hekim ve doktorlarının da katılımıyla oluşturulan bir komisyon tarafından 18 Ocak 1905 tarihinde Hamidiye Etfal Hastanesi'nde talimatname hazırlanmıştır. 5 bölüm ve 47 maddeden oluşan "Talimatname"nin bazı maddeleri de aşağıda yer almaktadır:[166]

1. Uyuz, çiçek, şap hastalığı olan hayvanların kesimi yasaktır.

2. Kesimi yasaklanan hayvanların, kulaklarından birisinin ortasına reddedildiğine ilişkin zımbalı bir damga uygulanacaktır.

---

[162] Seda Tan, Savaş Volkan Genç, "Mülki Tatbikat-ı Baytariyye Mektebi (Muavin Baytar Mektebi): Kuruluşu Ve İşleyiş Esasları" s. 809-810.

[163] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Engin Çağman, "Osmanlı Döneminde İstanbul'da Modern Bir Mezbaha Kurma Teşebbüsü", *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi,* S. 15 (2020), s. 35. "İstanbul kadı sicillerinde, İstanbul Balıkpazarı, Yeni Camii, Yedikule, Eyüp, Galata, Kasımpaşa, Üsküdar, Unkapanı gibi bölgelerde salhaneler (mezbahalar) olduğundan bahsedildiği görülmektedir." Abdülkadir Atar, "Osmanlı Şeyhülislâmlarının Fetva Kitaplarında Ve İstanbul Kadı Sicillerinde Mezbahalar", *Tarih Okulu Dergisi,* S. 37 (2018), s. 480-481.

[164] Abdülkadir Atar, "Osmanlı Şeyhülislâmlarının Fetva Kitaplarında Ve İstanbul Kadı Sicillerinde Mezbahalar", s. 481.

[165] BOA., DH.MKT., 926/57, (20 Zilkade 1322/26 Ocak 1905).

[166] Berfin Melikoğlu Gölcü, "Osmanlı Devleti'nde Et Muayenesi İle İlgili Düzenlemeler", *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi,* C. 82, S. 2 (2011), s. 65-66-67-68.

3. Şarbon, şap hastalığı, koyun çiçeği, kuduz ve verem bulunan hayvanların etleri reddedilir.

4. Arabalar, etlerin taşınmasından sonra her gün kaynar küllü suyla yıkanılacaktır.

5. Etler kesimin ardından, özellikle yaz mevsiminde 12 saat boyunca serin bir yerde muhafaza edilmelidir.

6. Mezbahaya getirilen hayvanlar arasında hastalığa yakalanmış hayvanlar görülürse, bu hayvanlarla beraber gelen hayvanların hepsi reddedilir ve durum Belediye Veteriner İşleri Müfettişliğine bildirilir.

7. Şarbon hastalığına yakalanmış hayvanların etleri, sakatatları ve artıklarının tamamı, hastalığın bulaşma ihtimalinden dolayı mutlaka veteriner hekimin önünde imha edilmeli ve mezbaha bölümleri yine veteriner hekimin idaresinde dezenfekte edilmelidir.

18 Aralık 1913 tarihinde çıkarılan *"Zabita-i Sıhhiye-i Hayvaniye Kanun-u Muvakkati"* ile hayvan kesiminin mezbahalarda, mezbaha olmayan mahallerde ise yerel idarenin göstereceği yerlerde yapılabileceği ve kesimden önce de veteriner hekimler tarafından hayvanların muayene edilmesinin zorunlu olduğu hüküm altına alınmıştır.[167]

[167] Berfin Melikoğlu Gölcü, "Osmanlı Devleti'nde Et Muayenesi İle İlgili Düzenlemeler", s. 68.

SONUÇ

Tarihin en eski dönemlerinden beri Anadolu'nun en önemli geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu zamanında da özellikle kırsal kesimde yaşayan insanların en değerli varlığı hayvanlar olmuş ve onların etinden, sütünden, derisinden, gücünden faydalanarak hayatlarını devam ettirmişlerdir. Aynı zamanda hayvan ticaretiyle uğraşarak kazanç sağlamışlardır.

Özellikle 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında, şarbon, şap ve sığır vebası salgın halinde İstanbul'daki hayvanlarda görülmüştür. Bu hastalıkların o dönemlerde etkili olmasının temelinde pek çok neden yatmaktadır. Bunların başında, insanların umursamazlığı, baytar sayısının azlığı, baytar memurlarının görevlerini suiistimal etmesi, hayvanların bakımlarının iyi yapılmaması, kaçak yollardan hayvan sokulması ve alınan tedbirlerin eksik uygulanması gelmektedir.

Hayvan hastalıkları; hayvanların ölmesine, veriminin düşmesine, ırklarının bozulmasına ve hayvanlardan sağlanan besinlerin tüketilememesine neden olmuştur. Ayrıca, o yıllarda saray ve halkın et tüketimi oldukça fazlaydı ve bundan dolayı et tedariki, bilhassa İstanbul için çok önemliydi. Hayvan hastalıkları, hem et teminini zorlaştırıp et fiyatlarının yükselmesine hem de kasapların vurgunculuk yapmasına sebep olmuştur.

Hayvan hastalıklarıyla mücadelede, baytarlar ve çıkarılan talimatnameler önemli rol oynamıştır. Baytarlığın kurumsallaşmasının geç bir dönemde sağlanması, hayvan hastalıklarının önlenmesini zorlaştırmıştır. Bununla birlikte, talimatnamelerin öngördüğü tedbirler Osmanlı Devleti tarafından itinayla uygulanmaya çalışılsa da insanların hayvanlarını kaybetme korkusuyla bu mücadelede Devleti kısmen desteklemesi, arzu edilen sonuçların alınamamasında etkili olmuştur.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hayvan hastalıklarını önlemek için yasalar çıkarılmış ve bu hastalıkların daha iyi araştırılması amacıyla da enstitüler kurulmuştur. Günümüzde ise, sahip olunan imkânlar, kurumların teşkilat yapısı ve birbirleriyle olan işbirlikleri sayesinde hayvan hastalıkları ile daha etkin mücadele edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

I. ARŞİV KAYNAKLARI

A. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâb-ı Âli Evrak Odası

Dâhiliye Nezareti İdare Evrakı

Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı

Dâhiliye Nezareti Mektûbî Kalemi

Hariciye Nezareti Tahrirat

Hazine-i Hassa İradeler

İrade Orman Ve Maadin

Maarif Nezareti Mektubi Kalemi

Meclis-i Vükela Mazbataları

Şura-yı Devlet

Yıldız Mütenevvi Maruzat

Yıldız Şehremaneti Maruzatı

B. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü

II. MECLİSİ MEBUSAN ZABIT CERİDELERİ

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi

III. DÜSTURLAR

Düstur, Tertip: 1, Cilt: 3, s. 533-538

Düstur, Tertip: 1, Cilt: 3, s. 539-541

Düstur, Tertip: 1, Cilt: 6, s. 1306-1310

Düstur, Tertip: 1, Cilt: 6, s. 1426-1429

IV. GAZETELER

İkdam

Takvim-i Vekayi

Tanin

V. KAYNAK ESERLER VE İNCELEMELER

Ahmed, *Tuhfetü'l-Baytariye*, Kastamonu 1889.

Ak, Mehmet- "Osmanlı Devleti'nde Veba-i Bakari", *Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 39, 2016, s. 215-240.

Atar, Abdülkadir- "Osmanlı Şeyhülislâmlarının Fetva Kitaplarında Ve İstanbul Kadı Sicillerinde Mezbahalar", *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı: 37, 2018, s. 470-501.

Bulan, Sümeyra- Türkiye'de Hayvancılık (1923-1950), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2019.

Candeğer, Ümmügülsüm- "İkinci Dünya Savaşı Döneminde Türkiye'de Hummayı Kulâi (Şap Hastalığı) (1938-1942)", *BELLEK Uluslararası Tarih Ve Kültür Araştırmaları Dergisi,* C. 3, s. 48-64.

Coşkun, Neşe- "Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Bulaşıcı Hayvan Hastalıkları", *Türk Kültürü Ve Medeniyeti Araştırmaları Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 2, 2020, s. 20-45.

Çağman, Engin- "Osmanlı Döneminde İstanbul'da Modern Bir Mezbaha Kurma Teşebbüsü", *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi,* Sayı: 15, 2020, s. 33-62.

Çeşme, Volkan- *Halkalı Ziraat Mektebi,* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.

Dinçer, Ferruh- "Türkiye'de Askeri Veteriner Hekimlik Tarihi Üzerinde Araştırmalar – I. Bölüm", *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi,* Cilt: 26, Sayı: 3-4, 1979, s. 2-13.

Dinçer, Ferruh- "Türkiye'de Askeri Veteriner Hekimlik Tarihi Üzerinde Araştırmalar – III. Bölüm", *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi,* Cilt: 27, Sayı: 1-2, 1980, s. 294-321.

Dinçer, Ferruh- "Mehmet Akif Ersoy'un Veteriner Hekim Olarak Meslekî Ve İlmî Kişiliği", *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy'u Anma Kitabı,* Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara 1987, s. 115-145.

Dinçer, Ferruh, Özgür, Atilla, Yaşar, Aşkın, Özen, Abdullah- "Osmanlı Döneminde Veteriner Hekimliği Alanında Te'lif, Tercüme Ve Yayın Faaliyetleri", *Osmanlı Dünyasında Bilim Ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri (1999),* İstanbul 2001, s. 375-399.

Elçin, İnan, Özlem- "Potansiyel Tehlike: Şarbon", *Hacettepe Üniversitesi Merkez Kampüs Sağlık Merkezi,* Cilt: 10, Sayı: 10, 2001, s. 366-370.

Elmacı, İrfan- "Bilimsel Ve Teknolojik Açıdan Osmanlı İmparatorluğu'nda XVIII. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla Çiçek Aşısı Ve Kuduz Aşısı", *Belleten,* Cilt: 79, Sayı: 285, 2015, s. 611-626.

Erk, Nihal- "Tarihte Önemli Sığır Vebası Salgınları Ve 1920'ye Kadar Memleketimizdeki Durumu", *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi,* Cilt: 10, Sayı: 3-4, Ankara 1963, s. 221-237.

Etker, Şeref- "Askeri Baytarları Terakki Ve Teavün Cemiyet-i Umumisi Ve 1908 Nizamnamesi", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları,* Cilt: 15, Sayı: 1, 2013, s. 108-115.

Gökçe, Gürbüz, vd.- "Koyun Çiçeğinde İmmunomodülatörlerin Sağaltıcı ve Koruyucu Etkileri Üzerinde Klinik Gözlemler", *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi,* Cilt: 3, Sayı: 2, 1997, s. 217-221.

Gölcü, Melikoğlu, Berfin- "Osmanlı Devleti'nde Et Muayenesi İle İlgili Düzenlemeler", *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi,* Cilt: 82, Sayı: 2, 2011, s. 59-70.

Gölcü, Melikoğlu, Berfin- "Osmanlı Devleti'nde Avrupa'ya Gönderilen Veteriner Hekimliği Öğrencileri", *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi,* Cilt: 66, Sayı: 2, 2019, s. 131-139.

Gölcü, Melikoğlu, Berfin, Sanal, Osmanağaoğlu, Şule- "Mecmua-i Fünûn-i Baytariye: İnceleme Ve Özetli Bibliyografya", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları,* Cilt: 14, Sayı: 1, 2012, s. 45-88.

Gölcü, Melikoğlu, Berfin, Osmanoğlu, Şule- "Veteriner Sağlık Teknisyenliği Eğitiminin Başlangıcı Ve Tarihsel Gelişimi", *Türk Veteriner Hekimleri Birliği Dergisi,* Cilt: 9, Sayı: 3-4, 2009, s. 78-86.

Gölcü, Melikoğlu, Berfin, Özgür, Atilla- "Osmanlı Devleti'nde Sivil Veteriner Hekimliğine Yönelik İlk Mevzuat Düzenlemeleri", *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi,* Cilt: 62, Sayı: 1, 2015, s. 7-12.

Hayvan Yetiştiriciliği Zoonoz Ve Bulaşıcı Hastalıklar, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 2013.

Hayvan Yetiştiriciliği Ve Sağlığı Alanı Zoonoz Salgın Hastalıklar, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 2016.

Hot, İnci- *Sıhhiye Mecmuası'na Göre Ülkemizde Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele,* İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2001.

Kırbıyık, Kasım- "Baytarlık", *İslam Ansiklopedisi,* Cilt: V, s. 278-282.

Muşmal, Hüseyin, Semiz, Esra- "Osmanlı Devleti'nde Kuduz Hastalığı Ve Tedavi Süreci: Konya Örneği", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 20, 2018, s. 225-257.

Oral, Macit- "Şap Hastalığında Muafiyet Verme Şekilleri Ve Aşıları", *Etlik Veteriner Mikrobiyoloji Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, 1961, s. 200-207.

Osmanağaoğlu, Şule, Melikoğlu, Berfin- "Türkiye'de Ruam Hastalığı Eradikasyon Çalışmalarına Tarihsel Bir Bakış Açısı", *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 3, 2009, s. 331-337.

Özgün, Cihan- "Osmanlı Devleti'nin Son Zamanlarında Bir İlletle Yüzleşmek: Devletin Resmi Tutumu Bağlamında Dâü'l-Kelb (Kuduz Hastalığı)", *Tarih İncelemeleri Dergisi,* Cilt: 32, Sayı: 2, 2017, s. 491-529.

Özgür, Atilla- "Veteriner Hekim Terimi Üzerine Tarihsel Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi,* Cilt: 44, Sayı: 1, 1997, s. 97-104.

Özlü, Zeynel- "19. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Hazırlanan İki Risale: Vebâ-yı Bakarî Ve Zâtülcenb", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi,* Cilt: 12, Sayı: 23, 2014.

Özlü, Zeynel- "19. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devleti'nde Veterinerlik Mesleği İle İlgili Bir Değerlendirme", *Belleten*, C. 76, S. 275 (2012), s. 239-260.

Polat, Hatice- *Mülkiye Baytar Mektebi (1894-1922),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

Remzi, Hüseyin, Hüsnü, Hüseyin- *Mikrop: Emraz-ı Sariye Ve Şarboniyenin Vesail-i Sirayeti Ve Usul-i Telkihiyyesi,* İstanbul 1886.

"Ruam Değerlendirme Raporu", Hasan Irmak, Ayşegül Taylan Özkan (Ed.), *Türk Hijyen Ve Deneysel Biyoloji Dergisi,* Cilt: 77, Sayı: 1, 2020, s. 1-24.

Sarıyıldız, Gülden- "Karantina Meclisi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", *Belleten,* Cilt: 58, Sayı: 222, 1994, s. 329-376.

Sarıyıldız, Gülden- "Karantina", *İslam Ansiklopedisi,* Cilt: 24, 2001, s. 463-465.

"Sığır Vebası Ve Hakkında İttihazı Lazım Gelen Tedabir", Ahmed İhsan Ve Şürekası Matbaacılık, İstanbul 1915.

Tan, Seda, Genç, Volkan, Savaş- "Mülki Tatbikat-ı Baytariyye Mektebi (Muavin Baytar Mektebi): Kuruluşu Ve İşleyiş Esasları", *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi,* Cilt: 24, Sayı: 6, 2018, s. 807-813.

Temel, Mehmet- "Atatürk Dönemi Hayvancılık Politikası", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı: 24, 2010, s. 1-33.

Turan, Mustafa- "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Veba-yı Bakari Salgını ve Düşündürdükleri", Prof. Dr. Remzi Kılıç (Ed.), *Prof. Dr. Mustafa Keskin Armağanı Türk Tarih ve Kültürü Araştırmaları,* İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 977-993.

Yıldırım, Nuran- "Bakteriyolojihane-i Şahane'de Veteriner Bakteriyoloji 1893-1901", Doç. Dr. Abdullah Özen (Ed.), *1. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi Ve Mesleki Etik Sempozyumu Bildirileri,* Elazığ 2006, s. 171-184.

"Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Talimatnamesi", İstanbul 1914.

VI. İNTERNET KAYNAKLARI

www.izu.edu.tr./Tarihçe/Halkalı Ziraat Ve Baytar Mektebi.

Web.harran.edu.tr/veteriner/şarbon hastalığı hakkında.

enderyarsan.net/Şap Hastalığı.

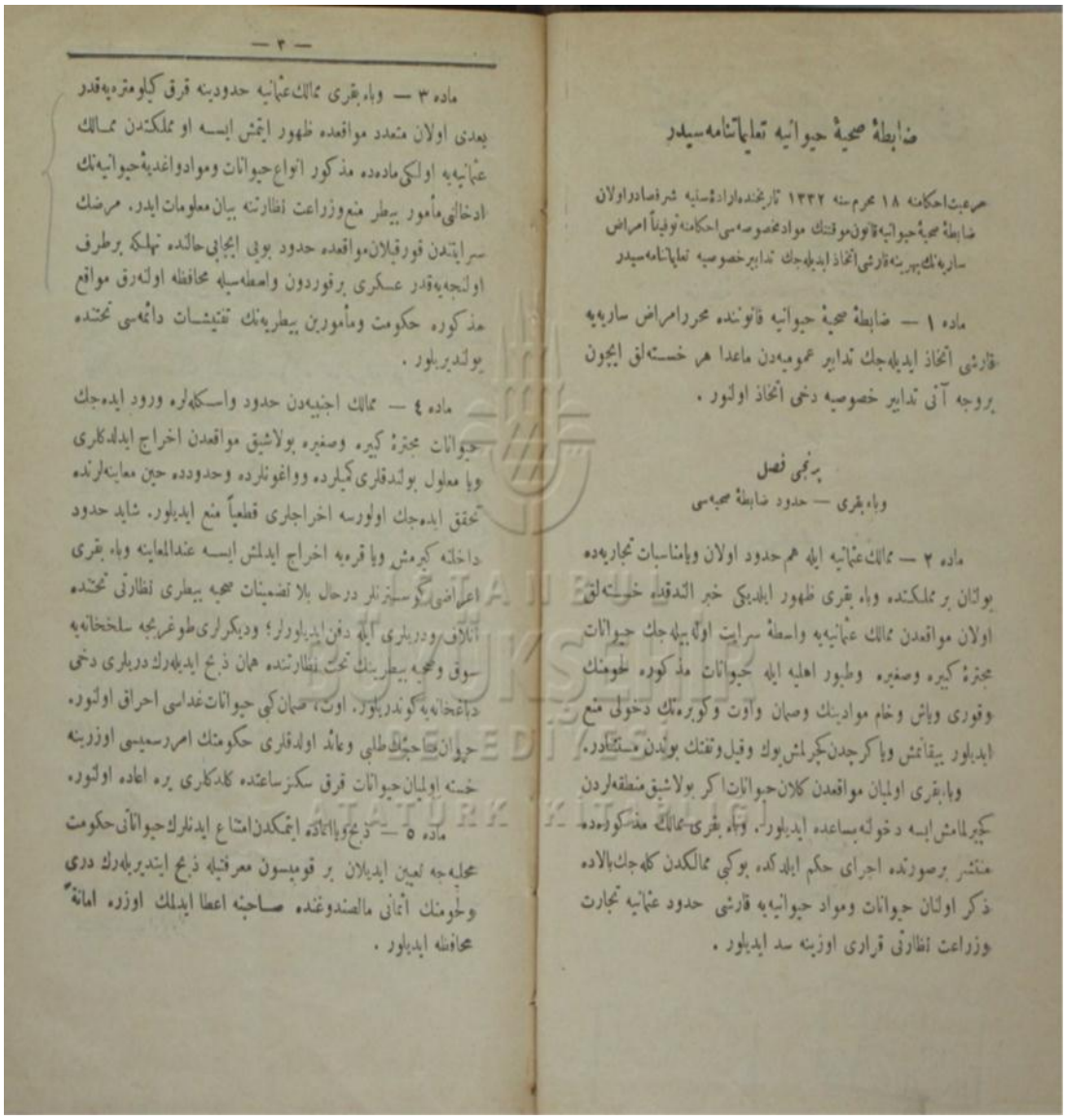

ضابطهٔ صحیهٔ حیوانیه تعلیماتنامه سیدر

جریدهٔ احکامه ۱۸ محرم سنه ۱۳۳۲ تاریخنده ارادهٔ سنیه شرفصادر اولان ضابطهٔ صحیهٔ حیوانیه قانون موقتنك مواد مخصوصه سی احکامنه توفیقاً امراض ساریه نك بهرینه قارشی اتخاذ ایدیلهجك تدابیر خصوصیه تعلیماتنامه سیدر

ماده ۱ — ضابطهٔ صحیهٔ حیوانیه قانونندہ محرر امراض ساریه یه قارشی اتخاذ ایدیلهجك تدابیر عمومیه دن ماعدا هر خسته لق ایچون بروجه آتی تدابیر خصوصیه دخی اتخاذ اولنور .

برنجی فصل
وبا بقری — حدود ضابطهٔ صحیه سی

ماده ۲ — ممالك عثمانیه ایله هم حدود اولان ویامناسبات تجاریه ده بولنان بر مملکتده وبا بقری ظهور ایلدیکی خبر التدقیق خسته لق اولان مواقعدن ممالك عثمانیه یه واسطهٔ سرایت اولهبیلهجك حیوانات مجترهٔ کبیره وصغیره وطیور اهلیه ایله حیوانات مذکوره لحومنك وقوری ویاش وخام مواد ینك وصمان واوت وکوبره نك دخولی منع ایدیلور بیقانمش ویا کرجدن کچرلمش یوك وقیل وتفنك بولدن مستثنادر .

وبا بقری اولیان مواقعدن کلان حیوانات اکر بولاشیق منطقه لردن کچرلمامش ایسه دخوله بساعده ایدیلور . وبا بقری ممالك مذکوره ده منتشر برصورتده اجرای حکم ایلدکده یوکی ممالکدن کلهجك بالاده ذکر اولنان حیوانات ومواد حیوانیه یه قارشی حدود عثمانیه تجارت وزراعت نظارتی قراری اوزینه سد ایدیلور .

— ۲ —

ماده ۳ — وبا بقری ممالك عثمانیه حدودینه قرق کیلومتره یه قدر بعدی اولان متعدد مواقعده ظهور ایتمش ایسه او مملکتدن ممالك عثمانیه یه اولکی ماده ده مذکور انواع حیوانات ومواد واغذیهٔ حیوانیه نك ادخالی مأمور بیطر منع وزراعت نظارتنه بیان معلومات ایدر . مرضك سرایتدن قورقیلان مواقعده حدود بویی اینجابی حالنده تهلکه برطرف اولنجیه یه قدر عسکری برقوردون واسطه سیله محافظه اولنه رق مواقع مذکوره حکومت ومأمورین بیطریه نك تفتیشات دائمه سی تحته بولندیریلور .

ماده ٤ — ممالك اجنبیه دن حدود واسکله لره ورود ایده جك حیوانات مجترهٔ کبیره وصغیره بولاشیق مواقعدن اخراج ایدلدکلری ویا معلول بولندقلری کیلرده وواغونلرده وحدوددہ حین معاینه لرنده تحقق ایده جك اولورسه اخراجلری قطعاً منع ایدیلور . شاید حدود داخله کیرمش ویا قریه اخراج ایدلمش ایسه عندالمعاینه وبا بقری اعراضی کوسترنلر درحال بلا تضمینات صحیه بیطری نظارتی تحته آتلاق رودیلری ایله دفن ایدیلورلر ؛ ودیکرلری طوغریجه سلخخانه یه سوق وصحیه بیطرینك تحت نظارتنده همان ذبح ایدیلهرك دریلری دخی داغخانه یه کوندیریلور . اوت ، صمان کبی حیوانات غدائی احراق اولنور . حیوان صاحبنك طلبی وعائد اولدقلری حکومتك امر رسمیسی اوزرینه خسته اولیان حیوانات قرق سکز ساعتده کلدکلری یره اعاده اولنور .

ماده ٥ — ذبح وایتلاف ایتمکدن امتناع ایدنلرك حیواناتی حکومت محله جه تعیین ایدیلان بر قومیسون معرفتیله ذبح ایتدیریلهرك دری ولحومنك اثمانی مالصندوغنده صاحبنه اعطا ایدلمك اوزره امانةً محافظه ایدیلور .

وباء بقریه قارشی داخل مملکتده ضابطهٔ صحیه تدابیری

ماده ٦ — داخل مملکتده وباء بقری حکمفرما اولان محلاتدن حیوانات بقریه وغنمیه وطیور اهلیه وصیان واوت ایله دری وپوینوز وسائره کبی پاش وقوری خام مواد حیوانیه وکوبرینك اخراجی ومذکور محله خسته لغه مستعد صغیر، مائده، دوه، کبی حیواناتك ادخالی منع ایدیلور. طلب اوزرینه حیوانات غنمیه ومعزیه نك آرایه وشمندوفر ومراکب بحریه ایله هردرلو مصارفی صاحبنه عائد اولمق اوزره بر غاردیانك تحت نظارتنده آیاقلری دهزنفکته ایدلدکدن صوکره طوغریجه قوردون داخل وخارجنده اتیاقین مذبحه لره سوق وذبح اولندیغی کبی مذکور حیواناتك قوری واوزری نافالین سرپلش دریلری ویقانمش ویاکیرجدن یکیلش یوکلری ایله تغتیك وقیلرینك ایچه (امبالاژ) ایدلش اولدیغی حالده امرارلرینه مساعده اولنور. همان ذبح ایدلمك شرطیله قوردون داخله حیوانات مجترهٔ کبیره وصغیره نك ادخاله مساعده اولنور.

ماده ۷ — حکومت محلیه ویاکوبك هیئت اختیاریه سی وباء بقرینك ظهوریی اکلادقده ویاشبه ایدلدکده ضابطهٔ صحیه قومیسیونك تشکله قدر تدابیر احتیاطیه اولمق اوزره صحیه بیطریه قریه اهالیسنه وقرای مجاوره یه واك یاقین زائدارمه قوماندانلغه یکرمی دردت ساعت ظرفنده معلومات اعطا ایلر وخسته لری تفریق وخسته لغك ظهور ایدن مواقعی قوردون آلته آلدیرر.

ماده ۸ — وباء بقریه مصاب حیواناتك تداویسی ممنوع اولوب مرض مذکور حقنده تدقیقات قیه اجراسی انجق زراعت نظارتنك مساعده سیله اولنور.

ماده ۹ — ضابطهٔ صحیه قانونك طقوزنجی واونجی ماده لری موجنجه تشکل ایدن ضابطهٔ صحیه قومیسونی وباء بقرینك موجودیتی تصدیق ایلدکدن صوکره تدابیر آتیه یی اتخاذ ایدر:

اولا: خسته لق ایجاب ایدن محللره اخبار وخسته لقلی محل ایله صولاق وطرق ومرعالریله اختلاط واشتراکی اولان مواقع قوردون تحته آلدیرر وقوردونك محافظه سنه مقتضی غاردیان وزائدارمه لری ویا عسکری مرجعدن طلب ولزومی کوریلان ادویهٔ مضاد عفنه یی تدارك ایدر.

ثانیاً: ضابطهٔ صحیه قانونی احکامی موجنجه اتلاف ایدیلهجك حیواناتك قیمتی اکثریت آرا ایله تقدیر اولنور. تقدیر قیمتده وقوعه کلن اختلاف حیوانات اتلاف ایدلدکدن صوکره زراعت نظارتی ضابطهٔ صحیه قومیسیونجه تدقیق وحل ایدیلور.

ثالثاً: وباء بقری اعراضی ارائه ایدنلر ایله درجهٔ حرارتلری فرق اولان حیوانات مصاب عدادیله رك قیمتلری تقدیر ایدلدکدن صوکره اتلاف واعطاسنه ثلث نسبتنده تضمینات اعطا اولنوب قوردون آلته آلنان دیکر حیوانات تعلیمات مخصوصه موجنجه سروم تلقیح ایدیلور. بعدالتلقیح وازالهٔ عفنه یدی کون ظرفنده خسته لق اثری ارائه ایتمیان حیوانات قوردون داخلنده کی مرعایه سوق اولنه یبلور ویوکی حیواناتك محلنه دخلنه مساعده اولنور.

ماده ۱۰ — وباء بقریدن تلف اولنش ویا اتلاف ایدلش اولان حیوانات کویده تخصیص ایدیلهجك برمحله دریلری اینه یارامیه جق برصورتده یارجالاندقدن صوکره کیرچله ستر ایدیلهرك اوزرلرینه بر متره طویراق کمك اوزره درینجه کومدیریلور.

ماده ١١ — بولاشیق محلده بولنان اغنام سوریلری علتك سرایت وتوسعه واسطه اولهبیله جکلرندن بونی منع ایچون حیوانات بقریه ایله اختلاط ایتمامك شرطیله قوردون داخلنده آیری مرعالرده اوتلاتدیریلور. وکلبلر باغلانوب کویده سربست براقیلانلر اتلاف ایدیلور .

ماده ١٢ — ضابطهٔ صحیه قومیسیونی قوردونك رفعنه قدر عهدهسنه محول وظائفی تطبیق ایله مکلفدر آنجق صحیه بیطری جوار قرابی تفتیش وموانع سائرهدهکی امراض ساریه ایله اشتغال ایتمك اوزره موقتاً انفکاك ایدهبیلور .

ماده ١٣ — زراعت اطارق عندالایجاب مفتش اعنام ایدهرك امراض ساریه قومیسیونی طرفندن تطبیق ایدلمکده اولان تدابیری وتضمینات ویریلهجك حیواناته تقدیر ایدیلان قیمتلری تفتیش ایتدیرر .

ماده ١٤ — داخل مملکتده براً وبحراً نقل اولنان حیواناتده وباء بقری میدانه جیقمش اولور ایسه ایلك اوغرادقلری اسکلهده یروجه آتی معاملهیه تابع طوتیلورلر : مصاب اولانلر همان تشکیل ایدهجك ضابطهٔ صحیه قومیسیونی معرفتیله اتلاف ودفن ودیگرلری قصابلق ایسه الك یاقین مذبحهیه کوندریلهرك ذبح اولنور انجق جفت ویادامزلق حیوانلر مصرفی صاحبنه عائد اولمق اوزره شدتلی قوردون آلته آلهرق لزومی حالنده سروم تطبیق اولنور .

ماده ١٥ — وباء بقری مذبحهلرده ظهوری حالنده خسته اولانلر برموجب قانون تشکیل ایدهجك ضابطهٔ صحیه قومیسیونی معرفتیله

اتلاف ودفن ودیکر صاغلام حیوانات همان ذبح ایتدیریلور ومذبحه بیطری همان حکومت محلیهیه وعائد اولدیغی صحیه بیطرلغنه خسته لق حقنده باراپور اعطای معلومات ایدر واکر خسته لق اصحابنك ضابطهٔ صحیه قانونی وتعلیماتنامهسی احکامنه عدم رعایتلرندن ایلری کلمش ایسه اشبو ماده موجبنجه اتلاف ایدیلان حیوانات ایچون تضمینات اعطا اولنماز .

ماده ١٦ — وباء بقری بازار وبنابرلرده ظهور ایتدیکی حالده درحال بازار وبنابر تعطیل ایدیلور وضابطهٔ صحیه قومیسیونی تشکیل ایدیلهرك خسته لر اتلاف وتماسده بولنانلرله خسته حیواناتك کتیرلدیکی یرلردن کتیریلان دیکر حیوانات آیری آیری قوردون تحته آلنور؛ ایجابی حالنده سروم تطبیق اولنور ومتباقی حیوانات اون کون مشاهدهیه آلنهرق بکی وقوعات ظهور ایتمدیکی تقدیرده حیوانات سربست براقیلور . آرزو ایدنلرك حیواناتی قرانتنه وقوردون تحته آلنمیوب حکومت محلیهنك معرفتیله وبیطر مأمورلرینك نظارتی تحتنده ذبح ایدلمك اوزره مذبحهیه سوقلرینه مساعده اولنور . وباء بقری منتشر برحال کسب ویا متعدد محلده ظهور ایلدکده محال مذکوره ایله تقرر ایدهکی حیوانات بازار وبنابرلری سد ایدیلور.

ماده ١٧ — عمومی تجارت یولاری وشوسه لر قوردون داخلنده قالدیغی ودیکر محللردن کیدن اولدیغی تقدیرده حیوانات مذکور طرفندن غاردیانلرك تحت نظارتنده وتقیدات لازمه ایله امرار اولنور .

ماده ١٨ — قوردون داخلندن ترانسیت طریقیله واختلاط

اتخامك شرطيله قبالى واغونلرله حيوانات وموادى واغديمسى امرار اولنور، قوردون داخلنده بولنان اسكه‌لردن واستاسيونلردن حيوانات چريمك ادخال واخراجى ممنوع اولوب انجق مأمور مخصوص معرفتيله مذبحه‌لره سوق ايدلك اوزره ادخال ايديله‌جك حيوانات بوندن استثنا ايدبلور .

ماده ١٩ — صوك شفايابى وياخود تلف واتلاف تاريخندن اعتباراً اوتوز كون مرور ويولاشيق مواقعك ووسائط نقليه‌نك ازالهٔ عفنه‌سى اجرا ايدلدكجه قوردون رفع ايديله‌مز واندفاع مرض جوار محلاته اعلان ايدبلور .

ايكنجى فصل

حماى قلاعى ـ حدود ضابطهٔ صحيه‌سى

ماده ٢٠ — ممالك متجاوره‌دن هرهانكيسنده حماى قلاعى ظهور ايدرسه ظهور ايتديكى محل ايله آنك اوتوز كيلو متره محيطى داخلنده بولنان محللردن حيوانات مجترهٔ كبيره وصغيره ايله كومس حيواناتى وخنازيرك وموادحيوانيه وسرايت مرضه واسطه اولهبيله‌جك اوت وصمانك ادخالى منع اولنور. اكرحدوددەكى معاينه موقعى اوتوز كيلو متره داخلنده قالورسه مذكور موقع سد ايدبلور .

ماده ٢١ — ممالك متجاوره‌دن برنده حماى قلاعى منتشر برحالده بولندبغى تقديرده او مملكتدن كله‌جك مارالذكر حيوانات ايله مواد حيوانيه وواسطهٔ سرايت مرض اولهبيله‌جك اوت وصمان وكوبرەنك ممالك عثمانيه‌يه ادخالى منع اولنور .

ماده ٢٢ — براً حدوده كلان حيواناتده بالمعاينه حماى قلاعينك

موجودينى تحقق ايتدكده كرك خسته وكرك بونلرله اختلاطده بولنان حيوانات رد ايدبلور. فحاق صورتنده حدودى تعين حيواناتده حماى قلاعى‌يه تصادف ايدلدكده خسته‌لر بلا تضمينات محل ضابطهٔ صحيه قوميسيونى معرفتيله اتلاف ولحومى صاحبنه اعاده ودريلرك ازالهٔ عفنه‌سى اجرا اولنه‌رق دباغخانه‌يه سوق ايدبلوب ديكر حيوانات مصارفى صاحبنه عائد اولق اوزره قوردون آلته آلنور .

ماده ٢٣ — شمندوفرله كلن حيواناتده حماى قلاعى ظهورى تحقق ايتدكده بلا اختلاط برغاردبانك تحت محافظه‌سنده خسته حيوانات اك يافين مذبحه‌يه سوق وخسته‌لر مأمور بيطرك تحت نظارتنده ذبح وديكرلرى قرانته تحته آلنور .

ماده ٢٤ — بحراً كلن وابور وكيلرده‌كى حيواناتك اثناى معاينه‌لرنده حماى قلاعينك موجودينى اكلاشيلدقده خسته‌لر ذبح ومتباقى حيوانات قوردون تحته آلنور؛ اصحابى بوكاموافقت ايتمدكارى تقديرده حيواناتك قرنطينه اجراءاتى منع ايدبلور .

حماى قلاعى‌يه قارشى داخل مملكتده ضابطهٔ صحيه تدابيرى

ماده ٢٥ — داخل مملكتده حماى قلاعى ظهورنده بولاشيق محللر ايله سولاق ومرتعلرى مشترك اولان قريه‌لر قوردون تحته آلنوب مصابلرك سالم حيواناتله اختلاطى منع ايدبلور .

ماده ٢٦ — حماى قلاعى متعدد مواقعده منتشر برحال اخذ ايلدكده فضا ضابطهٔ صحيه قوميسيونى قراريله حكومت طرفندن حيوانات پازار وپنايرلرى تعطيل وبوكى مواقع داخلنده‌كى اسكله

واستاسیونلردن حیوانات فرسیه‌دن ماعدا بالجمله حیوانات اوت وصمان وطرناق وبوینوزلرك اخراجی منع ایدیلوب دری وکمیکلرك اصحابی حسابنه ازالهٔ عفنه‌لری اجرا ایدلدکدن صکره اخراجلرینه مساعده ایدیلور .

ماده ٢٧ — بولاشیق مواقعده سرایت مرضه معروض حیوانات بقریه‌یه عندالایجاب تلقیح لعابی اجرا ایدیلور.

ماده ٢٨ — بولاشیق مواقعده تصادف ایدیلان طرق عمومیه‌دن ترانسیت طریقیله حیوانات فرسیه‌دن ماعدا دیکر بالجمله حیواناتك امراری منع ایدیلور بوکبی حیوانات ایسه انجق قپالی واغون وعربه‌لرله امرار ایدیله‌بیلور.

ماده ٢٩ — صاحبنك طلبی اوزرینه حمای قلاعی‌یه مصاب حیوانات مأمور بیطرلرك تحت نظارتنده ومحلنده ذبح اولنور ؛ ودریلری ازالهٔ عفنه‌یه تابع طوتیلور . سالم اولان حیوانات غنمیه وخنازیر بولاشیق محللردن ارابه و شمندوفر داخلنده غاردیان رفاقتنده اولمق اوزره اك یاقین مذبحه‌یه همان ذبح ایدلمك اوزره سوق اولنه‌بیلور .

ماده ٣٠ — حمای قلاعی‌یه مصاب حیوانات بیطرك تعریفی اوزرینه اصحابی طرفندن تداویسی مجبوریدر. اقتضا ایدن ادویه مجاناً اعطا اولنور .

ماده ٣١ — خسته حیواناتك سوتلری قینادلمقسزین استعمال وفروخت ایتمك ممنوعدر .

ماده ٣٢ — صوك شفایاب ویاتلدن اون بش کون صکره ازالهٔ عفنه معامله‌سی اجرا اولنه‌رق قوردون رفع ایدیلور وخسته‌لغك ظهورنده اولدیغی کبی اندفاعنده‌ده کیفیت جوار محللره اعلان اولنور .

اوچنجی فصل

جدریٔ اغنام

ماده ٣٣ — ممالك اجنبیه‌دن براً ادخال ایدیله‌جك حیواناتده جدری عندالمعاینه مشاهده ایدلدکده حیوانات رد ایدیلور . قچاق صورتیله حدودی کچن خسته‌لر اتلاف وهیئت عمومیه‌سیله دفن ایدیلور. ومتباقی حیوانات مصارفی صاحبنه عائد اولمق اوزره قرانتینه تابع طوتیلور. صاحبنك طلبی حالنده مذکور حیوانات شمندوفر وارابه‌ایله مذبحه‌یه سوق ایدیله‌رك بیطرك تحت نظارتنده ذبح ایدیلور. بحر اورود ایدنلرده جدری مشاهده ایدلدکده خسته‌لر اتلاف ودفن اولنور؛ دیکرلری یا قرانتینه تحتنه آلنور ویاخود مذبحه‌یه سوق ایدیله‌رك بیطرك تحت نظارتنده ذبح اولنورلر .

ماده ٣٤ — داخل مملکتده جدری ظهورنده سوری داخلنده وجوارنده سرایت مرضه معروض اولوب تفریق ومرضك سرایتندن محافظه‌سی قابل اولمیان اغنامك کافه‌سی مأمور بیطر طرفندن آشیلانور. جدری هنوز ظهور ایتمامش اولان محلاتده‌کی اغنام اصحابنك مراجعتی اوزرینه واقیاً تلقیحلری زراعت نظارتنك مساعده‌سیله اجرا ایدیلور.

ماده ٣٥ — اصحاب حیوانات اون کون ظرفنده صاغلام حیواناتی ذبح ایتدیرمکی تعهد ایدرسه تلقیح عملیاتندن صرف نظر اولنور. وذبح بیطرك تحت نظارتنده اوراده ویاخود شمندوفر وارابه ایله نقل ایدلمك

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI

شرطیله الك یاقین مذبحده اجرا اولنور. خسته حیوانات حقنده وضع ایدلش اولان تدابیر محیه آثیلانمش اولان حیوانلره تطبیق اولنور.

ماده ۳۶ — جدری یه مصاب اولان و آثیلانان اغنام کاملاً شفایاب اولدقجه ذبح ایدیلهمز .

ماده ۳۷ — صوك خسته غنمك تلف وشفایاب اولمسندن و آثیلانان اغنامده آثیسنك طوتدیغی کوندن اعتباراً اوتوز کون ظرفنده بکی یر وقوعات اولدیغی و بولاشیق مواقع مکملاً ازالهٔ عفنه یه تابع طوتلدیغی حالده جدری مندفع عد ایدلش اولوب تدابیر متخذه وقوردون رفع والغا اولنور .

دردنجی فصل
حمای جروی « طلاق »

ماده ۳۸ — حمای جرویدن مصاب اولان حیواناتك ذبح ولحومنك استهلاکی ممنوعدر .

ماده ۳۹ — حمای جرویدن تلف اولان حیوانات دربلری ایله اصولی دائره سنده دفن واختلاطده بولنان حیوانات بیطر طرفندن تعیین ایدیله جك موافق برمحلده قوردون آلته الور. بولاشیق مواقعده خسته لره اختلاطده بولنمامش اولان وبالمعاینه صاغلیغی تحقق ایدن حیوانات احتیاطاً اوچ کون مدتله قوردون تحته الدرق بوه.ت ظرفنده وقوعات اولدیغی تقدیرده بولاشیق برلرده رعی ایدلمامك شرطیله سربست براقیلور .

ماده ٤٠ — مرضك دوام ایتدیکی مدتجه قوردون التی آلنمش

بولاشیق مرعه ومواقعه بقرات وقیون وکچی وخنازیرك ادخال واخراجی ممنوعدر ؛ بوکی مواقعه واقع صورتیله آشیلانمش اولان حیواناته لاجل الذبح قصابلق حیوانات ادخال ایدیلهبیلور .

ماده ٤١ — حمای جروی اسپورلریله منتن اولان مرعلرده سرایته معروض سوریلرده تجارت وزراعت نظارتنك مأذونیتیله واقع صورتده تلقیحات اجرا ایدیلور . وتلقیح ایدیلان حیوانات ایکنجی تلقیح تاریخندن اعتباراً اون بش کون قرانتنه آلنور .

ماده ٤٢ — صوك خسته نك تلف اولمسندن اون بش کون صکره موضوع قرانتنه رفع اولنور .

بشنجی فصل
حیوانات مجزئهٔ کبیره ده جزئهٔ عرضیه « یانی فره »

ماده ٤٣ — لحومنك صرف واستهلاکی مقصدیله جزئهٔ عرضیه یه مبتلا اولان حیواناتك ذبحی ممنوعدر .

ماده ٤٤ — جزئهٔ عرضیه یه مصاب وانلره تماسده بولنانلر ایله ملوث مرعلرده رعی اولنمقده اولان حیوانات آیری آیری موافق برمحلده قرانتنه تحت الورلر .

ماده ٤٥ — قرانتنه دوام ایتدیکی مدتجه مواقع مذکوره یه حیوانات بقریه ادخال واخراجی ممنوعدر . انجق اوله واقع صورتیله تلقیح ایدلش اولانلر ایله برهفته ظرفنده مأمور بیطرك تحت نظارتنده ذبحی مقرر اولانلر بوممنوعیتدن معافدر .

(EK-1'Deki Belgelerin Transkripsiyonu)

BİRİNCİ FASIL

Veba-i Bakari – Hudud Zabıta-i Sıhhiyesi

2. Memalik-i Osmaniyye ile hem hudud olan veya münâsebât-ı ticariyede bulunan bir memlekette veba-i bakari zuhur eylediği haber alındık da hastalık olan mevâki'den memalik-i Osmaniyye'ye vasıta-i sirayet olabilecek hayvanat-ı mücterre-i kebîre ve sagîre ve tuyûr-u ehliye ile hayvanat-ı mezkure luhumunun ve kuru ve yaş ve ham mevaddının ve saman ve ot ve gübrenin duhulü men' edilir. Yıkanmış veya kireçten geçirilmiş yün ve kıl ve tiftik bundan müstesnadır. Veba-i bakari olmayan mevaki'den gelen hayvanat eğer bulaşık mıntıkalardan geçirilmemiş ise duhulüne müsaade edilir. Veba-i bakari memalik-i mezkurede münteşir bir surette icra-yı hüküm eyledik de bu gibi memalikten gelecek bâlâda zikr olunan hayvanat ve mevadd-ı hayvaniyeye karşı hudud-u Osmaniyye Ticaret ve Ziraat Nezareti kararı üzerine sedd edilir.

3. Veba-i bakari memalik-i Osmaniyye hududuna kırk kilometreye kadar ba'dî olan müteaddid mevaki'de zuhur etmiş ise o memleketten memalik-i Osmaniyye'ye evvelki maddede mezkur enva-i hayvanat ve mevad ve ağdiye-i hayvaniyenin idhalini memur-u baytar men' ve Ziraat Nezareti'ne beyan-ı malumat eder. Marazın sirayetinden korkulan mevaki'de hudud boyu icabı halinde tehlike bertaraf oluncaya kadar askeri bir kordon vasıtasıyla muhafaza olunarak mevaki'-i mezkure hükûmet ve memurin-i baytariyenin teftişât-ı dâimesi tahtında bulundurulur.

4. Memalik-i ecnebiyeden hudud ve iskelelere vürud edecek hayvanat-ı mücterre-i kebîre ve sagîre bulaşık mevaki'den ihraç edildikleri veya ma'lul bulundukları gemilerde ve vagonlarda ve hududda hîn-i muayenelerinde tahakkuk edecek olursa ihraçları katiyyen men' edilir. Şayet hudud dahiline girmiş veya karaya ihraç edilmiş ise inde'l-muayene veba-i bakari a'razı gösterenler derhal bilâ tazminat sıhhiye baytarı nezareti tahtında itlaf ve derileri ile defnedilirler; ve diğerleri doğruca salhaneye sevk ve sıhhiye baytarının taht-ı nezaretinde hemen zebh edilerek derileri dahi debbağhaneye gönderilir. Ot, saman gibi hayvanat gıdası ihrak olunur. Hayvan sahibinin talebi ve ait oldukları hükûmetin emr-i resmîsi üzerine hasta olmayan hayvanat kırk sekiz saatte geldikleri yere iade olunur.

5. Zebh veya iade etmekten imtina edenlerin hayvanatı hükûmet-i mahalliyece tayin edilen bir komisyon marifetiyle zebh ettirilerek deri ve luhumunun esmanı mal sandığında sahibine i'ta edilmek üzere emaneten muhafaza edilir.

Veba-i Bakari'ye Karşı Dâhil-i Memlekette Zabıta-i Sıhhiye Tedâbiri

6. Dâhil-i memlekette veba-i bakari hüküm-ferma olan mahallattan hayvanat-ı bakariye ve ganemiye ve tuyur-u ehliye ve saman ve ot ile deri ve boynuz vesaire gibi yaş ve kuru ham mevadd-ı hayvaniye ve gübrenin ihracı ve mezkur mahalle hastalığa müsta'id "sığır, manda, deve" gibi hayvanatın idhali men' edilir. Talep üzerine hayvanat-ı ganemiye ve ma'ziyenin araba ve şimendifer ve merakib-i bahriye ile her türlü masarifi sahibine ait olmak üzere bir gardiyanın taht-ı nezaretinde ayakları dezenfekte edildikten sonra doğruca kordon dâhil ve haricinde en yakın mezbahalara sevk ve zebh olunduğu gibi mezkur hayvanatın kuru ve üzerine naftalin serpilmiş derileri ve yıkanmış veya kireçten geçirilmiş yünleri ile tiftik ve kıllarının iyice (ambalaj) edilmiş olduğu halde imrarlarına müsaade olunur. Hemen zebh edilmek şartıyla kordon dâhiline hayvanat-ı mücterre-i kebîre ve sagîrenin idhaline müsaade olunur.

7. Hükûmet-i mahalliye veya köyün heyet-i ihtiyariyesi veba-i bakarinin zuhurunu anladık da veya şüphe eyledik de zabıta-i sıhhiye komisyonunun teşkiline kadar tedabir-i ihtiyatiye olmak üzere sıhhiye baytarına karye ahalisine ve kura-yı mücavereye ve en yakın jandarma kumandanlığına yirmi dört saat zarfında malumat i'ta eyler ve hastaları tefrik ve hastalık zuhur eden mevaki'i kordon altına aldırır.

8. Veba-i bakariye musab hayvanatın tedavisi memnu' olup maraz-ı mezkur hakkında tetkikat-ı fenniye icrası ancak Ziraat Nezareti'nin müsaadesiyle olur.

9. Zabıta-i Sıhhiye Kanunu'nun dokuzuncu ve onuncu maddeleri mucebince teşekkül eden Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Komisyonu veba-i bakarinin mevcudiyetini tasdik eyledikten sonra tedabir-i âtiyyeyi ittihaz eder:

Ula: Hastalık icap eden mahallere ihbar ve hastalıklı mahal ile sulak ve turuk ve meralarıyla ihtilat ve iştiraki olan mevaki' kordon tahtına aldırır ve kordonun muhafazasına muktezi gardiyan ve jandarmaları veya askerî merci'inden talep ve lüzumu görülen edviye-i mezad-ı 'afneyi tedarik eder.

Saniyen: Zabıta-i Sıhhiye Kanunu ahkâmı mucebince itlaf edilecek hayvanatın kıymeti ekseriyet-i ârâ ile takdir olunur. Takdir-i kıymette vukua' gelen ihtilaf hayvanat itlaf edildikten sonra Ziraat Nezareti Zabıta-i Sıhhiye Komisyonunca tetkik ve halledilir.

Salisen: Veba-i bakari a'râzı irâe edenler ile derece-i hararetleri kırk olan hayvanat musab addedilerek kıymetleri takdir edildikten sonra itlaf ve ashabına sülüs nisbetinde tazminat i'ta olunup kordon altına alınan diğer hayvanata talimat-ı mahsusa mucebince serum telkih edilir. Ba'de't-telkih ve izale-i afne yedi gün zarfında hastalık eseri irâe etmeyen hayvanat kordon dâhilindeki meraya sevk olunabilir ve bu gibi hayvanatın mahallinde zebhine müsaade olunur.

10. Veba-i bakariden telef olmuş veya itlaf edilmiş olan hayvanat köyde tahsis edilecek bir mahalde derileri işe yaramayacak bir surette parçalandıktan sonra kireçle setredilerek üzerlerine bir metre toprak dökülmek üzere derince gömdürülür.

11. Bulaşık mahalde bulunan ağnam sürüleri illetin sirayet ve tevessü'üne vasıta olabileceklerinden bunu men' için hayvanat-ı bakariye ile ihtilat etmemek şartıyla kordon dâhilinde ayrı meralarda otlattırılır ve kelbler bağlanıp köyde serbest bırakılanlar itlaf edilir.

12. Zabıta-i Sıhhiye Komisyonu kordonun ref'ine kadar uhdesine muhavvel vezaifi tatbik ile mükelleftir ancak sıhhiye baytarı civar kurayı teftiş ve mevaki'-i sairedeki emraz-ı sariye ile de iştigal etmek üzere muvakkaten infikak edebilir.

13. Ziraat Nezareti inde'l-icab müfettiş i'zâm ederek emraz-ı sariye komisyonu tarafından tatbik edilmekte olan tedabiri ve tazminat verilecek hayvanata takdir edilen kıymetleri teftiş ettirir.

14. Dâhil-i memlekette berren ve bahren nakil olunan hayvanatta veba-i bakari meydana çıkmış olur ise ilk uğradıkları iskelede ber-vech-i âti muameleye tâbi' tutulurlar: Musab olanlar hemen teşekkül edecek Zabıta-i Sıhhiye Komisyonu marifetiyle itlaf ve defn ve diğerleri kasaplık ise en yakın mezbahaya gönderilerek zebh olunur ancak çift veya damızlık hayvanlar masrafı sahibine ait olmak üzere şiddetli kordon altına alınarak lüzumu halinde serum tatbik olunur.

15. Veba-i bakari mezbahalarda zuhuru halinde hasta olanlar ber-mucib kanun teşekkül edecek Zabıta-i Sıhhiye Komisyonu marifetiyle itlaf ve defn ve diğer sağlam hayvanat hemen zebh ettirilir ve mezbaha baytarı hemen hükûmet-i mahalliyeye ve ait olduğu sıhhiye baytarlığına hastalık hakkında ba-rapor i'ta-yı malumat eder ve eğer hastalık

ashabının zabıta-i sıhhiye kanunu ve talimatnamesi ahkâmına ‘adem-i riayetlerinden ileri gelmiş ise işbu madde mucebince itlaf edilen hayvanat için tazminat i’ta olunmaz.

16. Veba-i bakari pazar ve panayırlarda zuhur ettiği halde derhal pazar ve panayır tatil edilir ve zabıta-i sıhhiye komisyonu teşkil edilerek hastalar itlaf ve temasta bulunanlarla hasta hayvanatın getirildiği yerlerden getirilen diğer hayvanat ayrı ayrı kordon tahtına alınır; icabı halinde serum tatbik olunur ve mütebaki hayvanat on gün müşahedeye alınarak yeni vukuat zuhur etmediği takdirde hayvanat serbest bırakılır. Arzu edenlerin hayvanatı karantina ve kordon tahtına alınmayıp hükûmet-i mahalliyenin marifetiyle ve baytar memurlarının nezareti tahtında zebh edilmek üzere mezbahaya sevklerine müsaade olunur. Veba-i bakari münteşir bir hal kesb veya müteaddid mahalde zuhur eyledik de mahal-i mezkure ile kurbundaki hayvanat pazar ve panayırları sedd edilir.

17. Umûmî ticaret yolları ve şoseler kordon dâhilinde kaldığı ve diğer mahallerden geçit olmadığı takdirde hayvanat-ı mezkur turukdan gardiyanların taht-ı nezaretinde ve takayyüdât-ı lâzıme ile imrar olunur.

18. Kordon dâhilinden transit tarîkiyle ve ihtilat etmemek şartıyla kapalı vagonlarla hayvanat ve mevaddı ve ağdiyesini imrar olunur. Kordon dâhilinde bulunan iskelelerden ve istasyonlardan hayvanat-ı bakariyenin idhal ve ihracı memnu’ olup ancak memur-u mahsus marifetiyle mezbahalara sevk edilmek üzere idhal edilecek hayvanat bundan istisna edilir.

19. Son şifâyâb veyahut telef ve itlaf tarihinden itibaren otuz gün mürur ve bulaşık mevaki’in ve vesait-i nakliyenin izale-i afnesi icra edilmedikçe kordon ref’ edilemez ve indifâ’-ı maraz civar mahallata ilan edilir.

İKİNCİ FASIL

Hummâ-yı Kulaî – Hudud Zabıta-i Sıhhiyesi

20. Memalik-i mütecavereden herhangisinde hummâ-yı kulaî zuhur ederse zuhur ettiği mahal ile onun otuz kilometre muhiti dâhilinde bulunan mahallerden hayvanat-ı mücterre-i kebîre ve sagîre ile kümes hayvanatı ve hanazirin ve mevadd-ı hayvaniye ve sirayet-i maraza vasıta olabilecek ot ve samanın idhali men’ olunur. Eğer hududdaki muayene mevkii’ otuz kilometre dâhilinde kalırsa mezkur mevki’ sedd edilir.

21. Memalik-i mütecavereden birinde hummâ-yı kulaî münteşir bir halde bulunduğu takdirde o memleketten gelecek hayvanat ile mevadd-ı hayvaniye ve vasıta-i sirayet-i maraz olabilecek ot ve saman ve gübrenin memalik-i Osmaniyye'ye idhali men' olunur.

22. Berren hududa gelen hayvanatta bi'l-muayene hummâ-yı kulaînin mevcudiyeti tahakkuk eyledik de gerek hasta ve gerek bunlarla ihtilatta bulunan hayvanat reddedilir. Kaçak suretinde hududu geçen hayvanatta hummâ-yı kulaîye tesadüf edildik de hastalar bilâ-tazminat mahallî zabıta-i sıhhiye komisyonu marifetiyle itlaf ve luhumu sahibine iade ve derilerin izale-i 'afnesi icra olunarak debbağhaneye sevk edilip diğer hayvanat masarifi sahibine ait olmak üzere kordon altına alınır.

23. Şimendiferle gelen hayvanatta hummâ-yı kulaî zuhuru tahakkuk ettik de bilâ-ihtilat bir gardiyanın taht-ı muhafazasında hasta hayvanat en yakın mezbahaya sevk ve hastalar memur-u baytarın taht-ı nezaretinde zebh ve diğerleri karantina tahtına alınır.

24. Bahren gelen vapur ve gemilerdeki hayvanatın esna-yı muayenelerinde hummâ-yı kulaînin mevcudiyeti anlaşıldık da hastalar zebh ve mütebaki hayvanat kordon tahtına alınır; ashabı buna muvafakat etmedikleri takdirde hayvanatın kuraya ihraçları men' edilir.

Hummâ-yı Kulaî'ye Karşı Dâhil-i Memlekette Zabıta-i Sıhhiye Tedabiri

25. Dâhil-i memlekette hummâ-yı kulaî zuhurunda bulaşık mahaller ile sulak ve meraları müşterek olan karyeler kordon tahtına alınıp musabların sâlim hayvanatla ihtilatı men' edilir.

26. Hummâ-yı kulaî müteaddid mevaki'de münteşir bir hal ahz eyledik de kaza zabıta-i sıhhiye komisyonu kararıyla hükûmet tarafından hayvanat pazar ve panayırları tatil ve bu gibi mevaki' dâhilindeki iskele ve istasyonlardan hayvanat-ı fersiyeden ma'da bi'l-cümle hayvanat ot ve saman ve tırnak ve boynuzların ihracı men' edilip deri ve kemiklerin ashabı hesabına izale-i afneleri icra edildikten sonra ihraçlarına müsaade edilir.

27. Bulaşık mevaki'de sirayet-i maraza maruz hayvanat-ı bakariyeye inde'l-icab telkih lüabı icra edilir.

28. Bulaşık mevaki'de tesadüf edilen turuk-u umumiyeden transit tarîkiyle hayvanat-ı fersiyeden ma'da diğer bi'l-cümle hayvanatın imrarı men' edilir bu gibi hayvanat ise ancak kapalı vagon ve arabalarla imrar edilebilir.

29. Sahibinin talebi üzerine hummâ-yı kulaîye musab hayvanat memur-u baytarların taht-ı nezaretinde ve mahallinde zebh olunur; ve derileri izale-i afneye tâbi' tutulur. Sâlim olan hayvanat-ı ganemiye ve hanazir bulaşık mahallerden araba ve şimendifer dâhilinde gardiyan refakatinde olmak üzere en yakın mezbahaya hemen zebh edilmek üzere sevk olunabilir.

30. Hummâ-yı kulaîye musab hayvanat baytarın tarifi üzerine ashabı tarafından tedavisi mecburidir. İktiza eden edviye meccanen i'ta olunur.

31. Hasta hayvanatın sütleri kaynatılmaksızın isti'mal ve füruht etmek memnu'dur.

32. Son şifâyâb veya teleften on beş gün sonra izale-i afne muamelesi icra olunarak kordon ref' edilir ve hastalığın zuhurunda olduğu gibi indifâı'nda da keyfiyet civar mahallere ilan olunur.

DÖRDÜNCÜ FASIL

Hummâ-yı Cemrevî "Dalak"

38. Hummâ-yı cemrevîden musab olan hayvanatın zebh ve luhumunun istihlâki memnu'dur.

39. Hummâ-yı cemrevîden telef olan hayvanat derileri ile usûlü dairesinde defn ve ihtilatta bulunan hayvanat baytar tarafından tayin edilecek muvafık bir mahalde kordon altına alınır. Bulaşık mevaki'de hastalarla ihtilatta bulunmamış olan ve bi'l-muayene sâlimiyeti tahakkuk eden hayvanat ihtiyaten üç gün müddetle kordon tahtına alınarak bu müddet zarfında vukuat olmadığı takdirde bulaşık yerlerde ra'y edilmemek şartıyla serbest bırakılır.

40. Marazın devam ettiği müddetçe kordon altına alınmış bulaşık mera ve mevakia' bakarât ve koyun ve keçi ve hanazirin idhal ve ihracı memnu'dur; bu gibi mevakia' vâkî suretiyle aşılanmış olan hayvanatla li-ecli'z-zebh kasablık hayvanat idhal edilebilir.

41. Hummâ-yı cemrevî sporlarıyla müntin olan meralarda sirayete maruz sürülerde Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin me'zuniyetiyle vâkî surette telkîhât icra edilir. Ve telkih edilen hayvanat ikinci telkih tarihinden itibaren on beş gün karantina tahtına alınır.

42. Son hastanın telef olmasından on beş gün sonra mevzu' karantina ref' olunur.

1306

İradei mübbeliğ hamiş

Residei desti tazim olup Meclisi Mahsusu Vükelânın mazbatai maruzası ve melfufile beraber manzuru âli buyurulan ibşu tezkerei samiyei sadaretpenahileri üzerine mucibince iradei seniyei cenabı hilâfetpenahî şerefmüteallik buyurulmuş olmakla olbabda.

16 cemaziyelahır 1310, 24 kânunuevvel 1308

No: 318 — Zabıtai Sıhhiyei Hayvaniye Nizamnamei Umumisinin neşrine kadar muvakkat olup şimdilik Hüdavendigâr Vilâyetinde mevkii tecrübeye konulmak üzere kaleme alınan talimat

16 cemaziyelahır 1310, 24 kânunuevvel 1308

Madde 1 — Bir mahalde zuhur eden havyan hastalığının ileli müstevliyeden olduğunda şüphe edilirse hayvan sahibi ya karye ihtiyar meclisi veyahut muhtarı keyfiyeti en yakın bulunan nahiye veya kaza hükûmeti mülkiyesi vasıtasile merkezi livaya bildirecek ve olbabda bir emir vüruduna intizar edilmeksizin derhal hasta hayvanatı sairelerinden tefrik ile bir mahalli mahsusta hıfzolunacaktır.

Madde 2 — Liva mutasarrıfı hastalığı haber alır almaz nihayet yirmi dört saat zarfında hareket eylemek üzere baytar müfettişini hastalığın zuhura geldiği mevkie izam etmekle beraber vukuu hali merkezi vilâyete iş'ar edecektir.

Madde 3 — Baytar müfettişi hastalık olan mahalle vasıl olur olmaz hayvanatın tefrik muamelesi icra olunmamış ise onu derhal icra ve illetin nevi ve cinsini tahkik ederek hastalığın derecei ehemmiyetine göre mevkiin icabına ve fen ve kaideye tevfikan tedabiri lâzımeyi hükûmeti mahalliyenin inzimamı muavenetile mevkii icraya vazettirecek ve hastalık vebaı bakarî gibi pek çok ziya ve telefatı mucib neviden olduğu takdirde müfettişi umuminin celbini hükûmeti mahalliyeden taleb edecektir.

Madde 4 — Hastalık zuhur eden mevakideki sağlam hayvanatın bittelkih vikayesi kabil olduğu surette icrasından akdem memur olan baytar müfettişi istizanı keyfiyet ve alacağı emre tevfiki hareket eylemeğe mecburdur.

EK 2: Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Talimatnamesi (1893).

Madde 5 — Zuhur eden hastalık ne neviden olursa olsun def ve imhası için mevkii icraya vazolunan tedabirin fennen noksanından baytar müfettişi ve ciheti icraiyesine olan tesamühten hükûmeti mahalliye memurları mesul olacaklardır.

Madde 6 — Hastalık hakkında gerek baytar müfettişinin takriri sureti ve gerek hükûmeti mahalliye memurlarının tedabiri hülâsası derhal makamı vilâyete iş'ar olunacağı gibi hastalığın günden güne kesbettiği hal ve telefat vesaire hakkında dahi sırasile ve vakit ve zamanile malûmat verilecektir.

Madde 7 — Turuku umumiyenin muvaridattan tatil veya marazın sirayetine vasıta olabilecek bir kısım hayvanatın veya büyük sürülerin itlâf ve ihlâki gibi icrası halen ve maslahatan ehemmiyetli tedabir kablelicra makamı vilâyete bildirilecektir.

Madde 8 — Hastalık zuhur eden mevkiin muamelâtı sıhhiyesine nezaret etmeğe memur olan baytar müfettişinin icraatı fenniyesine hiç bir kimse tarafından müdahale olunamıyacaktır.

Madde 9 — Hastalıktan kurtulan mevakide illetin tekrar zuhur etmeyeceğine kanaat hasıl olubda baytar müfettişi karantina tedabirinin ve hututu tahaffuziyenin refini tahriren teklif etmedikçe ol mevkiden vasıtai sirayet olabilecek hayvanat ve her nevi mevaddın ihracına katiyen müsaade olunmayacaktır.

Madde 10 — Vilâyetin hududu haricinde hayvan hastalığı zuhur edipte dahili vilâyete sirayetinden korkulacak olursa makamı vilâyetin iş'arile sirayete sebeb verecek hayvanatın ve mevaddı sairenin idhali menolunacaktır.

Madde 11 — Hastalık olmayan vakitlerde vilâyete dahil olabilecek hayvanat için mahsus iskeleler ve karada methaller tahsis kılınacak ve işbu methallerde tahaffuzhaneler inşa ve baytarlar tayin edilecek ve vilâyete idhali arzu edilen hayvanat hudud memurini sıhhiyei baytariyesi tarafından bilmuayene mahzur görülmediği halde damgalandıktan sonra idhallerine müsaade olunacak ve fakat beygir ve ester ve merkeplere damga vurulmıyacaktır. Hayvanatı mezkûrede hastalık asarı görülür veyahut olduğunda şüphe edilirse baytar müfettişi fennen lâzım gelen tedabiri ittihaz ve icra edecektir.

Madde 12 — Harici vilâyete hayvan çıkarabilmek için ashabı hayvanatın adedini ve mümkün mertebe şekil ve halini ve mahrecinin her nevi ileli müstevliyeden salim bulunduğunu mübeyyin mahallî dairei belediyesinden bir kıt'a şahadetname ahiz ve hükûmeti mahalliyeye tas-

dik ettirecek ve bunda memurini sıhhiyei baytariyeden birinin ve mevcud olmadığı takdirde belediye tabibinin mühür veya imzası olacaktır.

Madde 13 — Hayvanatın gerek berren tayin olunacak mahreçten harice çıkarılacağı veyahut tahsis edilen iskeleden gemi veya kayığa irkâb edileceği esnada orada bulunan memurini sıhhiyei baytariye tarafından ashabının yedinde bulunan şahadetnameler tetkik ve hayvanatın ahvali sıhhiyesi teftiş edilerek yolunda olduğu tebeyyün ettiği takdirde sahibi yedindeki şahadetname alıkonularak kendisine başkaca matbu bir kıt'a ruhsat tezkeresi verilecektir.

Madde 14 — Müstahsalâtı hayvaniyeden cilt ve yün ve boynuz ve tırnak vesaire gibi mevaddın hini ithal ve ihraçlarında dahi aynı surette muamele olunacaktır. Fakat ithal veya ihraç edilmek istenilen mevaddı hayvaniye ileli müstevliyenin bertaraf olmasından dolayı karantina lâğvedilmiş mevakiden getirilir ise sahibinden talep olunacak şahadetnamede mevakii mezkûreye memur baytar müfettişi tarafından mahsulât ve mevaddı ecnebiyenin izalei ufunet muamelesi icra edildiğini gösterir şahadetname talep edilecek ve işbu mevad çuvallarda ise ağızları kurşun mühürle mühürlenip deri ise başkaca kurşun mühür rabtedilecektir. Ahvali tetkik ve muayenesi icra kılmarak harici vilâyete sevk ve ihraç edilecek hayvanat ile mevaddı hayvaniye ashabına mahreçler memurini sıhhıyesi tarafından verilecek ruhsat şahadetnameleri her tarafca makbul ve muteber tutulacaktır. Şu kadarki Dersaadete yahut sevahilden birinin iskelesine çıkarılan hayvanat şahadetnameleri onların tekrar muayeneden istisnalarını icabettiremez.

Madde 15 — Bir mahalde zuhur eden hayvanat hastalığını sirayet vukuundan evvel merbut oldukları nahiye veya kaza merkezi idaresine veyahut en yakın zabıta memuruna haber vermeyen muhtar ve ihtiyar meclisi heyetleri kanunen müstahakkı ceza olacakları gibi büyük ve küçük memurin ve zabıta heyetleri dahi bu babda derecei rehavet ve ademi dikkatlerine göre mesuliyeti kanuniye tahtına alınacaklardır. Efradı ahaliden baytar müfettişlerinin teklifi ve hükûmeti mahalliyenin emrile icrası kararğir olan tedabir hilâfına olarak bulaşık olan hayvanlarını sair sağlam hayvanlara temas ettirenler ve hasta hayvan satan veyahut satın alanlar ve leşleri defn olundukları mahallerden çıkaranlar ve karantina muamelâtını ihlâl edenler velhasıl tedabiri müttehizeyi amden

hükümsüz bırakmağa çalışanlar veyahut bu yüzden sirayet ve tevessüü maraza sebebiyet verenler ve işbu talimat hilâfına olarak tayin olunan mahallerden başka mahalden vilâyete hayvan idhal veyahut harici vilâyete hayvan sevkedenler ceza kanununa tevfikan duçarı mücazat olacaklardır.

Madde 16 — İşbu talimattan matlûp olan maksadın tamamii husulü için dahili vilâyette bulunan hayvan pazarları ve mezbahalar ve kasap dükkânları ve panayırların tanzimi ahvali için başka başka islâhat icra ve her birerlerinin sureti idaresi hakkında talimatı mahsusa tanzim edilecektir.

Madde 17 — İşbu talimatın bihakkın mevkii icraya vazını temin için valii vilâyetin tahtı riyasetinde olmak üzere iktiza eden memurinden mürekkep bir ileli müstevliyei hayvaniye komisyonu teşkil olunacaktır. Mezkûr komisyon pazar ve panayırlar ile mezbahaların ıslâhı ahvaline aid tedabiri havi olmak üzere maddei sabıkada beyan olunan talimat lâyıhasını dahi kaleme alacaktır.

Madde 18 — Dahiliye ve Ticaret ve Nafıa nezaretleri işbu talimatın icrasına memurdur.

Hayvanatın cinsine ve mevaddı hayvaniyenin nevi ve miktarına göre ahzolunacak muayene resmine dair tarifedir.

Kuruş	Para		
2	00	Beygir, ester, merkep, gerek erkek ve gerek dişi olsun beher re'sinden	
1	20	Koşu öküzü ve manda	„ „ „ „ „
1	00	İnek, dana buzağı	„ „ „ „ „
0	5	Her nevi koyun, keçi, kuzu, oğlak	„ „ „
3	00	Hımzır, kelp	„ „ „ „ „

Beygir ester ve merkeplerden ahzolunacak muayene resmi ticaret kasdile vilâyete idhal veyahut ihraç edilen hayvanata mahsus olup asakiri şahane ve jandarma ve posta hayvanatından bir şey alınmıyacak ve bu cins hayvanat her kimin olursa olsun muayene damgasından is-

tisna edilecektir. Sürü ile idhal ve ihraç edilen hayvanattan atide gösterildiği veçhile resim istihsal olunur:

Kuruş	Para	
40	00	Elli re'si mütecaviz her nevi kara sığır ve manda sürüsünden
60	00	Yüz „ „ „ „ „ „ „ „ „
100	00	İki yüz re'sten ziyade „ „ „ „ „

Bedelmuayene hududlarda verilecek ruhsat şehadetnamesi meccanen ita olunacaktır. Dahili vilâyette hiç bir güna muayene şehadetnamesi harcı alınmıyacaktır.

Mevaddı hayvaniyeden alınacak rüsumun miktarı:

Kuruş	Para	
1	00	Boynuz, tırnak, yün, tiftik, kıl vesairenin beher çuvalından (Bu gibi eşyanın çuval içinde nakilleri mecburidir)
00	5	Her nevi hayvanat derilerinin beher kıyesinden
00	2	İhraç ve ihraç edilmek istenilen derinin miktarı yüz kıyyeyi tecavüz ederse beher kıyyesinden

---

No: 319 — Asakiri zabtiyenin vezaifi mülkiyelerine dair olan talimatın sekizinci maddesile maddei mezkûreye 22 şevval 1287 tarihinde tezyil edilen fıkra makamına kaim maddei nizamiye

20 cemaziyelâhır 1310, 28 kânunuevvel 1308

Madde 8 — Mensub oldukları vilâyet dairesinden hariç bir mahalle memuren izam olunan jandarma neferatına hududu vilâyetten itibaren beher saat için altmışar para ve kol vekillerile muavinlerine ikişer ve tabur ağalarına kadar zabitana beşer ve alay beylerine yedişer kuruş hesabile mahallî malsandığından harcırah verilecektir.

EK 3: Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi.

EK 4: Osmanlı Ziraat Mektebi Alisi Kimya Dersi.

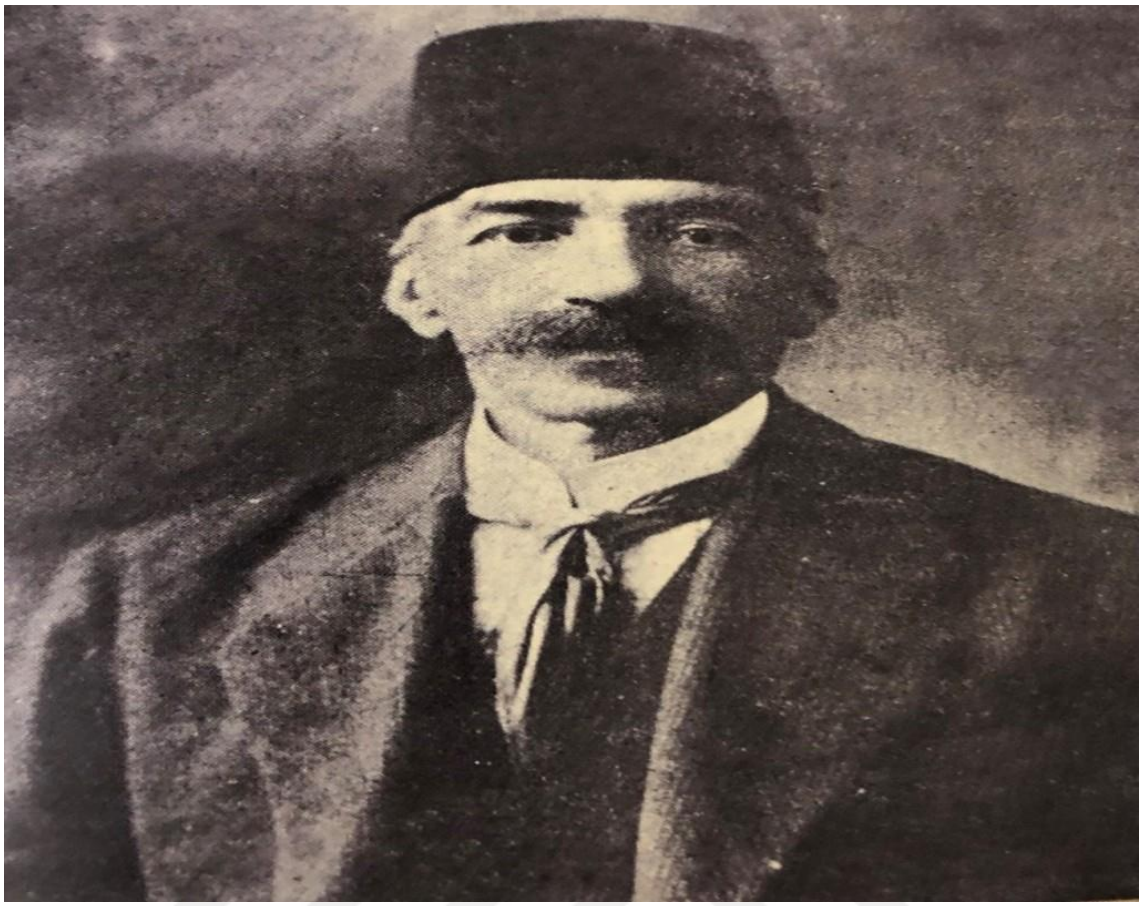

EK 5: Baytar Miralayı Mehmet Ali Bey.